

Inscr. A. 14.579

DELAVRANCEA

Liniaște

1839 50

▪ Trubadurul

Stăpânia cdată ▪

45588

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Co., SOCIETATE ANONIMĂ

1922

1556

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

BUCUREȘTI

COTA

35844

16110/PC 89/07

B.C.U. Bucuresti

C38554

LINIȘTE

Mariei Delavrancea

I.

De trei ori l-am văzut în viața mea și rămăsese neschimbat: aceeași față, aceeași barbă căruntă, acelaș mers oblu și capul plecat tot pe umărul drept.

Aceeași liniște adâncă.

Și l-am văzut în mijlocul unei naturi așa de mândre că s'ar fi mișcat sufletul celui din urmă ticălos. Pieptul uriaș al Ceahlăului și Dâmboviciora, despiciând în două creeri munților pentru ca să-și deșire trâmba apelor sale reci și albastrii, au descrețit fruntea veștejită

a atâtor cartofori, au scăpărat în inima a atâtor zgârciți o veselie streină de sunetul banului, s'au desfășat atâți nerozi de negustori câți brazi și câți mesteacăni sunt pe ceafa de piatră a acestor ținuturi fericite.

Apele se bat, rostogolesc bolovanii, umplu vulturile și sar peste stâncile lustruite; șipotele țâșnesc și și azvârlă sulul apelor reci ca niște arcuiri de sticlă străvezie; munți să încalecă, grămaz peste gruniaz. până în slava cerului; călătorii admiră, râd, petrec, beau pe mușchiul moale și blând ca o catifea verde. Numai el privește așa de risipit că par'că nu vede; ascultă zgomotul cascadei și glumele celorlalți așa de nepăsător că par'că n'aude; și să mișcă așa de ușurel și de încet că par'că ar stă pe loc.

De trei ori l'am văzut și de trei ori mi s'a părut că văz o mașină perfectă, alcătuită în chip de om, a cărui mișcare din lăuntru ar

fi taina vreunui mecanic de geniu care ar fi voit să-şi bată joc de oameni şi de Dumnezeu: pe oameni înşelându-i şi pe Dumnezeu imitându-l.

II

La ora mâncării m'am aşezat la o masă din apropierea lui. Intotdeauna o linişte adâncă îl înghite ca într'un coşciug de plumb. Respiraţia nu i se simte. Privirea îi e pironită în farfurie. Mâinele i să mişcă c'o îndemânare şi c'o precizie de spaimă. Furculiţa, cuţitul, lingura nu i se simt. Când porunceşte servitorului glasul nu i s'aude. Mănâncă şi te îndoşti dacă mestică. E cald. Sudoarea îi brobonează fruntea, îi picură pe vestminte; el nu se şterge; vântul răscoleşte praful şi gunoaele — căci lumea mănâncă în curtea birtului — vârtejul trec (peste dansul; lumea zărvăe; mulţii se supără că nu sunt bine serviţi; el,

tace. Și d'o lună de zile de când stă la băi n'a vorbit cu nimeni, n'a salutat pe nimeni, n'a întins mâna nimănui.

Dar o fi trist, o fi nefericit, o fi bolnav, o fi nebun . . . nimeni nu știe. E liniștit ca un obosit care doarme, nepăsător ca un mort, și nepătruns ca o peșteră fără fund. Ceilalți îl privesc nemulțumiți, căci liniștea lui le insultă zgomotul și ușurința lor. Și mulți îl arată cu degetul șopăindu-și:

— Cine o fi acest domn care trăește cu dușii de pe lume ?

— Nu știu . . . Mi se pare că e un strein.

— Ce limbă vorbește ?

— Aș ! nici una !

— Ia privește la el : o țuică, o sticlă de vin, trei feluri de bucate, pe cari le înghite fără să le mestece . . . Incolo : nu vorbește, nu râde, nu se supără . . . Ce ciudat om !

— Vezi, ziccă o doamnă frumușică către

un căpitan de tunari, ce galbenă și ce întinsă piele are pe obraji mutul care mănâncă singur, care tace fără a se gândi, care mănâncă fără a mestecă, care mișcă buzele și nu i se aude glasul? Nu-ți poți închipui, dragă *Pol*, cum îmi năsprește nervii cu muțenia lui. L'aș sărută odată dacă i-ași auzi glasul, i-aș dà îngenunchi dacă mi-ar spune cum îl chiamă, și dacă ar face o beție aș fi în stare . . .

— Ce ? răspunse căpitanul, dând ochii peste cap și râzând un răs guturăit și gros. Ce-ai face dacă s'ar îmbătă ? Spune-mi, Mimi, c'aș vrea să știe și maiorul când o veni. Maiorul o să râză când și-o cunoaște bine giuvaerul de nevastă.

Și înghițiră câteva pahare de vin. Doamna se scobi în dinți; râse pe nas; deschise ochii, mari și galeși, și îl bătù pe picior. Căpitanul își rezimase capul în mâna dreaptă privind a lene la masa acelu domn tăcut și liniștit.

— Vrei tu, Mimi, să-i auzi glasul?

— Vreau, vreau, răspunse ea repede, și trânti un pahar cu fundul pe masă.

— Ce-mi dai?

— Ceva mai mult decât i-aș dà mutului dacă ar vorbi.

— Bine, răspunse căpitanul.

Făcù semn unui chelnăr să vie, și când se apropie de dânsul îi șopti ceva la urechie, îi bătù din picior, îi zâmbi, și îi zise:

— Nu fi prost, mă, îți dau un bacșiș bun.

— Și eu, îngână Mimi, fără să știe despre ce este voba.

— Ce ți-a cerut acum? întrebă Căpitanul pe chelnăr.

— Tocană.

— Tocană? Foarte bine... O să vorbească...

Chelnărul pleacă, iar căpitanul făcù mâna copăiță și prinse o duzină de muște. La unele

le rupse aripele, la altele le strivî capetele, și când chelnărul sosi, cu tocana, le presară în sosul ei galben și cleios, șoptindu-:

— Du-i o; e numa bună; acum o să vorbească.

Doamna pufui de răs, îngânând:

— Ce nebun ești *Pol!* Ce haz ai când te cam cherchelești!

Eram mâhnit de această cruzime, și totuși abia îmi stăpânam râsul privind la scârboasa tocană care începuse să alerge.

Necunoscutul privi lung în farfurie, și nu arată nici scârbă nici supărare. Luă furcu-lița, scoase, liniștit, una după alta, toate muștile, tăcù, și începù să mănânce fără a se sinchisi de vecinii cari râdeau cu hohote.

Ce gugumănie rea! mormăii eu, revoltat de veselie căpitanului ș'a doamnei de lângă dânsul, dar așa de încet încât socotii că ni-meii nu mă auzise.

Dar, acel domn, singur și închis ca prin-
tr'un blestem la orice impresie tristă or ve-
selă, ridică capul din farfurie, zâmbi o clipă
ușurel și nepăsător. Se uită țintă la mine și
tresării când îi auzii glasul:

— De ce te superi, domnule, ar trebui eu
să mă supăr. Eu însă am un câine cam hâr-
bar: de câteva ori mi-a murdărit ghetele și
niciodată nu l'am bătut. Și oamenii, ca-și
dobitoacele, sunt mai adese-ori murdari și
proști, iar nu răi. ~~Toată deosebirea e că oa-~~
menii când sunt proști, murdari și răi, sunt
mai proști, mai murdari și mai răi decât or
ce dobitoc.

Căpitanul îl auzi și tăcu. Vroi să fumeze
și-și bagă țigareta cu focul în gură. Eu vru-
sei să răspund necunoscutului dar el băuse
cel din urmă pahar de vin, își luase pălăria
și bastonul. și într'o clipă să făcù nevăzut.

Fără voea mea, ca și când m'aș fi sculat

în mijlocul nopții după un vis care te zăpăcește, mă sculai dela masă, fără să-mi plătesc mîncarea, și mă repezii după acel domn ciudat, fantastic, al cărui glas rece, desprețuitor, și totuși blînd și bun, îmi atîțase atîta curiozitate, că nimeni și nimic nu m'ar mai fi stăpînit locului. Răsturnai scaunul, mă izbii de o cucoană bătrîna care trînti în urma mea un „hei! ce ești chior, Domnule?“, și-o rupsei la fugă, simțindu-mă fatal atras de acel necunoscut bizar.

Cu toată graba mea și tîcîiala inimii, îl vedeam lămurit în minte: galben, cîrunt, tăcut, desprețuitor, singur în mijlocul lumii ca într'un pustiu, și glasul lui care mă tăiase adînc, ca o limbă de oțel rece, îl auziam neconținut bînănîindu-mi în creier. În acest om simțiam o fatalitate care te ametește. O prăpastie adîncă care te țintuește pe buzele ei și-i privești fundul adînc și înnecat în negură. ①

Victor
Constantin
16-03-14

melancolie, frumoasă și înfiorătoare, ce te înduioșează, te zgudue, și îți risipește orice idee de viață, înfigând în tine numai patima oarbă a necunoscutului.

L-am ajuns. Cu bastonul, cu mâinile în buzunar, cu capul plecat în jos, adus de spete, tresărind din vreme în vreme, el mergea încetinel fără să i s'audă pașii și fără a arunca privirea în lături. Dar cum dete de șoseaua ce mână, suind cotiș, către Nămăești și Rucăr, iuți pașii scoțând mânele din buzunarele bluzei. Ridică capul în sus, ca și cum ar fi fost furat de blânda frumusețe a caselor mici, albe, curate și înconjurate cu ogrăzii de pruni și cu porumbiști verzi și fâșiitoare; își plimbă în neștire privirea uitată, din platoul Buchii în albia largă și pietroasă a Râu-Târgului.

În dreptul unei case mici, pusă cam supt șosea, îngrădită cu lațe, și ocolită cu mă-

turică, cu creițe, cu fasolică și cu flori domnești, abătut din drum, coborî p' o potecă, deschise poarta, și, fără a se uita, îndărăt, intră în curte, se urecă în pridvor și se făcù nevăzut în casă, trântind ușa după el.

Firește, mă hotărîi să pândesc în șosea.

Dădui târcoale în jurul casei până când văzui eșind din curte o țarancă voinică și frumoasă; mă luai după ea; intrai în vorbă; „ba un'te duci, ba ce-ți pasă; ba, ce să ei dela cârciumă; ba, o fărâma de untdelemn că mâine e sfânta Duminică“. La cârciumă mai dai o țuică, mai dai alta, mai dai și p' a treia, și vorba se desleagă.

— Leliță, îi zisei eu, cum chiamă pe boerul găzduit de D-ta?

— Că zău, să mă crezi, domnișorule, nici eu nu știu. Unde te-apropii de dânsul; toată ziua tace; noaptea doar ce-l mai auzi bolborosind, singur în odae, cu perdelele lăsate

și cu ușa încueată. Da de, n'am ce zice, e om bun și plătește bine. Ce nu mă împacă, sunt niște cărți ale lui cu capete de oameni morți, cu picioare jupuite... Doamne fe-rește!

Țăranca veselă, vorbă lungă, și hazlăe, căzu la învoială că-mi închiriază odae dealături de acel domn, pă „nu mai jos de doi poli, că la ea e curat, că e odihnă bună, că sunt țoale să te îngropi în ele până în gât; și unde mai pui umbră deasă și prune de tot felul; mă rog, la câte rămnește inima omului“.

A doua zi, pe vremea prânzului, luai geamantanul și mă așezai la noua gazdă.

III

În prima noapte nu putui dormi. Vecinul meu se plimbă în lungul odăii până la miezul nopții, apoi îl auzii cum se încercă

să pue zăvorul încet, încet, și către unul-două, din noapte, oftă așa de lung ca-și cum ar fi scăpat din mâinile cuiva care s'ar fi încercat să-l năbușească. Mărturisese că frica m'a apucat când l-am auzit că începe să vorbească: la început câte o vorbă nedăslușită, apoi frase întregi, la urmă mi să părù că citește, și, în-sfârșit, această scenă tainică se închee cu un mare zgomot, făcându-mă să sar din plapâmă. Desigur trântise niște cărți.

Mă lung'i din nou în pat, cu ochii deschși în întunericul odăii. Câtva timp nu mai auzii nimic afară de șuetul jalnic al râului.

Nu trecù mult și zgomotul d'alături se auzi iarăși, dar de astădată vecinul meu mi se părù apucat de furii. Se răstia, oftă, înșiră cuvinte fără înțeles, rupeà și mototoleà la hârtie, ca și cum ar fi smuls foi din vr'o carte. Il auzii bine cum rãcãi de mai multe ori niște cãmbrituri și dăte foc la ceva care

ardea repede. Se deslușea bine pălălăile subte de coșul sobei.

După acest foc, ce nu ținu decât câteva minute, el începù să se plimbe în lungul odăii, zicând cu nespusă mânie:

-- Da, da, foarte bine! încă unul! încă unul! încă un dobitoc care nu știe ce vorbește! Așa le trebuie. Șarlatani! Oamenii sunt proști!

Niciodată n'am înțeles, ca în noaptea aceea, cum un om poate muri de frică. Vecinul meu plângea. Eu nu puteam închide ochii. Desigur vecinul meu e nebun. Dacă zăvorul dela ușa lui ar fi crâcnit, în neștire, atins de el din greșală, eu aș fi înghețat în acea clipă, așa cum mă aflam cu'n pumn încleștat și c'o mână pe frunte. Toate lucrurile în casă, masa, perdelele, scaunele și soba, se clătinau din loc, îmbrăcau forme de monștri, de câte dihăanii toate pot să treacă printr'o închipuire zmintită de spaimă, și dănțuiau, și săreau

şi se strâmbau la mine, ca şi cum nebunia d'alături le-ar fi dat suflet şi plan d'a mă coprinde în vârtejul ei fantastic.

Inima începù să mi se bată; răsuflarea mi se împiedică de câteva-ori, şi, fără să ştiu de unde mai aveam putere, mă răsturnai cu faţa în jos. La ziua albă, somnul, banul somn, mă fură cu odihna lui mângâetoare.

M'am deşteptat după amiază. Nu-mi mai eră frică. Mă întremasem. Odată închipuirea liniştită, mă simţeam, ca şi în ziua de mai înainte, legat de paşii acelu necunoscut.

— Nu se poate, nu e nebun. Un nebun aşă de cuminte e cu neputinţă... Mi-e ruşine mie de mine... Ce laş am fost!

Nu sfârşisem bine de mormăit aceste cuvinte, şi luai nişte foarfeci de pe masa mea, intrai binişor în casă la vecin şi măsurându-mi depărtarea ochilor p'o perdea dela fereastra lui, tăiai două rotocoale prin

care puteam privi d'afară în năuntru odăii ca prin două sticle de ochelari.

Toată ziua am umblat încotro m'au dus picioarele. Am jucat popice la Crasan, m'am suit pe platoul Bughii, m'am dus până la Mățău. Toate câte le admiram, cu două zile mai înainte, numai însemnau nimica. Natura mi se părea o secătură, și așteptam cu nerăbdare ca noaptea să înghiță farmecele priveliștilor, absorbit de aceste întrebări:

— Cine o fi acest om? De unde o fi venind? Ce fel de viață duce? Ziua liniștit și noaptea în prada atâtor chinuri... Ce om este acest nefericit?

Pe la miezul nopții, văzând că și-a aprins lumânarea, am intrat binișor în curte.

Luna mi-eră nesuferită căci lumină din creștetul cerului să fi zis că este ziua.

În vârful picioarelor m'am apropiat de fereastra odăii lui. Măi suii pe prispa care oco-

lia de jur împrejur casele, și abia respirând de emoție, îmi potrivii ochii pe cele două rotoccale tăete în perdeaua dela fereastră

Vedeam bine în odaea lui.

Ca la un minut închisei ochii.

Eră o crimă purtarea mea. Spionam un om atât de bun și de liniștit. Despecetuiam o scrisoare plină de taine care nu mi eră adresată mie. Intram ~~hoțeste într'o conștiință~~ închisă și nefericită.

Dar când deschisei ochii toate grijile și gândurile omenesti, curate și înalte, să risipiră. O putere mai mare decât voința și cinstea mea mă țintui la fereastă.

El își lăpădase bluza și vesta.

Deschisese p'o masă mare de brad, două volume groase, cu figuri negre și tablouri colorate. Deslușit nu vedeam cam ce reprezentau.

La gura sobii eră un morman de scrum de hârtie.

Să uită puțin pe una din cărți. Citî liniștit o pagină apoi începù să se plimbe în lungul odăii, cu niște pași din ce în ce mai largi și mai apăsați. Obrajii lui, galbeni și fără pic de viață, se deschiseră, se luminară, se rumeniră puțin, dar așa de repede încât înțelesei că acea căldură nu le erà firească, ci ca și cum l-ar fi dogorit un foc străin de sângele lui, o gură de sobă încinsă, o izbire de soare în creștetul capului. Ochii lui, stinși și adormiți în orbitele întunecoase de supt fruntea lată și albă, se deschiseră mari, aprinși, scânteetori, și începură a-i jucà în toate părțile. Buzele i se deslipiră, tremurară, apoi îndrugară câteva vorbe pe care nu le auzii.

Mersu-i închis între cele două ziduri, erà o goană furioasă; și nu se întorceà din mers decât numai când erà aproape să se izbească cu capul de pereți.

Se oprî în mijlocul casei, se frecă pe frunte.

Când ridică ochii în sus, erau încărcăți cu lacrimi. Dădă din mâini, ca și cum ar fi vorbit cu cineva, și zise cu desgust și cu revoltă :

— Of! of! să nu crezi în Dumnezeu, bine, dar să nu crezi în noroc? Idiot și atheu e acela care nu crede în soartă, în soartă care te încinge cu cercuri de fier dela naștere, în soarta pe care ți-o fată oamenii și împrejurările, lumea și moravurile ei. Viața nu e liberă; viața e o sclavie și un joc de cărți; o carte fatală te prigonește zece generații; întregi, dacă vitalitatea bestii, dintr'un neam, nu se curmă mai de grab!

După aceste cuvinte, făcù de câteva-ori pe nas „hî-hî“ și să așeză pe un scaun de lângă masă, își coprinse tâmplele în mâini, plecându-se pe-o carte.

Inmărmurisem privind și ascultând fără să înțeleg nimic din câte vedeam și auzeam,

După ce întoarse câteva foi, o mână îi căzu moloşit şi greu pe tomul de alături, şi începù să plângă ca un copil. Lacrimile îi picurau una după alta, repede ca o ploaie caldă, pe foile cărţii, până când ne mai văzând, de sigur, rândurile, se sculă dela masă, oftă adânc, ca şi în noaptea trecută, şi îngână cu ochii în sus, ca şi cum ar fi fost o femeie care se roagă la icoană:

— Dar eu tocmai aşă am făcut, tocmai... Tuburile n'au răsuflat. Sângele a avut tocmai căldura unui om pe deplin sănătos... şi sânge mai curat ca al meu eră cu greu de găsit... Nici-o boală n'am avut care să-şi fi vărsat şi plămădit în el elementele morţii, acele milioane de atome vii care se revoltă şi turbură, şi înfrâng tainica goană şi primenire a vieţii... Aş vrea să-mi dovedesc mie însumi că am greşit, numai astfel poate mi-aş birui laşitatea şi mi-aş zdrobi viaţa ca p'un

pahar din care ai băut până te-ai îmbătat și nu mai ai ce bea...

Și începù iarăși să se plimbe. De astădată obrajii lui erau un amestec de galben, alb și vânăt. Mi se părù că tremură. După câteva învârtituri prin oțae, se repezi la cartea pe care citis, o svârli cu scârbă de pe masă, o mototoli, îi smulse foile, răsuflând pe nas așa de puternic încât îl auzii cum auzi din depărtare un cal speriat.

Adună toate foile, le îndeasă în gura sobei, aprinse un chibrit și le dădù foc. Casa se luminează de vălvătăi. El, după ce arseră cele din urmă petice, se întoarse la masa de lucru și zise cu o mulțumire rea:

—Da, așa le trebuie! Încă unul care nu știe ce spune! Încă unul care nu se mulțumește pe ce știe și scrie volume întregi despre ce nu știe și nu'i este dat să știe!

Poate că erau trei ceasuri după miezul

noapții. Luna scăpătase mult la vale. Mi-eră răcoare, dar nu-mi venea să părăsesc locul de pândă.

Eră obosit; sta adus de mijloc, îtors cu spatele la mine, și rezemat în mâini de masa albă. După câteva minute de gândire se duse la un geamantan; îl deschise; scoase o cutie; se așeză pe un scaun; aruncă un picior peste celălalt; puse cutia pe masă; o deschise; luă din ea o lupă și un cuțitaș de oțel; își sumese mâneca stângă până'n cot; își rezemă vârful cuțitului de pulpa mâinii; și zise liniștit:

— Desigur, sângele meu n'a fost bun. O moștenire dela moși dela strămoși, un faliment de sânge pe care l-am primit în vinele mele fără să știu, fără să vreau, și fără ca ei să fi știut și să fi vrut.

Cum sfârși aceste cuvinte, apasă cu mâna dreaptă pe plăselele negre ale cuțitului a că-

rui limbă subțire și sclipitoare îi pătrunse
carnea. Când îl trase în sus sângele țâșni,
îi alunecă la vale înroșindu-i cămașa strânsă
ca un covrig în jarul cotului.

Și privea liniștit.

Pe mine m'apucă niște fiori reci d'alungul
spinării. Văzând cum picură sângele dela cot
la pământ, îmi simții ochii ca'zi, de lacrimi.
De osteneală și de spaimă îmi veni ameteală.
Inchisei ochii, și zgudui puțin cele două ver-
gele de fier de care mă înhățasem să nu caz.

Când mă desmeticii, dădui să privesc prin
rotocoalele din perdea dar numai văzui ni-
mic. Clipii din ochi. Mă frecai bine pe frunte.
In casă eră lumină și totuși nu mai văzui
nimic.

Deo lată începui să tremur. Două fășii de
ger mi se strecurară prin amândoi ochii.
Tocmai în dreptul lor întâlnisem o altă pe-
recle de ochi cari scânteiau ca doi ochi de

pisică, uitându-se adânc într-ai mei. Eram prins. Mă simțise. Și îl auzii că râde, zicându-mi:

— Nu e așa vecine, că sângele meu e roșu și bun? Nu e așa?

Un mort, dacă printr'o minune, ar fi răs și ar fi vorbit, n'ar fi răs și n'ar fi vorbit, mai rece, mai uscat și mai sinistru, ca aceea fantomă neagră care-mi bătù în geam.

Am rupt-o la fugă. Pe la poartă mi s'au tăeet picioarele și abia m'am târât, câțiva pași, pe malul șanțului dela șosea.

Răsăritul bătea în profir. Cocoșii cântau, lipăind din aripi. Bîrlele de mușcele se zăriau într'o lumină leșioasă. Râul-Târgului venea cu șuetul său din depărtare. Earba era udă.

Poate că de frig, or de frică, adormii și nu mă deșteptai decât numai la scârțâitul asurzitor al unui car încăreat cu scânduri,

coborând dela herăstraele din Rucăr. Soarele erà sus.

Veghiasem toată noaptea în picioare; nu mâncasem; mă dureau coastele; mi-erà frig; răcisem; ameţeam. Mă prinse frigurile.

Intrai în odaea mea. Mă tolănii pe pat. Unde picai, acolo adormii.

Cât oi fi dormit nu ştiu, dar visam că se făcea că un prieten, cum arar se mai găsesc pe lume, mă mângâia pe frunte şi pe mâinile mele îngheţate.

Mă deşteptai. Deschisei ochii, şi rămăsei încremenit cu ochii ţagă, aşà cum eram, trântit deacurmezişul patului, cu gâtul strâmb şi cu vinele dela gât supuse. Vroii să strig. Căscai gura dar n'auzii nimic. În faţa mea, stà nemişcat acel om necunoscut. Privirea lui mi se părea că mă judecă, mă osândeşte şi mă execută.

— Nu_fii copil, n'ai de ce să te sperii,

îmi zise el blajin și mă potoli. Ai dormit în șosea; ai răcit; o să-ți treacă; nu e nimic; de tot te poți leui afară de desgust și de îndocală.

Și văzând că dau să vorbească fără a izbuti, îmi luă o mână într'ale sale, mă mângâie, apoi începî să-mi vorbească, zâmbind:

— Am să-ți dau o sticlă de vin; s'o bei toată, să mănânci bine, ș'o să-ți treacă. Sunt doctor, adică am învățat medicina și nu mai cere să vindec pe nimeni. Diseară ai să afli tot ce ai vroit să afli. La toate am fost osândit pe lume, dar să mă crează oamenii și nebun, după ce sunt nefericit, ar fi mai mult decât mi-este dat să rabd și să tac.

Mi-aduse o sticlă de vin, pe fundul căreia se vedeau mănuchiuri de țintaură.

Și plecă.

Am băut tot vinul. M'am dus la birt; am mâncat zdravăn, m'am rătăcit dealungul râului până la podul care tae aproape pe la ju-

mătate calea dintre Câmpul-Lung și Nămăești. Țărancele cu fotele roșii și cu cămășile albe, sumese într'un șold, nălbiau pânzele, copiii dăsculți și numai în cămăși groase și ridicate până la burta lor, doldora de prune și de mere, bălăciau prin șuvițele de apă ce se cotiau din matea râului iarăși în matea lui.

Eu băteam cu bastonul pietricelele și mă gândiam cum, fără de voe, furam tainele unui suflet atât de bun ca al vecinului meu.

Morile vuiiau dealungul apei, vânturând prin spițele lor late talazurile limpezi și clăbucite de spumă. Pivele își bocăniau cracii groși și grei, bătând, ghiemuind și strivind abalele.

IV

Pe înopțate m'am dus acasă. Toate câte îmi treceau prin minte despre acel om ciudat mi se păreau prostii și nu-mi lămuriau acea noapte fantastică.

*de la
T. I. I.
Nămăești
Câmpul-Lung
1912
Iul*

Pe la zece ore uşa se deschise. El apărură în prag; îmi ticăi inima, şi abia putui crede urechilor când îl auzii chemându-mă:

— Poftim la mine, dacă vrei. Am ceai şi tutun bun. Şi-o să vorbim, mai ales că n'ai ştiut să-ţi stăpâneşti curiozitatea. Nu e bine să furi cu coada ochiului, nici să tragi cu urechia pe la geamurile oamenilor. Dacă te-ar plăti cineva, pentru aceleaşi fapte, ţi-ar fi ruşine, ţi-ar suna în minte cuvântul de *spion*... deşi nu plata ei faptul înjoseşte.

Mă luă de mână şi mă duse în odaia lui. Pe masa de brad erau două cărţi, două ceaiuri care-şi afumau aburii căldicei şi mirositori, şi cuţitaşul de chirurg pătat cu sânge închegat.

Cu frica în sân m'aşezai p'un scaun. El eră în faţa mea. Aprinserăm câte-o ţigare. Sorbi de două trei ori din ceai şi începură să vorbească ca un om zăpăcit de gânduri care nu ştie cum să şi le adune.

— Ei, ei, îmi zise el, oftând ușurel, omul de când să naște vine cu jumătate de soartă în el. Când un copil rămâne nepăsător la zgomote, la ocări, la bătăi, și nu se gândește decât la mâncare, — când nu simte milă de cerșetori, — când se îndoapă cu dumaticatul din urmă, fiind sătul până în gât, mai bine decât să-l dea cuiva, — când chinuește pisicile și câinii, — când strânge lucru peste lucru, jucărie peste jucărie, — acest copil a sosit cu jumătate de noroc în lume. Dacă împrejurările nu l-ar suci din calea lui firească, el, desigur, va fi, la mare, un calic, un nemilos, un necinstit, un egoist. Nu-i mai trebuie nimic ca să fie fericit, afară poate de puținică deșteptăciune, pentru ca să-și aleagă frizura bine, să-și scuture hainile bine, să-și lustruească ghetele și să mință întotdeauna. Ai putea, aproape cu siguranță, dela un mic semn, să deosibești, cu douăzeci ani înainte,

care copil va ajunge un om procopsit și fericit și care va muri cum a și trăit: sărac și nefericit. Dacă pe la vârsta de cinci-șase ani deschide niște ochi blegi și reci, nepăsători, mari și uscați, nu mai rămâne îndoială că prostia simțurilor ia el e în strânsă legătură cu prostia creerului, și aceste două proștii sunt de ajuns ca să-l ferească o viață întreagă. Dacă din contră ochii lui se măresc și se micșorează — dacă se strâng nervos în pleoape și se desfac repede până la frunte, — dacă clipesc fără ordine, — și dacă mânia ca și bucuria lui se aprind în luminile lor, — e de ajuns ca să te încredințezi că această viață, care-i scapără în priviri, pornește dintr'un foc de viață din aluatul aprins al creerului, și aceste două vieți sunt de ajuns pentru ca să-l chinuească întreaga lui viață, mai ales în lumea noastră șireată și proastă, lustruită și ignorată până la sălbăticie. Eu

neajungându-mă și necunoscându-mă nimeni pot, fără să crezi că mă laud, să-ți spui că din întâmplare am sosit pe lume un copil viu, neastâmpărat, milos, necumpătat în toate amestecând râsul cu plânsul într'o clipă, simțitor, dureros de simțitor, căci de mic nu deosebiam între o palmă și o vorbă rea sau urâtă. Un singur cusur aveam: eram sărac. Și a fost deajuns. . .

Acî se opri din vorbă. Sorbi din ceai. Ridică din umărul drept, și făcî pe nas de câte-vaori „hî-hî“ ca și cum ar fi rîs. Apoi începî, elipind des:

— Nu știu dacă d-ta înțelegi pe deplin cuvîntul să-ră-ci-e?

— Imi pare rău că-l înțeleg. . .

— Nu e vorba de sărăcia lipsă, ci de sărăcia care te alungă să-ți slugărnicești viața în casele bogate ale parveniților. Pâinea ți se pare amară, vinul acru, hainele te ard,

salteaua umplută cu pietre și perna pe care-ți pleci capul înțesată cu mărăcini. Toți acești îmbogățiți prin șarlatanii și furturi sunt convinși că plătindu-ți un serviciu îți cumpără și viața. O, Doamne, dar te uiți cu scârbă și cu milă la ei... Nu știu cum să-și îndulcească viața măcar d'ar avea vistieriile împărățiilor toate. Cu mult mai bine trăese câinii și slugile la vatra lor bogată și toantă. Sfârșisem bineliceul. Urmam la medicină. Dam lecții la copiii unui falit milionar; copii răi, rău nărăviți, leneși și gugumani. După trei săptămâni vorbiam despre progresele copiilor. Eram la masă. El, un om gros în pânțele și în ceafă, închis și ciupit în obraji, ținea într'una ca să-și facă copii militari; milităria e cariră sigură mai ales când ai cevașilea chiag. Ea, o femeie uscată și naltă, înfiptă la vorbă, încăpățânată și necăjicioasă, nu lăsă de loc cu deputăția. Deputăția este o meserie

care duce departe. M'am amestecat în discuție, căci mi-eră silă să-i ascult. Le-am spus cât de multe lipsesc copiilor, și cât de multe le mai trebuiesc.

— D-ta prea observi multe, prea știi multe și prea vorbești mult, îmi răspunse el, zăruindu-și inconștient banii din buzunar.

Pentru prima-oară vorbiam cu ei. Pentru prima-oară vorbiau ei cu mine.

Adouazi, bine înțeleș, mi-am luat cărțile ș'am plecat în voea întâmplării. La douăzeci de ani, pe pământ și supt cer, lesne se încăputează un culcuș de trai.

După câtăva vreme mă pripășisem la un mare funcționar. Dam lecții la o fetiță de șapte ani, destul de frumușică, destul de deșteaptă, și destul de leneșe, și destul de răsfățată. Eră primul și singurul copil la părinți. Acești oameni mi se păreau mai buni, mai de omenie.

El om liniştit, nici prost nici deştept, şi nu învăţase multă carte ca să-şi vatăme inteligenţa sa mediocră. Ea era frumoasă, tânără, vie, îi plăcea discuţiile; nebună după Rolla; recitea binişor „Le Saule“ şi Steluţa lui Alecsandri, mai ales acel singur vers genial şi simplu „pe când eram în lume tu singură şi eu“, îl spunea minunat, cu toată melancolia, cu toată părerea de rău adâncă şi omenească ce i se cuvine.

Aci iar îşi tăie cuvântul. De astădată surâse iar amestecat cu acel „hî, hî,“ trist şi obicinuit. Răsuci o ȕigaretă, o aprinse la lumânare; mă îndemnă să-mi beau ceaiul, şi începû să-mi povestească cu o ironie aşă de ciudată că parc'ar fi rânjit la cineva.

— Doamna era foarte bună cu mine. Vorbea, râdea, discută ceasuri întregi. Vroea să afle ce-mi place şi ce nu. Ne certam mai pe toţi poeţii mari, şi după ce mă aţâţa la

discuție mă ascultă privindu-mă lung și nemșcat, — sfârșind mai întotdeauna prin a-mi da dreptate și a-mi mărturisi că-i place grozav cum vorbeam și cum citeșe.

Eu mă înroșeam și ea râdea.

Ne făcusem destul de prieteni, doar nu ne ziceam pe nume, și nu ne ziceam nici într'un fel.

Intr'o zi discutăm împreună dacă un vestit poet al nostru a iubit ori ba, ca un adevărat artist, și poet, și dacă poeziile lui de iubire răspund la porniri adevărate și profunde. Ea zicea că da, eu susțineam contrariul..

— Cei vrei, acele versuri ușoare, limpezi, bogate, acele comparații fericite, acea credință în dragostea lui, sunt niște dovezi puternice că poetul a simțit și a știut să spue ce simte.

— Nu, eu nu sunt de părerea d-tale, îi

răspunsei eu. Versurile lui sunt ușoare pentru că nu spun nimic. O muzică de silabe nu poate fi decât ușoară. Limpezimea lor le vine nu din profunditate ci din indiferență. Când spui lucruri pe cari orice om de bun simț tolănit fără grije pe o sofa moale, le poate spune, ar fi și păcat să nu fii limpede mai ales când toată viața ai ciripit în versuri. Comparațiile lui, în *Venere*, ca toate celelalte figuri, sunt, după formă și după cum tind să lumineze și să învieze o idee, nefirești și școlărești căutate. Bogăția la el, e lipsă de mișcarea și de căldura vieții. Tocmai felul acestei bogății dovedește că scriitorul nu vede, nu simte și nu o înțelege deodată. Când vede și simte nu înțelege, când vede și înțelege nu simte. Și când vede, simte și înțelege, atunci desigur că este vorba despre ceea ce omului ordinar de tot nu i-ar trece prin minte. Atâtea diminutive, atâtea figuri

căutate și moarte, atâta nepătrundere în inima omenească, atâta cumpătare în vers, atâta blândețe de simțire, atâta duioșie de cuvinte toate acestea ți-arată pe omul cu temperament molâri și fericit. Ași putea zice că numai când descrie ce vede și înseamnă ce umblă în gura poporului, numai în aceste cazuri e destul de bine, este chiar un artist desăvârșit. Iubirea, ca și toate celelalte patimi ce nu se pot vede, pentru el au rămas comori ascunse pe cari niciodată nu le-a putut găsi. Cine iubeste are căldura logică și retorica teperamentului lui, nu se încurecă în imagini și în cuvinte ce trec prin mintea oricărui școlar bun și moșier deștept.

Ea mă luă de braț și eu tresării. Mi-eră cald. Mi-eră silă. Nu înțelegeam bine. Mi-eră frică. Toată vitejia de cuvinte pieri. Amuții fără să-mi dau seama bine de ce. Și nici acum nu-mi aduc aminte dacă, plimbându-ne prin

odăi și iarăși întorcându-ne pe urmele noastre am scos vre-o vorbă.

Pentru prima oară prietenia ei mă umileă. Dacă ar fi fost o femeie după drumuri, dacă nu m'ar fi plătit și nu mi-ar fi dat să mănânc, mi-ar fi făcut plăcere căldura brațului ei rotund apăsător într'al meu; ași fi iubit-o... dacă n'ași fi apucat să cred că este cinstită.

Mă surprinsese. Mă uimise. Imi răsturnă toate credințele mele. Și mai ales când auzit clopoțelul dela ușe, ș'a tresărit la brațul meu, și-a alergat veselă și mângâietoare înaintea bărbatului său, îți mărturisesc că am înghețat în picioare.

Și mi-a făcut un rău nespus când mi-am simțit naivitatea sângerată, și când curățenia iluziilor mele mi s'a părut că este o curată prostie. Nu este simțire nobilă care să nu se sgdue când vrăjmașul ei ți-o surprinde dormitând și ți-o isbește repede.

Toată noaptea un singur gând am tors în creier. Dacă a cercat să mă iubească desigur că mâine mă va urî. Am fost atât de neghiob și de rușinos cu dânsa, am văzut-o atât de înjosit prefăcută între mine și bărbatul său, încât ea o să vază în mine un frate nesuferit care surprinde păcatele unei surori mai mari.

O săptămână nu mi-a vorbit. Ea tăcea, eu tăceam. Altă greșeală de care vedeam bine că-i pare rău. Ne vorbindu-mi ea simțea că se acuză de-o vină care poate că nu fusese decât un caprițiu ușor și trecător, o pompare mai repede a sângelui spre creier, o amețală a închipuirii, o iluzie ce aruncă pentru o clipă drepturile bărbatului asupra unui tânăr necunoscut. . . .

După o săptămână, într'o sărbătoare, ea veni spre mine. Eram singuri. Zâmbi, dar trist și răutăcios. Și ea și cum și-ar fi adus aminte de eri, îmi zise:

— Va să zică, d-ta, susții că ce admiră o lume toate sunt niște copilării rimate, că lumea se înșeală și că numai d-ta ai dreptate...

Nu știu cum, — par'că nu mi s'ar fi întâmplat nimica, — prinsei la vorbă, și învârtește la foi, și despică la versuri, și înhață figurile cari mi se păreau mai ordinare și mai nepotrivite, și când socoteam, după vechiul și prietenosul obicei, ca ea să mă aprobe, o auzii că-mi zice c'o mânie ascunsă cu mult meșteșug:

— D-ta prea citești multe, prea știi multe, prea observi multe și prea vorbești multe...

În acel minut ea printr'o minune, mi se părù că văz supt pielea ei tot organismul brut al falitului. Aceeași frază, aceleași cuvinte, aceeaș mânie și acelaș dispreț.

Aș fi dorit să-i spui; „puteai să mă dai pe ușe afară ceva mai puțin crud“. Curajul mă

părăsi. Cine crede că dreptatea are și îndrăzneală nu știe ce spune.

Adouazi am plecat și dela înaltul funcționar. De astădată trist, cu un început de indoială, de desgust și de nu știu ce boală, ale căreia efecte fizice le simțiam pretutindeni dar mai ales în creier.

Neputând stă la nimeni m'am hotărît să mă fac copist pentru ca să pot sfârși medicina.

În secția noastră trebuiă să facem un raport Ministrului de Domenii.

Șeful de birou mi-a dat să-i copiez ciorna acestui raport, ciornă lungă de mai multe coale, fără nici o ordine fără nici-un înțeles; greșeli de fraze, de cuvinte, de punctuație; greșeli de logică, motive slabe; lipsă de studii; lipsă de fond, lipsă de formă.

Am arătat șefului câteva greșeli prea grosolane din sumedenia de nerozii.

— D-ta prea știi multe, prea observi multe...

Desigur, toată lumea se învoise ca să mă tortureze cu aceleași cuvinte nesuferite.

Șeful meu fusese rău, dar înzecit de rău pentru mine, fără să știe. Ne mai putându-mă stăpâni, cercai să-i dovedesc câtă dreptate am. Eră nimic în fața mai micilor săi. S'a înroșit sfeclă, a bătut cu pumnul în masă căci avea ciudata manie d'a imita pe ministrul său, și mi-a răspuns furios:

— Nu ești bun de nimic! Te amesteci în toate ca mărarul. Ei, ce e? O să cază cerul pe noi? Ce este un raport? Un raport... Un raport... Parcă o să-l citească d-l ministru... că altă treabă n'are...

— Nu știam că d-l Ministru cere rapoarte pe care nu le citește, — răspunsei eu.

— D-ta prea vorbești multe! Să-l copiezi așa cum e!

Cu aceste cuvinte îmi întoarse spatele, urmând:

— Poftim, tocmai cin' s'a găsit!

Am tăcut, deşi fierbea sângele în mine.

Şi de câteori, discutând cu prietenii mei, veneam cu vr'o idee nouă pe care nu o puteau afla în lecţiile nenorocit de mărginite ale Doctorilor noştri, toţi sfârşiau cu o ironie rea şi întestată:

— Mă dar multe mai ştii şi mult mai vorbeşti!

La primul examen de anatomie răspundeam profesorului după acelaş autor după care îşi jefuia lecţiile. Asupra unei dezvoltări mă oprî din vorbă:

— Ce autor susţine aceste lucruri?

I-am spus numele pe care-l cunoştea destul de bine.

— Nu e adevărat!

— D-le Doctor, e aşa cum spui eu. În

cea din urmă ediție are o notă de două pagine care nu se găsește în primele ediții.

— Destul, n'o să învăț carte de la d-ta!

Așteptam rezultatul examenului. Eram galben. Tremuram de necaz. Doctorul Marcovici tocmai eșiă din cancelarie necăjit, strigând cât îl lua gura:

— Bravo! are dreptate elevul și îl respinge! Profesor de *buchi* iar nu de facultate! Cum mă văzù mă în! ăță de haină.

— Bine nene... ai căzut la examen!

Și după o înjurătură strașnică, zise restit:

— Măi frățioare, ești băiat sărac și știu că înveți carte, dar de ce nu-ți păzești gura?

Când un guguman susține că n'ai dreptate, și când acel guguman ți-e examinator, închide gura și taci. Cazi la examen pentru că ai citit p'o ediție nouă și el nu are decât pe aceia pe care a tradus-o pe de margini când învăța la școală. Și nu știu cei-ei mai

zis, că ține într'una că ești obraznic și că vorbești prea mult. El e ignorant și afon. De, ce să-ți fac?

Am rămas uimit. Pământul mi se învârtea supt picioare. De m'ai fi tăiat n'ar fi curs picătură de sânge.

Mă dusei acasă.

Erà noapte și lumânarea mi se isprăvisese în sfeșnic. În mine se hotărîse desăvârșit caracterul revoltatului. Stam lungit în pat cu ghetetele în picioare și cu pălăria turtită.

Pentru-ce toți oamenii îmi impută că vorbesc mult? Pentru-ce și prietenii și cei pe cari abia îi cunosc, și ignoranții, și cei cu carte, și perverșii și cei blânzi din fire, și falșii, și șefii de biurou, și profesorii, și copiii, sunt, toți cu toții, contra mea decum oi deschide gura? Desigur, văz lămurit toate aceste nedreptăți cari mi se fac.

În capitala noastră de parveniți, de ne-

gustori, de străini, de declamatori, de şireţi, de ignoranţi, inteligenţă în medie e mai jos decât mediocră. Creerul e condamnat la adevăruri ordinare. Gândiri personale nu se potrec în mintea leneşe şi slabă a oraşului. Şi când ceeace frământă şi arzi tu vreme îndelungată, în cutia de os a capului, izbucneşte afară, ca o lumină vie, cel care te ascultă e ameţit; ba mai mult, creerul lui simte durere, căci e zguduit din acea adormire obicinuită şi fericită. Mintea ta taie cărările bătorite şi ordinare ale minţii lui. O singură vedere personală, adâncită, spusă într'o formă mai energică, e de ajuns ca să-i ridici un stăvilar peste care nu poate sări decât cu o muncă grea şi cu o cădere şi mai grea de partea cealaltă. Iacă ce trebuie să însemneze că eu vorbesc prea mult. O singură frază, sau două ore de vorbire, e acelaş lucru: dacă îi trezeşti din somn, dacă îi pui pe gânduri

şi le turburi odihna, vorbeşti prea mult. Ei însă pot să-şi spargă urechile zile întregi; ceea ce îndrugă e blând, trece prin mintea ori-cărui hidrocefal, e uşor, e liniştit, e copilăresc, e vechiu, e ştiut, este în proprietatea tuturor, nu aţâţă viaţa moleşită din capul adversarului, nu o aprinde şi nu o arde mai grabnic decât în somn, deci ei vorbesc puţin, cuviincios şi înţelept.

Când mi-am desluşit acea prigonire a tuturor contra mea, eră prea târziu căci revolta eră înveninată de dezgust şi de dispreţ.

Revolta te răscoală contra lumii, dezgustul te face să cazii în mijlocul ei, dispreţul te exilează din ea. Eşti străin şi singur într'ai tăi şi în mulţime. Vorbesc o limbă din care nu înţelegi decât cuvintele dezlegate. Duc o viaţa pe care nu o explici decât ea şi pe viaţa unui câine: nu mai e nici urât, nici frumos, nici cinstit, nici necinstit, nici bine,

nici rău. Nişte maşini cari sfarămă, macină, moaie, dospesc, împrăştie, ard şi să mişcă; unele fac explozie, altele se odorogesc, altele se duc la treapăt şi prea puţine aleargă în neştire, în goana vieţii, ţinând frunte tuturora, sdrobind tot ce întâlnesc în cale, şi totuşi neştiind, în această vijelie a patimilor, mici şi murdare, nici de unde vin, nici pentru-ce, nici încotro se duc.

M'am închis în mine; am tăcut; mă uitam lung, zâmbiam, ascultam, închideam ochii.

Aşa de învrăjbit tăceam, încât prietenii au început să şoptească:

— S'a prostit savantul; decât „da şi nu“ numai ştie să mormăe.

Şi nici n'aş fi înţeles ce fel de oameni şi ce fel de prieteni mi-ar fi fost dacă când vorbeam nu m'ar fi acuzat că vorbesc mult şi când tăceam nu m'ar fi acuzat de prost.

Mai târziu mi-au scornit una şi mai boa-

cână: „vorbea prea mult, tace prea mult, de netăgăduit, fazele nebunii“.

Și când asemenea zvonuri mi-ajungeau la urechi, dam din umeri, mă gândeam când la fierea unuia, când la turtirea frunții altuia, când la prea multul sânge a lui X, când la anemia cutăruia, și sfârșeam socoteala, îngâ-
nând, liniștit:

— Firește, la început se purtau cu mine ca niște cunoseuți, apoi ca niște prieteni, mai apoi ca niște amici, și acum ca niște frați.

Am trecut doctoratul cu mult succes.

Teza mea era o lucrare deosebită. Gră-
mădisem în ea multe observații și multă
citire.

La un consult, D-rul Marcovici,—care mă
iubea și respecta în mine, el, vorbărețul, pe
omul tăcut,—el omul de geniu care n'avusese

unde să se desvolte, pe omul de talent sărac și nebăgat în seamă, — m'a chemat și pe mine ca să-mi dau părerea.

Erà la un bolnav bătrân, văduv, și uscat de o phtisie lentă, nesimțită, împiedicată în drumul ei de bunul trai și de desele călătorii în țările calde.

După o lună l-am pus pe picioare.

Peste câteva zile am primit o scrisoare dela bătrân. Mă rugà să viu pe la el. Cum m'a văzut m'a strâns de mână foarte prietenos. Mi-a mulțumit de buna îngrijire în timpul boalii, și mai nainte de-ai putea spune vreun cuvânt, îmi zise repede:

— Nu, nu, d-le Doctor, Marcovici m'a încredințat că numai și numai d-ta m'ai scăpat. Și Marcovici e doctor mare, cinstit și sincer.

Am mâncat la el. Și-a fost de ajuns.

Mâncam de trei ori pe săptămână la bătrân.

Avea o singură fată de 18 ani. Micșoară, delicată, blândă, sfioasă, ușoară la mers, nu i se auzea decât fâșiitul mătăsos al rochilor sale învoalate. Palidă, cu nasul subțire, cu gura mică, cu buza de jos răsfrântă puțin, cu două gropițe în obraji la orice zâmbet, cu ochii albaștri migdalați, umezi, buni și limpezi, puși supt niște arcuri de sprincene subțiri și pierdute în tâmplele ei albăstirii. Părul bălaiu, tremurând fir cu fir la fitece mișcare a capului, i se lăsa din creștetul frunții în cosițe mlădiate după urechile ei mici și albe.

Niciodată n'am întâlnit o ființă a cărei viață din lăuntru să se zugrăvească mai bine în mlădierca moale a sufletului, în pielea străvezie a obrazilor, în privirea melancolică și blajină a ochilor și în glasul dulce, tremurător, prelung, ca un cântec ce se perde în depărtare. Voință slabă, aproape moartă;

simțire caldă, delicată, dar vagă. O impresie plăcută, primită prea repede, pentru ea eră o adevărată durere; tresărea ea și cum s'ar fi tăiat; se rumenea, își plecà fruntea în mâini, și ochii i se umezeau; plăcerea și durerea în ea erau așa de împletite, că nici una nici alta nu puteau naște și trăi decât împreună.

Surâsul ei eră melancolic; veselia ei eră tristă; mulțumirea ei adâncă o slăbea, o moleșea, o așezà încetișor pe scaun ea și cum ar fi fost amețită de friguri. Eră o minune ciudată: tăcută, blândă, suferind și neavând nimica, nevoind nimica, necăutând nimica, întotdeauna pe gânduri, privind liniștit și departe ea și cum și-ar fi desfășurat ziua ceeace visase noaptea.

Așa cum eră, te mișcă, te atrăgea în atmosfera palidă și tristă ce plutea și se învârtea în jurul ei.

Neavând răbdare și plăcere de a citi,

cântând la piano rar și încet, să fi zis că supt degetele ei piano erà un pieptene de oțel care-și zbârnâie dinții de un mosor pătruns ca ace, -fiindu-i silă să se gătească—neplăcându-i plimbarea, lumea și zgomotul, — mintea i se încheià cu câteva adevăruri aflate de ea singură și spuse atât de simplu încât de multe ori mi se părea că nu spune nimic. Mai târziu m'am încredințat că acest cap delicat, neavând nici un grăunte de cultură, neînvățând nimic din discuțiile oamenilor de cari fugeà prin instinct, brodeà uneori adevăruri de o profunditate uimitoare.

Cunoștea viața, înțelegeà natura, printr'un soi de devinare învâlmășită în imaginile ce-i aprindeà în creier. Și în tot ce văzuse i se părea că domnește neclintit o armonie desăvârșită și neînțeleasă.

Erà dar o minte înaltă dar săracă, o nai-vitate curată dar bănuitoare, o mută care'și

vorbea sieşi prin gesturi, prin monosilabe, prin încremenirea trupului drept pe picioare şi o goană de priviri ca două săgeţi cari se duc alături, departe, departe, dincolo de zarea care-ţi joacă înaintea ochilor şi de care niciodată nu te poţi apropia.

O vijelie vine; norii se grămădesc; lumina se posomorăşte; fulgerile scapără lăncile lor de foc frânte pe marginile negre ale norilor; ploaia de vară cade şiroaie băşicate. Ea priveşte lung, neclipind, apoi întoarce spatele acestei lupte înfiorătoare şi ridică din umărul drept. A privit, a înţeles în felul ei, şi-a desfăşurat gândurile, şi-a vorbit prin ridicarea umărului.

Seara, la ceai, câţiva prieteni d'ai casei vorbesc despre cruzimile războiului cu Franţa, despre neruşinările sceptice ale politicei noastre. Femeile vântură intrigele obicinuite ale capitalei. Ea ascultă fără să se mişte. Şi,

după multă vreme, când ce a auzit s'a îmbucată într'un sistem al ei de a rânduî lumea, zice blând:

— Oameni... Oameni... Bieții oameni!

Și în aceste crâmpene de gândire, își grămădește toată filosofia de un desgust anemic, organic și nevinovat.

Mintea ei rânduiește imagini fără cuvinte, înțelege și deslegă ca o surdo-mută. Și melancolia și-o desfășură prin gesturi întocmai cum un pianist și-ar execută un caprițiu pe un dactilion.

În cuvintele „oameni! oameni!“ spuse de ea încetinel și pe gânduri, ca un copil care ar cere apă buimăcit de somn, eu simțeam cum vrea de lămurit să spue că oamenii sunt răi, sunt proști, sunt grosolani, nefericiți și fatal târâți din firea lor în războaie, în intrigi, în calomnii, în brutalități, în vecinică neodihnă.

O înţelegeam pe deplin.

Şi niciodată nu mi-a dat de ochi ca doi oamani cu naturi deosebite, pe căi deosebite şi din cauze cu totul contrarii, să ajungă a se întâlni, a se simţi, a se înţelege, a se potrivi, şi a se iubi fără voea lor, cum ni s'a întâmplat nouă.

Ea bogată, eu sărac; ea curtenită, eu isgonit şi despreţuit; ea slabă, mică şi palidă, eu voinic, mare şi rumen; ea slujită de o familie întreagă de slugi, ea slugărnicească tocmai când viaţa are mai mult amor propriu şi mai curat entusiasm; ea ignorantă ca un copil ce abia se înalţă cletinându-se pe picioare, eu obosit d'atâtea tomuri, d'atâtea experienţe, d'atâta ştiinţă de carte şi de meditaţii, cât abia poţi înghesui într'o bibliotecă; ea trăind o viaţă de vise, eu reducând lumea la o maşină care se mişcă, şi se cumpăneşte pe picioare, şi porneşte în

tăria unei mișcări inițiale care nu se stinge decât, atunci când oasele se usuță, mușchii seacă, nervii se apătează și arterele se îngroașe. Astfel ne întâlnirăm pe aceeași cale.

Și totuși, câtă asemănare: ea tăcând și desprețuind din lipsă de viață, din cauza unui sânge subțire, sărac de acele milioane de globule roșii, vii, calde, sărac de focul vieții cari arde și se aprinde tot atât cât arde; eu tăcând și desprețuind din cauza unei vieți colosale, izbită, strânsă, închisă, neînțeleasă ghemuită și insultată de prostia neumană a lumii în care mă învărtisem.

Intr'o zi, — venisem cam de vreme pentru masă, — îmi întinse mâna. Mâna era rece, slabă, moleșită, ca o blană de pisoiu mic.

I-am strâns-o într'a mea.

— Ce mână caldă ai, îmi zise ea. Ah! și ce bună căldură! o simț cum mi se ridică până la gât, până la cap. . .

Nu ştiam ce să-i spui. Pentru întâiaşidată o auziam vorbind mai mult.

— Da, urmă ea, ai o căldură care-mi dă viaţă. Numai şuviţele de soare ce să strecoară în odaia mea mă fac să simţ aceeaşi plăcere.

Tăcui. Incepui să tremure, fără să-şi iea mâna din mâna mea.

— Poate că nu ești bine...

— Ba nu, sunt bine, dar poate că nu sunt întreagă... Nu sunt ca ceilaltă lume... O gălăgie îmi face rău... Un râs nestăpânit îmi face rău... O vorbă rea spusă pe socoteala altuia, îmi face rău... Cum își bate ceaiul cu lingurița bancherul cel pleşuv, și cum și-l soarbe de lacom și de gras, îmi fac rău... Glumele necuviincioase ale cocoanei Eugenia, îmi fac rău... Graba tânărului moșier, cu care vroeste să mă slujească, îmi fac rău... Laudele mincinoase ale prietenelor mele, îmi fac rău... Iacă de ce sufer... Incolo,

când sunt singură, mă simt liniștită... Sunt bine fără a simți acest bine... Lumea se învârtește în minte ca un haos de umbre rele... Numai, D-ta, îmi faci bine, fără să știi, ascultând, tăcând, și câteodată sperînd cu câteva cuvinte. prostia fricoasă a celorlalți...

Mă înroșisem.

M'am uitat apăsător la dânsa. Rumenise în amândouă obraji, și ochii ei albaștrii și mari pironiți în jos, erau încărecați cu lacrimi.

Nu știam ce să-i spui.

Îmi venea s'o mângâi, îmi venea s'o sărut. I-am întins o mână pe umăr, apoi, fără să vreau, am apropiat-o de gâtul ei alb, am ridicat-o mai sus și-am lăsat-o să alunece ușor pe rotunjimea obrazului până supt bărbia palidă și străvezie ca un măr de ceară.

A trecut o lună de zile. În tot acest timp nu mi-a vorbit.

Dar mă privea lung, mă căuta, mă îngrijiă la masă, la cafea și la ceai, mă ruga din ochi să mai stau serile când ceilalți oameni se risipeau pe la casele lor. Când slujnica îmi aducea dulceață, se uita cercetător la linguriță, la paharul cu apă și mai ales la dulceață, poruncind întotdeauna numai din dulceturile cari, după cum băgase ea de seamă îmi plăceau mai mult.

Imi dădea mâna.

Mă îngrijiă.

Se uita la mine.

Se gândea.

Tăcea.

Atâta tot.

Eu nu cutezam să crez nimic. Și mărturisesc că mie, celui izbit și desgustat, — că mie, celui obosit, sceptic și mort înainte de a trăi, — îmi plăcea atât de mult încât mi-eră spaimă de ideea că i-aș fi indiferent.

Mi-eră dragă ca un caz rar de o stare pathologică ce putea trece drept stare fiziologică. Puținătatea de viață îi ucisese toate pornirile brutale, lăsându-i neatinsă puterea de abstracție și de idealizare. Chiar la trup această sărăcie de viață, o oprise la acele mărimi, cumpeniri și forme delicate și naive peste care natura, de regulă, pune apoi carne, carne, și iarăși carne, pentru ca prăsilă ei să poată birui toate vrăjmășiile ce să ridică contra vieții.

Imi-eră dragă ca un suflet rar aruncat în neștire în lumea nesimțitoare, mojică, fudulă, putredă de mici viții cari se înnoadă mai mult cu prostia decât cu marea destrăbălare a nervilor.

Mi-eră dragă pentrucă pălmuiă cu desprețul tăcerii toată nerozimea guralivă și înțepată ce mișue pretutindeni, în saloane, la mese, și mai ales acolo unde ordinea firească

ar avea nevoie de mai multă sfințenie și tăcere.

Mi-eră dragă pentrucă la nimeni ca la dânsa senzațiile nu se ridicau și nu se topiau, în stare de sentimente, mai curat, mai nobil.

O iubiam și mi se părea o cumplită rușine de a-i mărturisi că o iubesc.

Pe la începutul lui Iulie, într'o zi, bătrânul mă deșteaptă din somn, fără de veste.

— Doctore, îmi zise el zguduindu-mă de braț, fata mea e bolnavă.

Am sărit din pat.

M'am îmbrăcat, înaintea lui, într'o clipă.

Ne putând să-mi potrivesc legătura am rupt-o.

Când m'a luat de mână ca să mă sui în trăsură, m'am suit dar am sărit dincolo. Dorința de a plecà, de a mă duce, de a o vedea, mă zăpăcise. Mi se părea că trăsura nu mai pornește deși nici bătrânul n'avusese

vreme să se sue alătura. Am ajuns. Eu cel d'întâi am pus mâna pe clanța ușii dela odăea ei.

Doctore, n'ar fi bine s'o vestim, ca să știe, ca să...

M'am înroșit.

Ea eră întinsă în pat, cu ochii închiși, cu tâmplele înrouate de sudoare, c'o mână pe frunte, și acoperită până la gât c'o velință albă. —

Am rămas singur cu dânsa. Mi-am apropiat un scaun de pat. I-am luat o mână într'ale mele. La toate întrebările îmi răspunse galeș și blând:

— N'am nimic, n'am dormit astă-noapte. N'am nimic; m'am gândit. N'am nimic. Oh! Aș fi dorit să nu te întâlnesc niciodată, și doresc să te văz întotdeauna! Dacă îndrăznesc atât de mult e tocmai fiindcă mi se pare că mi se va sfârși viața, că nu mai pot trăi, că nu m'auz de cât dintr'o depărtare nedeslușită.

Visez, visez. Poate că sunt bolnavă, dar n'am nimic...

Inmărmurisem. Măinele îmi tremurau. Gânganii câteva cuvinte idioate. Mă plecai să-i sărut mâna, și stând cu buzele pe mâna ei nu izbutii s'o sărut.

— Nu e așa, Doctore, întrebă ea oftând, nu e așa că lumea și viața sunt așa cum ți se par ție? Nu e așa că lumea și viața sunt în cap la noi? Că dacă sunt rele sau bune, sunt la noi în închipuire rele sau bune? Nu e așa că dacă iubești pe cineva îl iubești fiindcă ai găsit un om care intră ca într'un calapod, în omul iluzie, care s'a născut și trăește în cap la tine? Nu e așa că dacă urăști pe cineva e că acest cineva fți pocește iluziile tale intrând în ele tocmai ca un coșat care s'ar înbrăcă cu vestimentele unui om bine făcut?

— Da, da, i-am răspuns eu, minunându-mă

de atâta adâncime de minte într'un cap ignorant ca al unui sălbatic.

— Doctore, ești omul care mi se născuse în minte și pe care mi-eră frică să'l caut... Dacă crezi că n'o să mor, iubeste mă... Dar numai dacă crezi că o să trăesc... Oh! aş vrea să trăesc! Aş vrea să trăesc! Acum, aş vrea să trăesc...

Plângea fără zgomot, ca și cum și-ar fi adus aminte de-o fericire uitată. Lacrămile i se spărgeau între gene, alunecând la vale și p'un obraz și pe celălalt. Ii sărutam mâna repetând într'una:

— O să trăești!... O să trăești!...

Apoi își retrase binișor mâna de supt buzele mele, zicându-mi:

— Du-te te rog, aş vrea să dorm... După un somn lung, odihnitor, o să mi se pară că tot ce ți-am spus ți le-aș fi spus de un an de zile... Altfel, mi-ar fi rușine să te privesc drept în față...

Bătrânul mă așteptă în pragul camerei.

Cum mă văzù, mă luă de mână, mă târi la el în odaie, mă așeză pe un fotoliu, întrebându-mă pripit:

— Ce are? E bolnavă greu? Ce are? D-ta știi că eu numai pe ea o am! Ce are?

— Nimic. N'are nimic. Și dacă ar avea ceva nici doctorul n'ar putea să-i dea vre-o rețetă, nici farmacistul n'ar putea să prepare rețeta dacă doctorul i-ar da-o.

— Va să zică poate fi primejdie mare, zise bătrânul, țintuind ochii spăimântați asupra mea.

— Da, pentru că iubește. . .

— Pe cine? întrebă bătrânul tresărind.

— Mai bine ar fi să-ți spue ea. . .

Bătrânul se uită în ochii mei.

Când am plecat, mi-a dat mâna de trei ori; de trei ori m'a dus până la ușe și iarăși m'a întors; apoi, mi-a șoptit:

— Ași dori să fii d-ta. . .

A plecat. Mă împiedicam de pietrele de pe strade, deși mergeam cu capul în jos. Când am intrat în casă, un client mă aștepta voind să mă consulte. I-am scris o rețetă.

— Ah! n'o să mai fiu singur! N'o să mai fiu singur!

Acel domn și-a luat rețeta. M'a privit ciudat, a plecat și când a ajuns în mijlocul drumului a rupt rețeta și a aruncat-o în vânt. Bucățelile de hârtie pluteau legănându-se. Clientul și-a mai aruncat privirile încă odată îndărăt. Desigur credea că sunt nebun. Eu am râs cu poftă și m'am tolănit pe-o canapea. Am adormit.

Aci își tăie povestea. Sorbi de pe fundul paharului ceaiul rece și gălbui ca chihli-barul, își trecu mâna peste fruntea asudată, oftă, făcù de câteva ori pe nas „hî, hî, hî“ și dădù din cap.

— Mă îngrozeşte acea fericire de un an de zile! Când mi-amintesc că pacea şi blândeţea ei s'au stins, durerea care mă încinge e ca un foc ce mi s'aprinde din tălpi până la creştet; gura mi se amăreşte ca şi cum mi s'ar sparge în ea o băşică de fiere; apoi, un fior rece, ca un şarpe umed, mi se încolăceşte în sus pe şira spinării. Să nu te înțeleagă şi să nu te rabde, să nu te îmbrăţişeze şi să nu te iubească decât o singură fiinţă, şi această fiinţă să te părăsească de veci! Şi în veci să n'o poți uita; să-i auzi glasul în urechi; să-ţi stea ţagă înaintea ochilor, nişte ochi albaştrii cari se închid a moarte; să simţi pe pielea mâinilor urmele slabelor şi recilor ei străngeri de mână; şi privind un munte, ascultând lăutarii originii în fuga svăpăerită a drumului de fier, în toate şi ori unde, s'aud necontenit dorul ei cel de pe urmă: „ah, şi cum aşi vrea să

trăesc!“... Spune-mi, d-ta, dacă n'ași avea dreptul să cer socoteală lui Dumnezeu și să-l insult, ca p'un câine, căci a născocit lumea asta numai ca să-și sature răutatea sa eternă! Spune-mi, d-ta dacă n'ar trebui să-mi strivesc ochii ca să nu mai văd înaintea lor cea din urmă cădere a pleoapelor peste frumoșii săi ochi!

După ce se sterse de sudoarea care-i brobonase fruntea și tâmplele, trânti cât putu mâinele pe masă. Paharele răsunară. Eu tresării, speriat. Ochii lui erau roșii și așa de căscați că păreau gata a se spinteca. Se sculă după scaun. Incepù să se plimbe prin odaie, făcând niște pași largi și apăsați.

— Insfârșit, domnule, zise el c'un glas sălbatic, eram cu dânsa în Italia, la Pisa. Oh! frumoasa Italie, cu cerul ei vioriu și adânc, cu soarele ei potop de lumină și de vieață, cu pământul acoperit cu vii, cu iaso-

mie și cu portocale, pământ care te amețește cu aburii săi de vin, cu miremele sale de flori și de fructe, — Italia cu nopțile argintii, cu năpraznicele clădiri, cu cântăreții și tragedienii săi svăpăiați și nemuritori, — fericita Italie, grădina lumii, visul Nordului, basmul popoarelor — pentru mine va rămâne mormântul în care mi-am închis de vecie marea mea iluzie, căci era cea d'ntâi iluzie fericită a unui nefericit desgustat deodată cu laptele pe care l'a supt, dela primul scutec sărac care l'a înfășeiat! Nici aerul curat și viu, nici căldura potolită și încărcată cu viață, nici frumusețea fără de pereche a priveliștilor care zgudue și trezesc în organismele stinse pofta și rămășițele vieții, n'o întremau din acea lăncezire funebră. Îngălbenise, apoi se albise solbă. În jurul obrăjilor i se rotunșiau ape de marmură vineție. Și răbdă liniștit, privind la mine blajin, fără

vorbă, fără părere de rău, fără spaimă de moartea care se lățește pe nesimțite și îi sfredelează cele două mari centre ale vieții: inima și creul. Ași fi vrut să plângă, să se răscoale contra lui Dumnezeu și a științei omenești... Ași fi vrut să-mi spue ce-o doare, să mă blesteme, să mă urască, să întoarcă ochii dela mine și să înceteze odată cu acele priviri de o blândețe și de o răbdare supraumană... Nu-i auzeam glasul decât rare-ori, și îngână:

— Ți-am spus, ți-am spus, să nu mă iubești dacă știința ta te-ar încredința că n'o să trăese... Simț o milă adâncă, răpindu-mi cele din urmă nopți de odihnă, când mă gândesc c'o să te las iar singur pe lume... Incolo, nu știu dacă mai simț ceva... Sunt așa de slabă că nu mai am putere de a iubi și conștiință limpede d'a ști că iubesc.

Nu-i răspundeam nimic. Ii sărutam mâinile.

Gândurile mele erà un fel de ceață cari-mi obosià creerul.

În ziua când a născut, eu am simțit o durere monstruoasă în adâncul rărunchilor. Am încremenit de spaimă privind chinurile de care natura are nevoie pentru a-și descărcà vieața în proaspetile ei prășile. Trei zile și trei nopți n'a deschis ochii. Răsuflarea i-erà slabă; abià abureà pe o mică oglindă. Inima îi bâteà rar, neregulat, și câte odată îi năpustià sângele c'o mânia neînțeleasă; mâinele îi trăsăreau; fața i se lumineà și buzele cercau să se deslipească una de alta. M'am sfătuit cu unul din cei mai mari doctori italieni; un bătrân bun, un savant al cărui zâmbet dovedia că 'n fața problemelor mari, dela care atârnă moartea sau viața, rămăsese sceptic și fatalist ca cel mai umil ignorant.

— Domnule, îmi zise el, după ce cercetă cu deamănuntul pe bolnavă, ca și cum iar fi

făcut o adevărată disecție cu ochii, iacă un caz de boală care mă face din nou să crez că medicina cu cât se apropie mai mult de o știință pozitivă, cu cât vrea mai mult să pipăe, să vază, să guste și să auză organismul omului, cu cât vrea să se închiză în anatomie și fiziologie, cu atât câștigă și pierde deopotrivă de mult. Nu ași vrea ca oamenii de știință să crează în basmul unui suflet așezat într'o hotărâtă parte a trupului, nici într'un suflet materie-eteriană care tremură și pătrunde și circulă, deosibit de om, în tot lăuntrul omului; dar ași dori să nu se disprețuiască cu atâta ușurință o stare psihologică care trebuie să fie cu mult mai subtilă, mai greu de studiat și de înțeles. Această stare psihologică trebuie să fie cauza iar starea fiziologică efectul. Eu socotesc că de multe ori buna stare, ordinea și vigoarea fiziologică sunt zăpăcite, slăbite, de un desgust sufletesc.

ascuns, bolnăvicios, covârșitor, și adesea scăpând din lumina conștiinței bolnavului și din inteligența disprețuitoare a savantului. Soția d-tale, născută din părinți bolnavi, de când a deschis ochii, de n'ar fi avut un cap predispus la gânduri, viața trupului nu i-ar fi fost răpită și arsă numai de creier. Acum, după emoragia din urmă, slaba ei viață este o minune a sistemului nervos. Fii bărbat. Eu nu crez într'o scăpare. I-ar trebui nu să-i vindeci viața ei să-i torni o nouă viață, să o naști a doua-oară. Incearcă, dacă vrei, transfuziunea. Un sânge curat ar putea face o minune. Dar un sânge ferit de boale, moștenit curat din mai multe generații, un sânge în stare de progres, în care viața să fie îndesată și cu putință de a zămisli viață acolo unde moartea a început. În orașul nostru, ca în orice oraș vechiu și cult, nu știu dacă vei găsi un astfel de om.

Apoi bătrânul doctor se uită peste ochielari, zbârci fruntea sa albă și mare, mă strânse de obraji, iar se uită lung la mine, și mi zise trist:

— De, nu știu, firește, dacă d-ta te hotărăști, dacă vrei, dacă crezi... dacă ți iubești mult, mult soția...

— Domnule Doctor, o iubesc, o iubesc, o iubesc! Ea a dat iluzii de fericire unui des-gustat, eu îi dau tot sângele meu cu o plăcere pătimășe și fericită!

Așa i-am răspuns și într'o clipă mi-am scos haina și vesta. După ce bătrânul m'a pipăit și mi-a frecat cât-va mușchii dela mâini, a plecat să și aducă instrumentele trebuincioase la această operație, de care spânzura, ca într'un fir de păr, întreaga mea fericire, îngânând în pragul ușii:

— Bine, bine, ai un sânge care ar învia un cadavru putred de mai multe săptămâni...

Când doctorul s'a reîntors m'a găsit plângând la capul ei. Dormiã, amorțise... Erã cu putință sã se mai deștepte? Plângeam, și înaintea ochilor mei toate lucrurile pãreau întunecate.

Ea zãmbiã întinsã și strãvezie ca o bucatã de cearã.

Ah! și ce plãcere sãlbaticã am simțit când doctorul mi-a deschis o vãnã dela cot!

Indatã ce sângele meu a început sã intre și sã se împrãstie în corpul ei mic și moleșit. buzele începurã a'i tresãri, a se rumeni, a înviã. Pleoapele crãparã puțin și ochii i se arãtarã ca douã fãșii albastre și umezi, apoi i se deschiserã mari și încãrcați cu lacrimi. În privirea ei neclintitã se vedeau mirarea, frica, dorința, de a ști ce se petrece în ea și în jurul ei. În privirea ei vie, tãeată de cli-piri repezi, se vedeau o nouã viațã, un avânt puternic, un dor de trai nemãrginit, o sen

sație ciudată de căldură și de fericire. Mâinile î se încălziră; chipul î se lumineă, î se aprinse, de voință și de plăcere. Eram fericit. Și nu m'aș fi clintit din loc pentru nimic în lume de spaimă ca nu cumva tubul, care uniă cotul meu cu vinele ei, să se spargă, or să se miște. O bășicuță de aer de-ar fi pătruns în căile circulații mi-ar fi ucis sărmanul meu ideal care începuse a se deșteptă.

Dar, când voi să spue nu știu ce cuvânt de mulțumire, fața î se albi din nou, buza de sus începù să 'i tremure, dădù ochii peste cap, gura î se umezi, lacrimile începură a î se întinde în două șiroaie pe amândouă obrajii. O convulsie epileptică. Vărsă. Doctorul întrerupse operația.

Am căzut pe-o canapea. Pierdusem cunoștință. Auzia n ca prin somn pașii doctorului și glasul lui.

— Se poate... E de mirare... Ciudat..
Nu se știe...

Când a plecat m'a sguđuit, și mi-a șoptit
în ureche:

— Mă întore îndată. Nu pierde nădejdea.
Vom încercă cealaltă transfusiune, *transfu-
siunea mediată*. Incep să nădăjduesc.

Peste două ore m'am deșteptat.

Visasem și nu-mi aduceam aminte nimic
din câte mi trecuse prin minte. Chipuri urâte,
crâmpes de vorbe, sgomote, plângeri, coșciuge,
bătăi de clopote, un vârtej amestecat, fără
șir și fără înțeles, îmi sbuciumase creerul. O
viață monstruoasă de chinuri, iacă ce-mi fu-
sese acea amorțire a trupului meu sguđuit
de dureri și desființat de neodihnă și de ve-
gheri. La urmă se făcea că plutesc în apa
Arnului. Când m'am deșteptat eram scäl-
dat într'o sudoare rece din tălpi până la
creștet.

Ea dormia cu fața în sus. Nasul i se subțiasă, ochii i se afundaseră în cap, închiși în niște rotocoale vinete. O clipă mi-apărî ca moartă.

Durerea se prefăcî în nesimțire.

— Ei, bine, a murit, a murit, nu face nimic!.. Și eu oi muri... Toată lumea moare... Natura întreagă moare... Cine poate opri în loc jocul fatal al legilor neîndurate din univers? Revolta noastră?...

S'am început să rîz.

Dar cînd am pășit pragul, cu gând de a-mi vedeà copila, asupra căreia mărturisesc că-mi fusese scîrbă să mi-arunc privirile, am amețit, m'am rezemat de zid, și fără să-mi simț durere, am început să plîng.

M'am târât pînă la leagănul fetei, în odaea d'alături. Și ea dormia cu fața 'n sus și cu mâinile pe piept. De sigur, toată lumea adormise în jurul durerii mele! Și așa

de micuță, abia sosind pe lume, erà de mirare cum semănà mă-sei. Aceleași linii delicate și frumoase, aceleași sprincene negre și subțiri, aceeași frunte, aceeași bărbie ca un merișor de ceară, acelaș chip galben, acelaș trup slab. Un adevărat triumf al slăbiciunii! O glumă crudă a naturii care dăduse la o parte pe cel puternic pentru a continuà pe cel plăpând.

In această ființă, stoarsă de viață, vedeam bine năzuința haină a ei d'a stinge o spiță din omenire. Ș'am întors capul cu desgust dela ceea ce ar fi trebuit să privesc cu plăcere.

Această ființă vie mirosia a două cadavre!

Peste trei zile doctorul s'a hotărât la a doua transfuziune.

Mi-am deschis vinele ca și întâiași dată.

In nesiguranța mea eram fericit, privind ca fermecat, la bătrânul doctor care bătea

sângele într'un vas de sticlă pentru a-i scoate, fibrele.

Eram liber. Imi luase numai sângele. Puteam să iau parte la operație. Și deși mă simțiam aiurit, par'că creerul mi s'ar fi ridicat în sus din țeasta capului, totuși credeam că ajutorul meu va fi de un folos hotărâtor la izbânda încercării.

Ne-am apropiat de patul ei.

Mișcă. Asudase la tâmpile. Cercă să-și deschidă pleoapele grele. Incremenisem. Când doctorul a început să-i pompeze sângele, din nou a început să învieze. Buzile i s'au rumenit. Ochii i s'au deschis mari și albaștrii umezi și frumoși ca niște ochi frumoși când zac d'o boală lungă.

Oh! să nu-i închiză că moare! In ochi i s'a grămădit toată viața!

Aste gânduri îmi trecură prin minte ca un fulger, și înghiețai. Mâna ei rece mă apucă

de mijloc, mă atrase spre dânsa, mă apropie de gura ei, mă sărută și-mi șopti:

— De giaba! de giaba!... Ah! și cum aş vrea să trăesc...

Mă sărută încă odată așa de apăsător, că parcă ar fi voit să înte în buzele mele, oftă și când închise ochii, de s'ar fi stins soarele, creierul meu nu s'ar fi înecat într'un potop de noapte mai neagră și mai înfiorătoare!

Căzusem în genuchi.

N'am mai simțit decât cea din urmă zgârire a trupului ei și înțepenirea cumplită a mâinilor cari mi se împletiseră pe după gât.

Greutatea trupului meu moleșit mă deslipi de acest cadavru scump și mă rostogolii pe parchet fără cunoștință.

O săptămână întreagă mi s'a părut că m'am plimbat, c'am vorbit, că m'au certat oamenii, că m'au trântit în pat, că bătrânul doctor

îmi pomenea de nu ştiu ce ştiinţă... Pe unde mă plimbam, ce-am vorbit, cine mă lungia în pat... Nu ştiu nimic... Niciodată nu mi-am adus aminte...

După o săptămână m'am deşteptat prins de friguri. Pe un scaun, lângă mine, stă doctorul citind un jurnal.

— Unde e, doctore, unde e?

Atât am putut să-i strig.

— Nu vorbi aşa de tare, îmi răspunse el, apucându-mă de mână. Trebuie să o înmormântăm ca pe orice creştin, ca pe orice mort. E datoria noastră, a celor vii, să nu lăsăm ca putreziciunea, cu duhoarea şi lividitatea ei înjositoare, să insulte trupul şi chipul unei fiinţe pe care am iubit-o. Lângă un cadavru un sentiment de ruşine şi de religiozitate ne coprinde pe toţi deopotrivă. Care om corupt, sceptic, atheu, ar îngădui ca natura să schilodească, în uinea lui un trup, odinioară cu

voință, cu simțire, cu viții și cu virtuți, ca și ale lui? Care om nu s'ar gândi că prin acea stare de nesimțire și de pace veșnică va trece și el? Cine, în fața unui cadavru deformat și sfredelit de viermi, nu și-ar închipui trupul său în prada murdăriilor de care natura are nevoie pentru a-și relua materia înstrăinată din sânul ei pentru o clipă? La ce-ți slujește știința d-tale dacă ții ca un copil și insulti ca un sălbatic de mai multe zile, fără să ai conștiință? E o profunditate tristă dar nobilă în care trebuie să pătrunză un om ca d-ta, mai ales când știe din ce e alcătuit omul. Noi, studiind legile naturii omenesti, și cunoscându-le, le datorăm o supunere mai demnă decât a celui din urmă nenorocit care nu pricepe de ce mănâncă, de ce doarme, de ce se luptă, de ce se naște și de ce moare.

Mi-am coprins fața în mâini, — m'am în-

tins, parcă ași fi voit să-mi es din piele,—și, năbușit de plâns, i-am răspuns revoltat:

Ah! doctore, ești mare și drept, dar la ce sunt bune cuvintele tale? In urechi auz neconținut dulcele ei glas; înaintea ochilor, chiar de mi i-ai scoate, văz neconținut niște ochi albaștrii închizându-se a moarte; pe pielea mâinilor simț apăsându-se urmele slabelor și recilor ei străngeri de mână; în fundul creierului mă arde cel din urmă dor al ei: „ah! și cum aș vrea să trăiesc!“

— Gândește-te că ai o copilă care îi seamănă întocmai. . .

— Atât mai rău! In capul celei vii voi vedea totdeauna un cap de mort pentru care cu bucurie mi l'aș fi zdrobit pe al meu între două pietre de moară. . .

Și coprins de furia de a mă strânge de gât, am sărit din pat, cu părul vulvoi, și m'am repezit la fiarele ferestrelor.

Acolo, vântul răcoritor, mi-a liniştit mintea bolnavă.

Arnul, gălbui și liniştit, alunecând fără vuet pe supt arcurile podurilor de piatră, m'a amețit. Pământul mi se învârteà supt picioare, vechile palate pișane se clătinau pe tălpile lor. Ș'am căzut în brațele bătrânului doctor.

— Cel puțin, e frumos locașul ei de odihnă ?

Două săptămâni am stat lungit în pat, dormitând, aiurând, visând, cerând apă ziua și noaptea, neînțelegând nimic, nesimțind nimic, părându-mi-se că umblu, că stau, că pe-trec, că râz, că plâng, că sunt într'o trăsură mare, că mă sui în turnul plecat al Pisii, că plutesc pe d'asupra unei ape întinse, că mă ridică cineva c'o sârmă în sus, în sus, și că plutesc în aer peste întreaga lume.

Când m'am sculat din pat eram slab și galben. Lumea mi se părea o minune din care nu făceam parte.

Mă simțiam asvârlit în prăpastia unei liniști fără fund.

Mă plimbam încet prin odae. M'am oprit la fereastră. Pe Lungarno trecea un regiment de bersagleri cu muzica în frunte. Ei, ca niște jucării de plumb, și frumosul lor marș, ca și cum un copil ar fi cântat printr'un pieptine acoperit cu foaie de țigare.

Mi-am aruncat ochii spre Baptister. Maestrosul Baptister al catedralei din Pisa ca o oală răsturnată cu fundul în sus.

În odaea de alături țipă un glas ascuțit.

Cine plângea acolo ?

O servitoare, o italiancă scurtă și groasă, mi-a răspuns:

— Fetița d-voastră.

— Fata mea ? Ce fată ? Ah... bine...

las-o să plângă...

— Doriți s'o vedeți ?

— Nu, nu doresc...

— Ce frumoasă și ce delicată e!

— E frumoasă? E delicată? Bine... Nu face nimic...

— Și seamănă cu doamna, așa de mult! așa de mult!

Seamănă cu doamna!... Bine... Lasă să semene...

Și eram liniștit, profund de liniștit. De sigur altcuiva îi eră milă în mine. Alt cineva se mai încercă să plângă în mie, un om din trecut, o conștiință adormită or moartă care tresărise ca prin minune, galvanizată de cuvintele „și seamănă cu doamna așa de mult!”

M'am însănătoșit, dar am rămas, slab, galben și liniștit.

Intr'o zi m'am dus cu doctorul ca să-mi arate mormântul ei. In camposanto, (cimitir cum îi zicem noi, popor nerespectuos și sceptic), i-am văzut mormântul proaspăt, nebătătorit încă, negătit cu flori, ars de soare și

neplâns de nimeni. M'am uitat la dânsul; l'am măsurat cu ochii; l'am deschis în închipuirea mea și n'am văzut pe nimeni... Uncosciug gol și o pernă albă de care nici un cap nu se rezemă, un giulgiu alb care nu înfășură pe nimeni...

Am îngenunchiat din voința și priceperea mușchilor dela picioare. Am plecat capul în jos, căci dela ea, fără nici o poruncă, jungbietura s'a frânt din cauza instinctului muscular care apleacă capul când se îndoae genuchii. Ochii mi-au umezit o clipă căci glandula lacrimală se contractă puțin când plecăm capul, când apăsăm sprincenele pe ochi și ridicăm în sus mușchii feții dela rădăcina nasului.

M'am ridicat de pe mormânt; inimă moartă, cum venisem.

Am luat pe doctor de braț și-am plecat spre casă. În fața unui atelier de sculptură

m'am oprit. Am poruncit un monument frumos; am dat cât mi s'a cerut; și pornind înainte am întrebat pe bunul doctor care mă privea lung:

— Nu e așa că o să fie cel mai frumos mormânt? Ași vrea să ne întoarcem, să plătesc însutit, ca, în toată Pisa, să nu fie alt monument mai frumos!

— Știi, îmi răspunse el strângându-mă de braț, că eu crez în trecerea sentimentelor dintr'unele întrealtele întocmai cum lumina se poate schimba în mișcare, mișcarea în electricitate, electricitatea în căldură și căldura în lumină? La d-ta durerea s'a schimbat într'o vanitate sinistră și liniștită. Ferește-te de liniște. Liniștea în d-ta poate deveni organică și te poate sorbi atât de mult încât să nu-ți rămâe, spre deosebire de un cadavru, decât puterea involuntară de a nu te descompune și libertatea fizică de a te mișca.

Aci se opri.

Iși luă capul în mâini. Se odihni. Aprinse a nu știu câtea țigară. Dădă din cap. Făcū pe nas de câteva ori „hî, hî“, ca de obicei. Și începu iarăși cu un glas înfundat și obosit, parcă mi-ar fi vorbit dintr'un dulap închis:

— M'am întors în țară. M'am retras la moșia ei părintească. Și aproape trei ani de zile n'am vorbit cu nimeni. In această vreme nu s'a publicat nici o carte, nici o dare de seamă despre transfuziune, în nemțește, în franțuzește și în italienește, fără să le ficitit.

Uram pe toți doctorii cari se ocupau de această operație mai ales pe de Belina, căci după cum spun niște „arhive de fiziologie“ 1870, pagina 43, din 175 de cazuri a vindecat bine de tot 85. Și am o manie, care nu m'a părăsit nici până azi, să rup și să arz la miezul nopții toate volumele ce-mi

vin din străinătate privitoare la transfuziune

Imi blestem sângele că n'a fost în stare să-mi vindece idealul.³

Dar copila mea se făcuse de trei ani. Eră slabă cu ochii albaștri, și umezi, și frumoși, ca ai ei. Eră ea din tălpi până la creștet. Eră ea, micuță și tristă. Eră ea, de trei ani.

Și-ți închipuești oroare, mai presus de răbdarea omenească, când această fetiță îmi zicea „tată!“ și-și împletiă subțirelile ei brațe pe după gâtul meu, și eu când mi-apropiam buzele de fruntea ei ca s'o sărut, buzele înghetau tremurând. În frumosul și nevinovatul cap al copilei eu vedeam capul uscat și mort al ei. Și lăsând-o repede jos îi ziceam fără milă:

— Du-te de te joacă, du-te, du-te...

Intr'o zi am scăpat-o din brațe. A plâns.

Am deschis un volum, sosit de curând, în care eră vorba despre un nou aparat de transfuziunea mediată.

Frumusețea naturii mi-eră indiferentă. Treceam prin holdele aurii, prin câmpiile înflorite ori coboram o vale mocirloasă, mi-eră deopotrivă

Un singur gând: ce strică biata copilă? O iubesc eu or nu? Ar trebui să-i dau în genuchi, tocmai fiindcă poartă frumosul și nobilul ei chip. E cu putință ca durerea să fi făcut din mine un câine liniștit, fără pic de iubire și fără pic de milă?

Oh! cât m'am silit, cât mi-am frământat mintea ca să aflu dacă iubesc or nu p'acest copil, al meu ș'al ei, ușurel ca o umbră, blond și auriu ca luceafărul, blând ca o sfântă, fraged ca un lăstar crud, și trist ca un ochi de mort care se închide!

Și se uită la mine sfios, gata să plângă, gata să zâmbească, cerșindu-mi mângâerea mea adormită.

Mintea i se dezvoltase, singură dela ea într'un chip surprinzător.

Eră de șase ani trecuți.

Intr'o seară, după ce umblasem toată ziua m'apropiam de privdorul caselor, obosit și fără nici-un gând. Cui nu i-ar fi plăcută această seară de vară, întinsă ca un zăbranic fumuriu peste toată aria nemărginită a câmpilor? Cine n'ar fi admirat cerul fără pic de nori, cupolă uriașe în creștetul căruia câteva stele ca niște ochi de argint, începuseră a clipi? Cine n'ar fi ascultat cu plăcere întoarcerea vitelor dela pășune cu bălângăitul lor depărtat, cu strigătele flăcăilor perdute în orăcăitul broaștelor gălăgioase? Cine nu și-ar fi deschis inima toată la odihna acestei blânde seri? Numai mie nu-mi erau date pacea și bucuria sufletului. Abia suisem trei trepte dela privdor când auzii glasul bun și bolnăvicios al fetiței mele. Vorbiă cu doica parcă ar fi vorbit cu o mumă.

— Doică, mie nu mi-e bine, și nu mă doare nimic...

— Ei, draga mamei, ai ostenit, toată ziua colo, colo...

— Ași, nu, toată ziua am dormit pe canapea...

— Cine știe. Să văz fruntea. Cam arzi...

— Doică, dar nici tata nu e bine...

— De unde știi?

— Dac' ar fi bine ar fi mai vesel...

— Dar nu e vesel?

— Dacă ar fi vesel n'ar citi atât de mult...

Cine știe ce caută în cărțile lui cu coaste, cu picioare și cu capete de oameni tăeți...

Mie mi-e frică de cărțile lui...

— Dar nu citește, mamă, toată ziua.

— Când nu citește, ce folos, rățăcește pretutindeni, par'că i-ar fi urâte lucrurile și oamenii din casă...

— Ei, ce-ai vrea tu, dragă, să facă?

— Eu așa vrea, așa vrea—dar să nu mă spui—ași vrea să mă mângâe, să mă sărute,

și să se joace cu mine. Eu nu știu cum sărută tata, și ce mult ași dori să știu. Când vrea să mă sărute, odată se întunecă și mă scapă din brațe. Eu îl iubesc mult, mult, și mi-e frică de el... Eu îl iubesc dar el nu mă iubește... Imi vine să 'i dau toate jucăriile și să-i zic: îmi plac foarte mult, dar iea-le și iubește-mă... Doică, mie mi-e cald... Și mi-e sete... Și mi-e silă... Ași vrea să mă culc...

A plecat spre odaea ei, oftând ca un om bătrân.

De mi-ai fi dat foc nu m'aș fi încălzit mai mult. Acele vorbe bune și nevinovate, acel oftat din fundul rărunchilor, acea melancolie bolnavă, m'au sguduit și m'au trezit din împietrirea mea fatală. Am plâns ca un copil când se pierde de măsă, și mi-am deșirat în minte tot trecutul nefericit. După ce m'am odihnit pe treptele privdorului, cu capul în mâini, cu ochii închiși și surd la auiala în-

tinsă a satului, m'am sculat. Am făcut doi paşi, împleticindu-mă. Simţeam întreaga greutate a durerii mele dar mă simţeam părinte. Invinsesem acea linişte mormântală. Mă simţeam om. Eram sigur că-mi iubesc fetiţa. Şi ce altă fericire aşi fi dorit mai mult? Mi-am şters năduşala de pe frunte.

— Tot am pentru cine trăi!

Când pusei mâna pe clanţă tresării. Când deschisei uşa rămăsei în prag. Plecai umilit capul în jos. De astă dată mie mi-eră frică de dânsa.

O iubiam.

M'apropiiai de pat. Se culcase. Adormise cu o mână supt obraz. Ii pipăii fruntea. Ardeă; tresăria. Eră slabă, străvezie; urechile lustruite; zgârciul nasului îi albiă pe supt pielea subţire; mânuşitele deşirate; pieptul îngust şi cilindric. Doctorul cercetă şi părintele suferiă la capul acestui copil de o frumuseţe vagă şi de o delicateţă plăpândă.

Pe o masă ardea o lumânare. Mă sculai să o dau la o parte din ochii ei. Şi când eram cu spatele spre dânsa am tresărit auzind-o:

— Tata! tata!

Se deşteptase.

O sărutai până nu mai ştii de mine.

Eşti afară, de ruşine. Nu-mi mai putui stăpâni lacrămele. O idee îmi fulgeră; „arde, arde, să mistue înainte de a trăi! Oh! şi este acelaş obraz, acelaş cap, aceeaşi fiinţă care îmi moare supt ochi de două ori“.

Adouazi când am văzut-o era tot în pat.

M'a privit lung, şi blând, ca şi măsa. Toată viaţa îi năvălise în ochi, ca şi măsei. Privirile ei largi, mă coprindeau, mă ardeau, ca şi ale măsei. O sărutai de multe ori. Şi ea mângâindu-mă cu mâinile slabe şi alunecoase, mă tortură, fără să ştie, cu aceste cuvinte:

— Ah! ce bine 'mi pare! Ce bine săruţi

tu, ce bine săruți tu, tată! Ce bine îmi pare
că sunt bolnavă!

O lăsați să doarmă.

Eșii cu capul în jos simțind pe grumaji
piciorul neîndurat al sortei care m'abăteă la
pământ. Intrați în bibliotecă. Privii repede
peste toți autorii de medicină. Căzui pe un
scaun. Tot ce știam, vânturai prin minte.
Nimic. Am răsfoit un vraf de tomuri. Nimic.

Contra unui rău atât de mare înghesuit
într'un piept atât de mic, cine putea să lupte?
Și-apoi nu era, ea, altă ființă, care pieria,
ci tot cealaltă: murise de anemie, muriă și
de oftică. Un foc mare se stinsese și din el
mai plutea în întunericul lumii o slabă scân-
tee. Trebuia să se stingă.

Mă întorsei în odaie ca să o văz. Vream
să încerc ceva, fie chiar de mi-ar fi murit în
mâini.

Când deschisei ușa mi se părură că se învâr-

teşte în pat. Eram sigur că doarme. O privii mult, stând în picioare, şi, fără să vreau, mormăii cufundat în gânduri:

— O! ce buze albe! Ce buze albe! Ce obraji galbeni!

Plecai desnădăjduit. Imi trebuia aer, aer, aer. Apucaii peste câmpii. Nu mă întorseii decât cu noaptea în cap. De-a dreptul la dânsa m'am dus. Eră deşteaptă şi mă aşteptă. O văzui şi mi s'a părut că mă înşelau ochii. Atâta viaţă în ochi! Şi gura ei atât de rumenă!

— Ce obraji frumoşi! Ce buze vii! Ce buze rumene!

Mă apropiiai de dânsa ca să o sărut, ca să-mi vărs focul. Oh! cine m'ar putea crede fără a înmărmuri? Fusesee deşteptată, îmi auzise spaima de buzele ei albe, şi, şi le făense cu văpsea roşie de pe pereţi.

Atâta răbdare şi jertfă dumnezească, de

la un copil de șase ani, îmi zdrobi toate puterile.

Căzui ca o cârpă lângă dânsa.

Corpul îmi murise și capul mi să părea că are să sară în bucăți de o revoltă oarbă.

Am plâns.

Am sărutat-o.

Am adormit lângă dânsa.

Vecinul meu se oprî iarăși din vorbă. Eră alb ca varul. Oftă. Se sculă în picioare. Se uită pe fereastră și zise restit:

— Ce proști suntem! Soarele e de mult pe cer și noi cu lumânările aprinse!

În adevăr, afară eră ziuă albă. Dar eu încremenisem uitându-mă la el cum se plimbă de repede prin odae. Un leu furios închis în zăbrele de fier. Se oprî lângă mine, și mă strânse de braț.

— Ce te uiți la mine? Ce mai vrei? Nu

mi-a fost destul? Nu ți-e de ajuns? Fluviile n'au eșit din albiile lor, munții nu s'au prăvălit... A murit și ea, ca și măsă, iacă tot!

Mânia îi da un aer așa de mare că mi se părù că se izbește cu capul de tavan. Tremuram vargă. După cele din urmă cuvinte, ca prin minune, fața i se linișți, ochii i se micșorară; mă lăsă de braț; îmi întinse mâna prietenește și îmi zise liniștit:

— Eartă-mă dacă te speriai. Un moment de mânie care trecù și nu va mai veni. În noaptea aceasta mi-am trăit din nou nefericita mea viață, și de sigur că va fi cea din urmă noapte din viața mea. Liniștea mă va înghiți din nou. A avut dreptate bătrânul doctor italian. Liniștea mea a devenit organică. Intre un cadavru și mine nu sunt alte deosebiri decât puterea involuntară de a nu mă descompune și libertatea fizică de a mă mișcă. Crez că de acum înainte chiar mania

de a citi noaptea mă va părăsi. Cea din urmă tresărire de viață s'a stins cu această noapte ca și cum ar fi fost cel din urmă acord dureros cu care se încheie și se stinge o simfonie tristă...

Când am eșit din odăea lui și-am dat de soarele cald mi s'a părut că ies dintr'un mormânt la lumina bună a zilei.

Inșiruită de-a lungul șoselei o ceată nebunatăcă de domniși de doamne goniau călări spre Rucăr.

Eram amețit.

Mă plimbai pe terasa din mijlocul orașului, poreclită „*bulevard pardon*” de mulțimea care se plimbă pe dânsa și se isbește la fitece pas. Gândurile mi-erau împrăștiate. Peste trei zile am simțit o prietenie adâncă pentru acest nefericit doctor.

Vorbiă puțin, rar, și despre lucruri neînsemnate. Și nu vorbiă decât cu mine.

Intr'o zi, pe podul Mogoșoaiei, îl văzui întins, cu mâinile cruce pe piept și cletănându-se între îngerii auriți ai dricului negru, urmat de o mulțime de rude, desigur cu batistele la ochi. Privirea mi se întunecă de câteva lacrimi.

Și de nu l'ași fi văzut cu mânele pe piept și dus cu picioarele înainte, ași fi crezut că e viu, că se plimbă într'o trăsură mai ciudată și mai caraghioasă decât a unui oarecare prinț grec.

Ași fi crezut...

Intre liniștea lui de altădată și liniștea lui de mort, nici o deosebire.

STĂPÂNIA ODATA...

Stăpâniã odatã o împãrãție mare Impãratul Drãgoiu, ce-i ziceã și „Ciolac-Impãrat“ dela un rãzboiu cu Roșu-Vodã.

Roșu-Vodã fusese umilit din moși-strãmoși de moși și strãmoși lui Drãgoiu, și, îndatã ce ajunse la domnie, se puse pe lucru, ziua și noaptea, și strânse ordii, și le împãrți, dupã priceperea lui agerã, în flacãiandrii de cincisprezece ani, în voinici de pãnã la douãzeci și cinci, și în oameni copti la minte mai mari de douãzeci și cinci și pãnã la patruzeci de ani. Porni întâiu bãeții cu prãștiile, dupã ei. ceva mai departe, voinicii cu sãbii

și cu lănci, și mai la urmă pe cei în vârstă cu căruțe ferecate, cu coase și cu arcame aruncătoare. Așa intră în împărăția lui Drăgoiu, prefăcând în scrum satele pe unde trecea.

Cum auzi Drăgoiu, răcni de trei ori și-și amestecă părul cănepiu cu barba cărlionțată și aspră. Adună sfatul. Și pe care cum puneă mâna îl scutură și-i lăsă vânătăi.—Ai auzit? —Da.—Bine!

Inhăță zaua. Mâneca stângă nu-l încăpea. „Fie!” zise împăratul. Indesă sabia și încălecă calul ce nencheză a războiu. Curtea palatului, plină de ostași. De pretutindeni buciurile răsunau cărând după ele piotă nemilită. Împăratul trase sabia, o învârti pe de-asupra capetelor, și porunci: „înainte!”

— A! împărăteasa și Irina...

Atât aveă, că nu-i dase Dumnezeu băeat. Dar nu se întoarse din drum, ci zise robilor

să spuie împărătesei și fetei „să ne vedem sănătoși“. Și plecă ducând după el, la vale, mulțimea ca frunza și ca iarba de parcă se îndoiă pământul supt greutatea ei. Cerul se posomorî. Norii se rostogoliră cătrăniți ca și cum ar fi fost un foc în depărtările pustii. Încet, încet, noaptea îi înghiți. Un fulger, și, la lumina lui, se văzù oștile ca turmele de oi, și, la un geam al palatului, împărăteasa și fică-sa ștergându-și ochii cu năframele.

— Săracu' împăratu', n'are odihnă...

— Dece n'are odihnă, mamă?

— Eh-hei! războiu după războiu...

— Ah! că nu's băeat!

Impărăteasa o sărută.

— Și-o să ție mult, mamă?

— De, cum o vreà Dumnezeu. Uneori abiă torc o furcă de in, și s'a întors împăratul. Alteori torc d'o pânză, cu mâna mea, năvădesc, urzesc, țes, nălbesc, fac cămăși lui

tat'tău, le calc și le așez binișor în lacră, și înverșunarea nu mai ostiază, urzesc de borangie, și țeș, și te îmbrac de sus până jos, și abiă-abiă se îndură Sfântul de se întoarce împăratul. Ah! mare e când se duce dar mai mare e când se întoarce biruitor de, nu se mai țin hartanele pe el! Cade lat, și eu privighez la capul lui, și-l apăr cu apărătoarea. In ceasurile d'întâiu se 'ncruntă în vis, dă ordin, mătură cu mâna în fața ochilor lui, și-i scapă năbușit câte un gemăt „uiu-iuuu!“ Apoi doarme dus, să spargi pietre pe dânsul și nu se deșteaptă.

— Și pe urmă?

— A fost să fie viteaz cum nu se află doi...

— Și pe urmă?

— Pe urmă?... Câte nu știi copiii și nu trebuie să știe...

— De ce nu trebuie să știe?

— Căci unele le înveți dela alții și altel
le înveți singură.

— Singură? A! da! zise Irina și se strânse
la sânul mă-sei.

Împărăteasa îi netezì fruntca de păr și
o sărută. Se duse în iatacurile lor de cul-
care, și se rugară pentru sănătatea împăra-
tului și izbânda oștilor lui.

Adouazi împărăteasa luă furca și toarse,
până pe supt seară, zece caere de in. Și fata
își făcù de lucru pe lângă mă-sa. Și eră
frumoasă, frumoasă de pică. Naltă, subțire,
mlădioasă, se învârtia ca fusul împrejur, și
părul, ca niște sculuri de ibrișim gălbui, îi
împrejură capul cu o lumină răvărsată până la
mijloc; și ochii verzi ca smaraldul, cu gene
resfrânte și lucioase; și mersul ușor, că nu
s'auzia de călcă au nu, ca niște piciorușe
în doi codri albi cu tocuri de argint; și
vorba ei bună și blândă, descântă pe im-

părăteasa care-i zâmbia uneori lăsând fusul să plutească și să sbârâie a lene.

— Ș'o să torci mult, mamă, pân'să vie tata?

— Câte strungărețe la spată, de două ori atâtea fire, câte fire atâtea fuse...

— Atâtea fuse?...

— Asta, urzeala, dar bătătura?... și tat'tău poate să nu vie...

— Și tata... poate să nu vie...

Irina stătù pe gânduri. Se întristă. Se întoarse cu spatele. Muiă deșteale arătătoare în gură, le învârti și zise: „vine, nu vine, vine...”

— Vine, mamă, că făcui de trei ori, și-a treia oară svârrr! cap în cap în nemeii.

Impărăteasa surâse.

— Bătu-te-ar norocul de fată! Să nu fi făcut cu șoalda?

Irina descheie dela gât un șir de mărgăritare bășicate și zise: „vine, nu vine...”

Impărăteasa se uită cu tot dinadinsul. Isprăvise caerul. Fata: „vine, nu vine...” Și boabele de mărgăritar, scăpate din deștele ei rumenii, alunecau în jos unele peste altele... pic... pic... Impărăteasa o luă de mijloc, o puse pe genuchii ei și mormăi și ea „vine, nu vine“, până se isprăvi șirul. A de pe urmă căzù. Pic! „Nu vine!“ Amândouă se schimbă la față.

— Voi țese pânza!

— Și va veni?

— Cine știe...

— Tu să țezi, eu să nălbesc.

— Da, de cămășile lui să nu s'atingă nimeni...

— Nimeni...

Nu mâncaseră toată ziulica. Se sculară și trecură în pridvor. Impărăteasa bătù în palme. Un rob. Porunci de masă. Robul aduse mâinile la piept. Din pridvor se vedeà grădina

cu smochini, cu lămâi și portocali, iar dincolo se'ntindea un codru de stejari, groși și bătrâni, străbătuți de chiparoși închiși cari se subțiau la vârfuri ca niște sulite uriașe. Codrul se pierde în depărtări fumurii. La dreapta palatului alunecă o apă lată și repede, și vuietul ei răgușit crește de ce s'apropiă întunericul. Apuneă soarele.

— Ce roșie e apa!

— Roșie și necăjită, zise împărăteasa.

— Parc'ar fi sânge. . .

— Când e războiu, soarele se încruntă.

— Și păsările nu s'aud. . .

— S'a dus stăpânul lor. . .

— Nici berzele nu toacă. . .

— Nu, fata mea. Cocosârcul, ca un zodiaș, pășește agale și smulge iarba unde calcă.

Ce trist întinde gâtul!

-- Mănâncă mamă!

-- Mănânc, maică. mănânc, — și scăpă du-

micatul din gură. Muma purcarului are un jerpelit ș'un tont, dar n'are împărăție de'n-grijit.

— Bârrr! Ea bătrână, el ciumă! Ce-ar face leneșul ăla să se vază împărat?

— Că bine zici, fata mamei! Dimineața îl deșteaptă porcii când le-abate de mâncare, seara îl deșteaptă porcii când li se face de culcat. Și bătrâna îl văicărește că „toată ziua lica aleargă“.

— Mănâncă, mamă, mănâncă.

— Mănânc, mamă, mănânc.

Și împărăteasa se uită la jețul împăratului și-l închină, și se plecă ca și cum ar fi fost cineva.

— Eu văz ochii tatii, zise Irina. Eu văz mânele tatii... Ce Dumnezeu! Numai una?...

— Părerii, răspunse împărăteasa.

— Ai isprăvit, mamă?

— Isprăvit. De ce?

- Părerii zise Irina și se șterse de nădușeală.
- Ți-e cald?
- Mi-e frig...
- Să ne culcăm.
- Să...

Și împărăteasa toarse inul, urzi, puse de pânză, și fata privi, de cum scăpăta soarele, cum păsările cerului se trăgeau binișor pe la cuiburile lor. Și la jețul împăratului nu s'au mai uitat, acoperindu-l cu un plocad ales și cu ciucuri de mătase. Așa petrecură vremea, una țesând, alta depănând, mama tăcând, fata tăcând, zile lungi, nopți scurte. Amândouă... de mâine, mâine... Și veste dela împărat nu sosi, să știe și ele la un fel: de e laie de e bălaie.

Intr'o zi iacă vine, din cotro porniseră oștile, un tânăr, într'un suflet, fluturând năframa împăratului. Impărăteasa și fata cum îl văzură: — „Ce e?. Ce e?“.

— Nici rea, nici bună, răspuse ostașul.
Un pahar cu apă, să-mi ud buzele.

După ce-l sorbi dintr'o suflare, se șterse la gură, trecu mâneca cămășii pe la nas, tuși, înghiți, se scărpină în cap și oftă din băerile inimii.

— Așaaa!

— Spune, băiete.

— Spui, măria voastră, spui...

Și rămase înmărmurit, cu vorba pe limbă.

— Ci spune odată, omule, zise împărăteasa, că n'oi fi mut!

— Iacă spui... Ciolac Impărat...

— Ce Ciolac? Care Ciolac?

— Dă, cum sunt ostașii, cu porecla... Ce zăpăcit sunt...

Impărăteasa și Irina schimbă fețe fețe.

— S'o iau pe șart. Trecurăm o vale și-un deal, ș'altă vale ș'alt deal, pân'la zece. Dăi o pădure, dăi două, dăi nouă. Apoi un piept

de stâncă. Suirăm ce suirăm, și împăratul, Drăgoiu al nost', zise: „stai!“ și noi stăturăm. Să-l fi văzut, măria voastră, ca Arhanghelul! Lac de apă. Și suie, suie, până ce ajunse pe creastă. Acolo întinse ochianul, și cătă, cătă, pân' se opri. Făcù cu mâna. Scoase coiful. Pasă-mi-te, la ălălalt împărat, la Roșu-Vodă. Dacindea erau ei. Veni și Roșu. Vorbiră ce vorbiră, și bătură în palme, și zornăi ferul de pe dumnealor...

— Spune, băiete, spune!

— Spui... Noaptea poposirăm. Și cum stam, ceata și focul, se răspândi știrea că a doua zi au să se bată în săbii numai împărații, să nu se verse sânge. Adică, da. Care pe care; pân' or cădeà de pe cai, și de nu le-ar fi ceva, să'nceapă și pe jos, care pe care, apoi de li s'ar rupe săbiile, să se strângă'n brațe, la trântă dreaptă, și care o birui

să-i pue ăluilalt frântura săbii pe frunte și să se mărturisească învins...

— Apoi?

— Apoi... Se revărsă de zori. Impăratul nost', ție-l Dumnezeu, ce să vezi? Se scoală și 'ncelecă calul, îi pune pinteni și calul, tâști! sare de trei stânjeni. Și toată oastea strigă: uraaa! Și dincolo s'aude uraaa, de se clătinău munții. Se'ntâlnesc, se măsoară, se reped, și săbiile ca două fulgere. La cap, nimic; la șale, nimic. Se grămădesc, se despărt și s'aruncă unul într'altul ca două vijelii. Sar scânteile, și nouă, stele verzi...

— Ei, ei?

— Odată se ridică'n două picioare roibul nost', și dă drept pe șpate, ș'apucă pe împărat supt el; și namila lui Roșu-Vodă se împleticește și cade cu Vodă cu tot. Amândoi caii horcăiau în două bălți de sânge negru...

— Ah! Doamne! Oamenii... nu dobitoacele... se resti împărăteasa.

— Oamenii... dă..., Sabia la al nost', ră-mase d'o schioapă; ălălalt s'alese cu plăselile..

— Apoi...?

— Se trage de supt cal împăratul nost'..

— Și...

— Se trase și Roșu-Vodă, și cade mototol.

Ii tăiase laba dela un picior...

— E! Impăratul...

— Impăratul...

— Da... Impăratul!

— Impăratului i-atârnă mâna stângă din cot, aninată doar într'o piele și sângele curgea gărlă...

— Ah!

— ... că nu-l încăpuse zaua, și ferul lovise drept la ciolan. Ș'așă, ș'aruncă coiful cât colò, și coiful se rostogoli ca și cum ar fi căzut cu cap cu tot. Și-i curgea nădu-

șelile dela tâmple pe barbă, din barbă pe trunchiu, și răsufală din greu, și se uită, aci la mâna care bănănaia, aci la Roșu-Vodă care se ridicase în capul oaselor pân'la șezut. La urmă se albi la față și se lăsă în brațele ălor mari. Nu se putuse birui, și se porni harța de amândouă părțile. Și împăratul s'a făcut bine și fără o mână, și dușmanul iar bine și fără o labă. Și ostașii, ca dracii, azi așa, mâine așa, până auzi împăratul că-i zic Ciolac, și râse, și i-a rămas „Ciolac Impărat“. Și m'a trimis să vă spui.

Impărăteasa mai plânse, mai se însenină.

— Mi se făcuse semn. Vedeam pe tata întreg-întreguleț, afar' de mâna stângă.

— Să-l văz biruitor și fără o mână...

— Făr'o mână...

— Cu capul descurecă bebelile împărații.

— Cu capul...

— Nouă ne trebuie mâini...

— Nouă...

— Să toarcem, să urzim, să țesem...

— Să țesem...

— Lui...

— Lui?

Și împărăteasa sărută pe Irina și-o strânse cât putu la sân.

Ion, purcarul palatului, dormia cu fața în sus, cu părul ciufulit și cu cârâe pe obraz. Cămășa zloată pe el, chimirul abia se ținea într'o curea, ismenele rupte 'n genuchi, opincile sparte 'n talpă și cu nojițele învârtite pe picioarele goale și jechoase. O pălărie, roata carului, găurită 'n fund, c'o floare de lipan veșted, îi stă la cap într'o moacă groasă și lustruită. De cu seară cum picase așa adormise. Făcuse mușiță la gură, și sforăia, sforăia și porcii guițau p'afară, mai ales o proclată de scroafă cu zece purcei, că soa-

rele era de mult sus, și Ion, pace, nu se scula.

— Mânce-l muica pe el, zise o bătrână, că toată ziua muncește. Ci ca ho! porci împielitați! nea! nea! o să crăpați! Acù se scoală băiatul maichii.

Și „băiatul maichii“ sforăia dus, și porcii guitaau, și scroafa cu zece porci o luă de jos și se suiă sus, țipând de țipă impuia urechile.

— Ioane, Ioane...

— Ce e, fă? răspunse Ion și se întoarse cu fața 'n jos.

— Ioane, Ioane, binișor copilul maichii...

— Ce vrei, fă?

— Măricel, măricel!... Cum seamănă cu răposatul! E leit tat'său! Haidi... hop... măricel...

Ion, cu chiu cu vai, se ridică într'o rână, crăpă un ochiu și se întinse de-i pârâi oasele.

— Să mai umble ș'altul cu porcii că m'am spetit.

Bătrâna îi vâri mămăligă și pește sărat în traistă, i-'ntinse măciuca și-i puse pălăria în cap.

— Vezi să n'o uiți.

Cum apărură în curte, porcii îl grămădiră, spuindu-și fiecare păsul.

— Hâidea! N'ăți fi mâncat d'un an, juvine, zise Ion și plecă buimăcit de somn.

Se duse, se duse, porcii înaintea și el după ei, până ajunse la o fântână cu apă rece. Fagii își scuturau jirul. Porcii se puseră pe treabă, și mâncău cu clăbuci la gură. Ion se tolăni la umbra fântânii, și 'mbucă mămăligă și pește, pân' se umflă.

— Uf! că bine mi-ar prinde un căuș cu apă rece!

Și căușul și apa la nasul lui.

Soarele ardeă. Setea-l birui. Se sculă, bom-

bănind. Lasă căușul în fântână și dădu să-l scoață.

— Măăă! da greu e!

Se opinti.

— Ca niciodată...

Și trase din toate puterile. Când colò, aruncă pe iarbă un pește cu solzii de aur ce străluciau de-ți luà ochii.

— A! tu mi-ai fost? Bună ciorbă!

Peștele se bătea de moarte, când în coadă când în cap. Dădu să puie mâna pe el. Minune! Peștele începù să vorbească. Ion se cruci.

— Ioane, nu-ți mîncà norocul!

— Ce mă?

— Ioane, fie-ți milă!

— Iacă, mi-e...

— Nu ți-e lene?

— Ba...

— Ioane, iea-mă binișor și du-mă 'n apa

de lângă poarta palatului, că mult bine
ți-oiu prinde.

— Departe, mă!

— Ioane, fă ce-ți spui și să nu spui ni-
măru.

— Ei...

— Și când ai dori ceva, gândește-te la mine.

Bine, să nu mănânce o ciorbă, dar să-l
ducă? Cum să-l ducă? Departe. Porcii cui
rămân? Bate lupul. Nu se poate. Da, d'ar
fi pe gândul lui ar fi clipa și dusu, clipa
și 'ntorsul.

— Ei, drăcia dracului!

Se simțeà ușor ca fulgul.

— Hai, neiculiță, să te duc.

Intr'o clipă ajunse. Il aruncă în apă lată
și repede. Apa se lumineă ca de un foc. Ion
își făcu cruce. Intr'o clipă se întoarsé. Adună
porcii; îi păzi rezimat în moacă; îi adăpă, și
pe înserate porni acasă. Se simțeà și el om,

prost nu e vorbă, dar om. Cum sosi, îi băgă în cocină, puse doi drugi d'a-curmezișul strungii. și plecă în capul oaselor.

In tindă.

— Sărutăm dreapta, mamă.

Mă-sa se uită lung. De unde și până unde ?

— Maică...?

— Sărutăm dreapta !

Nu mai semănă cu bietul tat'său.

— Ți-a pus, mama, de mâncare.

— Doar n'o să-mi mănânc norocul...

— Ai...?

— Ce tot foale foale..

— Oi fi bolnav? Mai știi?

— De lene.

Își găsi de lucru. Orându-i curtea. Sapă la locul ei, și lopăta, și securea. Se duse în magazie. luă o piele de capră, se desculță, își luă măsură, trase cu cuțitul și-și croi opinci.

— Ioane ce faci, maică ?

— Ce e azi!

— Sâmbătă.

— Mâine duc purcelul la palat.

— Maic'-a Domnului!

Și'n mintea femeii: „ține-mi-l, Luminată!“

Adouazi pleacă cu purcelul în sac. Ajunse la apa lată și repede. Trecu pe o punte din doi stejari aruncați cap în cap de pe maluri pe steiul din mijloc. Se pleacă pe niște zăbrele și privi în curtea palatului așteptând să vază pe cineva ca să-i deschiză porțile. Se uită bine, bine. I se împăinjenise vederea? Prințesa, cu fustele ridicate în brâu, cu mânicele sumese, nălbiă. O roabă scotea apă din fântână și-i turnă în albia în care bătea pânza de in și-o așeză în foi dela un căpătâiu la celălalt. Fata se opri să se odihnească. Ce obraji, ce păr, ce ochi, ce picioare! Și sânul...

„Ei, acum să-ți văz puterea, pește de aur!“

socoti Ion, și răsese, și se uită cam unde-l aruncase. Apa clocoti în cercuri luminoase.

Intoarse capul. Prințesa, cum bătea pânza se opri, întinse mâinile și se cutremură.

— Maic'a Domnului! zise Ion și începu să facă mătăanii.

— Du-mă în casă... Nu mi-e bine...

Irina căzu în brațele arăpoaicei.

Și p'aci fu drumul lui Ion cu purecelul în spinare.

Impărăteasa nu știă unde-i capul.

— Ce ai ?

— Nu știu...

— Ce te doare?

— Șalele...²

— Să nu mai nălbești, puiul mamei.]]

— Nu, mamă.²

— Cum ți-a venit?

— Ca un fulger,]d'aci]pân'aici.

— Să te odihnești.²

Impărăteasa o desbrăcă. Haina și sărutul.
Inchină perna. O culeă și adormi cu mâna
în mâna mă-sei.

— Nițele friguri. O să treacă.

A douazi rău, a treiazi rău. Impărăteasa
își petrecu zilele: o rugăciune pentru fie-sa
o rugăciune pentru împărat. Chiemă doftori
vraci și nimeni, nimic. Ce-i da luă, că eră
blândă ca un miel. Insfârșit, să vieși Bâca,
o bahnă bătrână și ciupită, cu ochii albi si
cu luleaua în gură, să-i ghicească ca ce să fie
cu Irina.

Țiganca, cum o văzu :

— Trasă'n obraji și grăsună, turturica
bunichii!

Scoase ghiocul, bolborosi. suflă, se uită, și
scutură din cap.

— Nu se poate...

— Ce, bătrâno, ce ? întrebă împărăteasa.

— Nimic, răspunse țiganka, și se uită țaglă la prințesă.

Cerù un cuțit. Trase pe jos ca o pânză de păiajen. „Aci, dorul de tată; aci dorul de...; aci boală... ici rea, coala bună; colo' deochiul; aci dragostea; dincoace, din iele; și mai colo... d'alte alea....“ Și puneà, pe unde apăsà cu deștul, un ban de aramă, de argint, de aur, sare, pâne, fer și cărbune. Prinse o muscă. Ii smulse aripile și-i dete drumul drept la mijlocul semnelor. Și spuse, și bolborosi, și urlă pe limba ei, și se bătù în piept, și plecà fruntea la pământ, până ce făcù spume la gură, și-i curgeà nădușele de pe ea. Se opri. Musca o luă pe spita dorului. Se duse până la „tată“ și se întoarse. Se îndreaptă spre „boală“, dar își luă seama, și o rupse la fugă și se duse drept la „alte alea....“ Aci își spălă piciorușele de bot și nici că mai plecà în altă parte.

Țiganca, ca și cum ar fi călcat pe un șarpe:

— Aoleo!

— Ce e?

— Ce să fie...

— Spune, bunico, zise împărăteasa, spune...

— Nimic... răspunse țiganca și se uită la fată.

Irina zâmbi. Împărăteasa se 'nfuriă.

— Spune, cioară!

Țiganca călcă pe muscă și-o slei.

— Nea!

— Să spui, dar numa dumitale, zise Bâca și șterpeli o năframă, o băgă'n sân, făcând că se scarpină.

„Acu, Măria ta.“ — „Ba, în prag.“ — „Ba, în ceardac.“ — „Ba, în capul scării.“ — Ba, la poartă.“ — După ce deschise poarta, se plecă la urechea împărătesei și-i șopti ceva. Țiganca se făcu nevăzută. Împărăteasa înlemni.

Se duse sus. Irina îi petrecu mâinile pe dupe gât.

— Ce am, mamă?

— Nimic! răspunse împărăteasa și se întunecă.

Fata slăbiă și se îngroșă. Impărăteasa, cu ochii roșii, nu pricepea „de unde?”

— Ce am, mamă?

— Nimic!

În vremea aceea umblă vorba că Ciolac — asta, să zic, Drăgoiu — ar mai fi având puțin de lucru cu Roșu-Vodă.

Impărăteasa, de còlo până còlo bombăniă.

— Mai târziu, Doamne, mai târziu!

Și pân' să măture Drăgoiu pe Roșu, Irina năseu un cocon cu părul de aur.

Fata plângea să se răpuie, mama plângea și îngrijiă copilul. Copilul creșteă în iatacul lui, și nimeni nu știă ce se petrecuse, afară de un doftor bătrân, alb colilie, și credin:

cios curții. Ce-o să zică el? Dar, ce-o să facă? Așa rușine? Cîn' să crează: „copil fără tată?“ Că ele știau bine că e făr' de tată. Ele? Bine. Dar, el? Și eră frumos coconul, ș'un' se repeziă cu bucele umflate la sânul mă-sei, și sugeă, sugeă, ca un șearpe, apoi se uită în ochii ei parc'ar voi să zică: „de ce plângi, mamă?“

— Destul, fata mamei. I-a vezi, să nu dai copilului tâță înfierbântată!

Irina se spălă cu apă rece, se răcori, și, luându-și inima în dinți:

— Ce-o fi să fie!

Broasca crescû, c'apropiă un an, și eră ca de doi; și vorbiă vorbă îndesată, că Impă-răteasa și fata ascultau la toate secăturile lui, și-i făceau toate voile, afară de una: nu treceă pragul odăii unde se născuse.

Implinise un an și jumătate între S-tele Mării.

Și se porni cărăuș după cărăuș, care cu piciorul retezat, care cu capul cât banița, și aducea știri că vine împăratul biruitor.

Și iacă și Impăratul. Și muzicanții ziceau din buciume aduse la vârf, și din gură, ce apucaseră din bătrâni. Alaiul ținea cât bătea ochiul. Impăratul intră în curtea palatului p'un cal bălțat și schiop. Cum văzù pe împărăteasă, în capul scării, dete pinteni calului, și calul, șontâc, șontâc, făcù pe împărat de rușine.

— Nea, nea, pui de zmeu!

Descălecă și se duse drept la împărăteasă, o sărută, o cuprinse cu dreapta, iar cu ciolaca o mângâia ca și cum ar fi fost având un pământuf. Și plângi împărăteasa, și plângi.

— De ce plângi, buna mea?

— N'am de ce?

Ba aveà, cum de nu. Impăratul crezù...
Și-și trase ciunga de pe obraji ei.

— Dar fata, lumina ochilor mei, unde e?

— Irina, măria ta, d'ale fetei... cam bolnavă... dar n'are nimic... doarme...

— Da, s'a făcut măricică de când n'am văzut-o.

❖ Și întorcându-se către flăcăi.

— Voinici, pe veselie!

S'odată: „ura! să trăiască Ciolac-Impărat!“
Că geamurile palatului răsunară, și unele se sparseră.

Se porunci să se scoată buțile, să se aprinză focurile, să se puie berbecii 'n cârlige și boii în pari cu piele cu tot. Trei zile și trei nopți durară petrecerile și cheful.

În vremea asta, de câteori împăratul ridică cornul de bou cu vin roșu, întrebă „ce e cu fata lui?“ Și împărăteasa răspunde:

— D'ale fetei... cam bolnavă... n'are nimic...

— Imi lipsește ca mâna stângă!

Și împăratul se întunecă. Suflă des. „Immm! Da? bine!“ Impărăteasa se făcea mică dupe pulpana lui.

A patra zi, să vază fata! Se plimbă în sala tronului mai ostenit de chef ca de rășboiu. Ș'o închipuia mică, când se lungia pe jos, și ea încălecă pe grumaji, și-l apucă de mustăți. În fundul urechilor îi sună „di, calule!“ Și râdea, beat și de bucuria tatălui care n'are pe lume decât una, fată fie, dar un singur copil.

Ușa se deschise. Impăratul tresări. Nu era ea, ci bătrânul doftor, ca un câine care ar fi făcut vre-un rău.

— Bine ai venit, doftore! Da, ce te-ai făcut nevăzut?

— Cu bătrânețele, măria ta.

— Dar Irina mea, vine?

— Nu...

Să fi jurat că-și dase sufletul. Alb ca varul.

— A!... De ce...? A murit?... Mai iute!
Și împăratul puse mâna la coapsă.

— Prințesa are... un copil...

Pân'să sfârșească, se sfârși cu el. Il izbi cu sabia drept în cap și-l desfăcù drept în două. Impăratul bolborosi, se muiă dela genuchi, și căzù pe lespezile roșii de sânge.

Un cimpoi în fundul grădinii. „Ș'apoi una!“ „Ș'apoi două!“ Un pâlc de robi, setoși de petrecere, zobiau pământul.

Impăratul se deșteptă în odaia lui de culcare, înconjurat de sfetnicii credincioși. Făcù cu mâna unuia, celorlalți să iasă afară. Șopti ce șopti cu el. „Afară!“ Și boierul ieșea danderatele încovoiat de mijloc. Așa, cu toți. Chemă pe împărăteasă. Biata femeie crezù că s'a isprăvit cu ea. Un fior rece, și nu mai simți nimic.

— Ei? întrebă împăratul... Cu cine?

— Jur! Din senin, măria ta!

Și se mototoli la picioarele lui. Împăratul o ridică ca pe un mort. O privi de sus până jos.

— Ochii ăștia au văzut, gura asta mă minte!

Ș'o apăsă pe ochi ca și cum ar fi voit să-i scoată, ș'o întinse de gură, ca și cum ar fi voit s'o rupă.

— E a mea?... Cu tine seamănă!.. Toți mă mint în împărăția mea!.. Dar, voiu afla!

Și-i făcù cu deștul spre ușă.

— Ieși!

Ieși.

Împăratul porunci să-i aducă pe Bâca țiganka. Cum o văzù, se prefăcù că e vesel.

— Bine ai venit, Bâco!

— Bine să deà Dumnezeu, măria ta.

— Sezi.

Iacă sez...

— Vrei tu să fi bogată?

— Eu?..

— Vrei tu să ai calească cu cai și să fi cucoană mare?

— Păi... țigancă...

— Ei și? Vrei?

— Să-mi zică, mie, cucoana țigancă?

— Așa.

— Vreau, de vreă măria ta.

— Ei bine, să-mi ghicești... prințesa... cu cine?

— Păi asta e ușor. Să dai la baba un merișor de aur, și să-l descânte ea cum știe. Pe urmă să-l dai copilului să se joace, și pe cine o izbi cu mărul să știi că ăla e.

Se ridicase un tron în mijlocul curții. Avea să treacă pe supt ochii împăratului toți flăcăii dela o poștă împrejur. Și nimeni nu știa de ce. Scoase pe copil afară. Împăratul se cutremură când îi puse merișorul de aur în

mână. Copilul se uită la măr, se uită la Împărat... Drăguțul! Nu mai văzuse lumea. Nu îndrăzniă să meargă. Apucă pe împărat de mână.

— Nene, asta ce e? Și asta ce e?

— Păcat! zise împăratul printre dinți. Ah! cătea!

Se sui pe tron mai tăcut și mai negru ca noaptea. Și-i trecură pe dinainte feciorii de boeri mari muiăți în fir și cei de boerași muiăți în argint. Și pace! Copilul se jucă, săltând pe umeri palele de aur. Împăratul nu-l slăbiă din ochi. Porni și gloata opin-carilor cu sucmane. Pace! Tocmai la urmă, iacă și Ion purcarul. Copilul, cum îl văzû, svîrrr! cu mărul și-l izbi drept între umeri. Și rîzi, și rîzi...

— Cum se poate!

Ce să se poată? Oamenii se uitau unii la alții. Împăratul se repezi pe trepte. „Să-î

lege pe Ion și să-l arunce în temniță“. Se sparse adunarea. Boerii, ducându-se pe la casele lor, vorbeiau minunați, ca ce să fie.

— Poate...

— Mai știi?...

— Ar fi păcat...

Și se uitară îndărăt.

Impăratul luă securea și intră în codru.

O bocăneală, când mai tare, când mai încet, după cum bătea vântul. Impăratul se întoarse la miezul nopții, ca o momie; descuié ușa palatului și se făcú nevăzut. Așa tinu trei săptămâni, până ce, într'o zi, pe înserate, îl văzură curtenii și robii cu un car cu patru boi, și în car o butie lătăreață, aproape încheiată, că-i lipsia doar trei doage. Mână de foc, și slab, de i-ai fi numărat coastele. Opri în dreptul gârliciului. Dejugă boii. Miercan scoase limba, o bagă și pe o nară și pe alta, pufui și se așeză pe partea dreaptă

rumegând. Impăratul trânti ușa după el. Nici o vorbă, că pe cine întâlnește, împietrește locul. Adouazi, să vie Mitropolitul.

— Părinte să grijești fata, c'am s'o mărit; și întâiu să mi-o spovedești bine. Auzitu-m'ai?

Și rânji.

Mitropolitul se uită pe supt sprincene la împărat. „... și de smintirea minții...” Mitropolitul mișcă buzele. Impăratul ciocăni cu maiul de lemn scurt și gros, împănă butia și pregătește tot ce-i trebuie, scripeți și odgoane.

Mitropolitul, binișor pe lângă el, cu lacrimile în ochi.

— Măria ta...

— A mărturisit?

— Da, măria ta...

— Cum?

— Cum l'a făcut cu măria ta, au cu mine, uitatul de Dumnezeu, așa l'a făcut și cu purcarul,

— Piei, părinte!

Impăratul zise să-i pue beteală Irinei, să-i acopere fața cu năframa și s'o aducă, pe ea, pe copilul ei și pe Ion purcarul. Fata păși cu mândrie. Nu se rugă și nu plânse. Ținea copilul de mână. Purcarul tremură vargă. Pe împărăteasă o duceau de subțiori două roabe. La urmă, bătrâna, muma lui Ion, cu vițioanele despletite, în brațe cu o mămăligă din care ieșea fumul, înfășurată într'un ștergar.

— Tăcere!

Nu, nu mai eră de iertat. — Făcù semn cu deștul. Nici-o vorbă. Întâi intră prințesa cu copilul, la urmă purcarul. Impăratul aruncă în butie o ploscă cu apă și două șiruri de smochine. Bătrâna cu legătura.

— Ține, maică, să mănânci sănătoșel, înainte că să mori!

Și începù să țipe. Arapii o înhățară. Impăratul potrivì cu mâna lui cele trei doage,

una cu vrană. Izbî cu maiul. Incheie butia și 'i dete drumul pe apă.

— Du-te, Irina mea, din apă în apă, până în smârcurile mării!

Butia se răsuci de câteva ori, prinsă în ochiuri, și o luă apa umflată și lină, și o duse ca pe o luntre la vale. Impăratul privi până o pierdî din ochi. Impărăteasa leșinase. O luară pe sus. Impăratul sui scările, dădî ușa de perete, trecî în iatacul nevastă-si, deschise altă ușă și intră în odaia în care crescuse fata lui. Șezî pe pat. Trase un sipet. Jucăriile ei, păpușa ei, furca ei micuță și încondeiata, pe care i-o dăruise când împlinise patru ani; și sabia, și scutul împodobit, și coiful săpat cu un leu în frunte, dăruite tot de el când împlinise șapte ani, și nu mai voia să fie fată. Simți că nu mai vede.

Se scutură, se sculă și plecă.

— Femeie! Rușine!

În fundul buții Irina plânge și-și strânge copilul la sân.

— De ce plângi, mamă?

— De nimic...

Ion, din ălălalt capăt.

— Da, ce făcui eu, neiculiță?

— Ce e asta, mamă?

— Luntre, sufletul mamei...

— Și un'ne ducem, mamă?

— Hei! departe... undeva...

— E frumos, mamă?

— Frumos, frumusețea mamei...

— Da, ce făcui eu neiculiță!

— Pe un'ne ducem noi, mamă?

— Pe apă, mamă...

— Și pe urmă?

— Iar pe apă...

— Iar? Și pe urmă?

— Până dăm în mare...

— Și marea ce e, mamă?

- Tot apă, odorul maichii.
- Tot?
- Da, ce făcui eu, măiculiță?
- Și până unde ne ducem noi, mamă?
- Până la Dumnezeu, maică...
- De ce plângi, mamă?
- Așa îmi vine, de mă uit la tine și te văd frumos și cuminte...
- Uită-te și la ăla... Cine e ăla mamă?
- Un rob, să ne slujească, maică...
- Cine ni l-a dat, mamă?
- Impăratul...
- Impăratul?
- Ce făcuși, Ioane, ce făcuși? Că porcii porci, scroafele scroafe, că biata mama știe... la jir... la fântână... ș'acasă...

Iși făcù Ion socoteala singur și trase cu ochiul pe furiș la prințesă și la coconul cu părul de aur. Cărlionții lui luminau mai tare că lamina ce străbătea prin vrană.

— Că poate la noroc... cine știe?...
poate...

Irina trase cu urechea.

— Se prea poate... și de ce nu?

Se rupse ghița. Ce strică bietul purcar?

— Ce să se poată, Ioane? Intrebă prințesa.

— Iacă, măria ta, o minune...

— O minune? care?

— Să zic, să mergem tot așa. Asta să ție
preț de trei zile și trei nopți, ș'avem să in-
trăm la o cotitură, și de vale lesele pescarilor
și pe dreapta și pe stânga apei. Și cum
ne-o fi norocul. Avem? Bine. Nu? Ne-am
duus...

Prințesei îi tâcăi inima.

— Ioane, treci mai colea.

— Iacă trec, măria ta.

— Ioane...

— Măria ta?

— Ioane, să ții socoteală de zile și de...

nopti după zarea ce licărește prin vrană . .

— Să țiiu, măria ta . . .

— Și la cotitură să țiiu cât ai putea . .

— Cât oiu putea măria ta.

— Să împarți mămăliga în trei și să mănânci câte-o parte în fiecare zi. Ai auzit?

— Auzit, măria ta.

— Și eu am să împart smochinele în nouă părți. Două copilului și una mie. D'oiu leșină să-i spui că dorm, d'oiu muri, să-i spui c'am adormit.

— Ce să spuie mamă?

— O vorbă, maică . . .

Impărțiră merindele. Prințesei îi veniă zece smochine pe zi. Mâncară. Bău, Irina și copilul. Intinse plosca și lui Ion. Ion abiă o atinse cu buzele și o șterse cu mâneca la gură. Copilul adormi. Intr'un târziu somnul învinse pe Irina. Plecă capul p'o mână. Se lipi de copilul ei și adormi.

Adouazi copilul se deșteptă. Abia crăpase ochii.

— Mi-e foame, mamă!

Irina se uită la șirurile de smochine. Scăzuseră. Se hotărî ca ea să nu mai mănânce. Copilul ronțăia smochină dupe smochină. Muma își udă gura cu nițică apă.

— Nu mânânci, mamă?

— Nu mi-e foame, maică.

Ion i-întinse bucățica lui de mămăligă.

— Nu, Ioane, tu să fii în puteri.

Și se sfârși dela inimă. Se lungi binișor.

— Ți-e somn?

— Da, mi-e somn. puiul mării...

Atreiază cu greu deschise ochii și iar îi închise. Copilul flămând, îmbucă într'una. Mai rămăsese câteva smochine.

— Ioane, mama ce face?

— Doarme, dar n'a adormit...

Ion înghiți în sec. Apa eră mai repede.

S'apropiau. Simția Ion cotitura după cum se ducea butia în sus și 'n jos. Și strigă cât îl luă gura.

— Măi pescari, măi, prindeți butia că ne rămân doagele!

Irina dădù să se scoale și nu putù. Copilul o luă de gât cu amândouă mânuțile.

— Mamă, mi-e foame!

— Ia! șopti Ion.

De pe maluri s'auzi: — „Puneți mâna pe ea!“ — „Ațineți, mă.“ — „Na, ne-a scăpat!“

Irina leșină. Copilul plângea.

— Ce face mama, Ioane?

— Doarme, neică... și eu am să dorm... și tu ai să dormi...

Butia plutiă lin și se ducea pe firul apei. Ion se scărpină în cap.

— Ei, ce te faci, Ioane? Ce făcuși neiculiță? Ce rău făcui eu pe lume? Ba, un bine, da...

Ș'odată se luminează ca ziua.

— Dar asta, ce fii? Eeeee! Ia să mă gândesc eu neiculiță!

Și se gândi la peștele de aur. Ba să-i dea vin, ba mâncare, ba cuțite, ba câte alea toate. Ș'odată, ciocniri de pahare, de farfurii, de solnițe, și două damigene pline, rase, și pește fript, și pește prăjit. Se puse masa.

— Eeeee! păi stăi verișcană!

Puse mâna pe mânele prințesei. Mânele calde. Freacă pe mâini și pe tâmpile cu vin negru, până o trezi. Prințesa se șterse la ochi.

— Ioane, eu sunt, mă?

— Da, măria ta.

— Ioane, tu ești, mă?

— Cum să nu, măria ta, eu Ion, purcărul, feciorul mamei din sat.

— Ei, cum, Ioane?

— O taină, măria ta. Să mâncăm, și-ți spui de unde.

Mâncară bine ha, și Ion spuse toată istoria cu peștele de aur. Prințesa se cruci. Se gândi, se răsgândi, se 'nroși până 'n vârful urechilor.

— Toarnă încă un pahar, și să-mi răspunzi la ce te-oiu întrebă.

— Cum să nu, măria ta.

— Mă, Ioane, și, când aduseși purcelul, eu nu nălbiam pânzele?

— Ba nălbiai, măria ta.

— Biiine. Și, tu, ce făceai?

— Mă uitam, măria ta.

— Ei, unde?

— Iacă, așa...

— Ei, cum, așa?

— Iacă, în cotrovașilea, ca omul...

— Mă, tu te uitai la mine...

— Apoi dă, măria ta, tot să mă fi uitat ca de când venisem și pân' am tulit'o...

— Și la ce te gândeai?

— Dă...

Și plecă ochii în jos. Irina ca un bujor.

— Mă, Ioane, tu te gândeai la mine...

— Dă.....

— Și la peștele de aur.....

— Dă.....

— Și.....

— Știu eu?

— Dacă e așa, de ce nu te-ai gândi tu să te faci un prinț leit?

Ion întoarse capul. Se rugă ce se rugă, și simți în toată ființa lui o prefacere. Din cap până în picioare fu altul, în zale și fi-returi, la mijloc un cordon poleit și coiful îi strălucia de te vedeai în el Copilul îl privi uimit și zise:

— A! Impăratul Ion!

Și se duse în brațele lui.

— Ei, Ioane, îi zise prințesa, cât o să plutim? Nu ne-a fost destul?

Ion se plecă frumuse! înaintea ei, îi sărută mâna, și-și croi planul care se izbânde întocmai. Butia se lăsă la mal, plesniră cercurile, și se pomeniră la un luminiș cu iarbă, cu flori, cu un palat de marmură cu roabe și robi de toate felurile, negri și buzați, albi și rumeni, de-ți eră mai mare dragul să te uiți la ei. Și toți se plecară la pământ.

— Lung drum făcurăm, băieți.

— Lung, măria ta.

— Să ne odinim!

— La poruncă, măria ta.

Irina luă de braț pe Ion care roși para focului. Ajungând la ietacarile lor, prințesa îi zise:

— Ei, măria ta, să faci acum, când a veni împăratul, să se întâmple ce-oiu gândi eu. Ah! tată, am să ți-o coc eu!

— Ori ce-i pofti.

Nu trecu mult și împăratul Drăgoi auzi

că de vale, la o depărtare de patru zile, un nebun i-a turburat împărăția, a ridicat palate și a pus stăpânire în silă și fără de știrea lui. Repezi într'acolo o ceată de cerceși, care dădură o raită și-l vesti că așa e după cum auzise el. Impăratul se cătrâni și se puse în frunte a o sută de călăreți, ostași aleși, unul și unul. În două zile și jumătate n'avură ce face, că goniau ca căluserii la nuntă. Zăriră palatul de marmură.

— Să mi-i legați cot la cot, și cucoana lui să ne slujească nouă la masă.

Mai trecu puțin și văzură o femeie, p'un cal iute ca o săgeată, alergând împotriva lor, e'o rochie de borangie, cu coiful tras pe ochi și pe supt coif părul curgea ca niște sculuri de ibrișim gălbui. Și sabia, învârtind o pe d'asupra capului, scăpără fulgere-fulgere.

— Ah! iepuri fricoși! strigă femeea.

Abia scăpă vorba, și caii lor speriați o

tuliră la fugă de unde veniseră. În zadar călăreții trăgeau de frâie, în zadar împăratul se plecă pe coama calului și se da pe spate opintindu-se din toate puterile, că se ducea într'un nor de praf, și nu se opriră decât noaptea când se ridică luna cu coarnele de argint în jos. Impăratul eră ca pământul și suflă îndesat de mânie. Poposiră. Adouazi împăratul se aruncă pe cal, și toți după el. Răsunau pădurile de tropotul viforos. Iar zăriră palatul de marmoră. Și femeia iar le ieși înainte. Căi nu se mai speriară.

— Ah! d'acuma....! Năvală, flăcăi!

Ca grindina căzură asupra ei. Armele zăngăniră.

— Dați, măi!

Mulți răbufniră ca niște bușteni răsturnați.

— Dați, măi!

Răcni împăratul și se repezi. Calul alunecă și rostogoli pe călăreț. Cei cari ră-

maseră în șea strânsură rândurile și năvăliră chinind de clocotiră valea și zăvoaiele. Care cum se apropia se scutură din scări și se ducea de trei ori peste cap. Până să se ridice, două roate de arcași, negri ca abanosul, picăți ca din genune, îi legară cobză și-i duseră ca pe niște măgari, unii după alții. Și mergeau cu capetele în jos umiliți de rușine.

În mijlocul curții, și în fața lumii, îi rândui pe trei șiruri, să le taie capul.

— Eu am murit de mult! zise împăratul.

Treizeci de gealați cu securile în mâini înaintară.

— Ridică-ți coiful, mai zise împăratul, să văz, cine m'a învins?

— Da? răspunse femeia, și-și dete coiful peste cap. Privește bine...

Împăratul căzu cu frutea în țărână. Iripa îl ridică, cu mâinile ei, și plânsură, plânsură, amestecându-și lacrămile. Apoi îi spuse tot,

și se puseră p'un chief de se duse vestea în patru părți ale lumii.

Pe Ion îl așeză peste jumătate din împărăție.

Iar împărăteasa, muma Irinii, umblă toată ziua cu copilașul de mână.

„TRUBADURUL“

Prieteni din Liceu, sfârșiam anul al doilea de Facultate. Ceata noastră era un amestec de la Drept, de la Științe și de la Litere. Unii trecând examenele de Drept, urmau cursurile dela Științele-Fizice; alții, distingându-se la Matematici, răsfoiau tomurile lui Mourlon, ca să susție, cu mai multă înviersunare, că Dreptul nu este o știință.

„Trubadurul“ —cum îl porecliserăm noi— trecuse examenele de latinește și de grecește. Desgustat de literatura veche, aruncând pe Leopardi supt cuvânt că prea e trist, purtă în buzunarul unei haine măslinii, poeziile lui Giusti, și urmă la Anatomie și Fiziologie

cu o patimă nefirească și cu-o scârbă ascunsă.

De cum începea luna lui Maiu, pentru noi, încetau cursurile academice.

De la rontul al doilea, înainte, ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, trifoiu creț și ovăz orbotat cu grăunțe cari se clatină pe firisoare la fitece adiere. Ne-ar fi fost peste poate să mai ascultăm acțiunea pauliană, sărurile Cuprului, funcțiile Ficatulului și perechile de pârgii.

Ne înțelegeam instinctiv. O pornire vagă ne prevestiă, diz-de-dimineată, călătorie.

Soarele cald de pe cerul limpede, bâzâitul albinelor și tolăniala căteilor, de supt streșinile caselor, însemnau golirea buzunarelor de hârtie și de creioane, lipsă de Dreptul Roman, odihnă Descriptivei, pace Determinan-

ților, și, să ne vedem sănătoși Infiniților mari și mici.

Fiecare din noi înfășurâ, în batiste și ziare, d'ale gurii pe o zi. Și astfel unii cu brânză și pâine, alții cu ouă fierte și zmochine, alții cu portocale și sardele, iar „Trubadurul“ cu o năstrapă, moștenită dela bunică-sa, ne întâlneam pe treptele Academii, în fața statuuu lui Mihai Viteazul.

Destul eră să zică, unul din noi, „hăidem!“ și câte și cinci o porneam spre șosea, tăcuți cu capul în jos, sfioși pe podul Mogoșoaei, și abia așteptând să eșim odată la câmp, căci bănuiam noi că în capul vre-unuia se ascunde vr'o problemă socială, literară ori politică; sau, ne așteptam ca, dela rontul al doilea încolo, „Trubadurul“ să ne cânte ceva nou, pe cuvinte și melodii improvizate, triste, fără șir, dar profunde și ciudate.

Dacă eu n'aveam alt merit decât dragos-

tea de ceilalți și prietenia tuturoră pentru mine, acest merit ar fi prea mic când e vorba de tovarășii mei.

Revoltați contra școalelor, cărtind contra profesorilor, nesățioși de studii, cercetând împreună toate greutatele științii, răsfoind ultimele descoperiri, veghind nopțile de iarnă pe formule algebrice și pe operele criticismului modern, acești frați de studii și de viață deveniseră, înainte de vreme, niște capete culte și severe, pentru cari nimic nu eră străin cu desăvârșire.

Cel mai tânăr eră de douăzeci și unul de ani. Slab, palid, cu capul mare și tuns mărunț; ochi negri și vii, gene lungi și licioase. Nervos, și totuși stăpân pe mișcările lui sufletești. Cel mai neîndurat analist în viața de toate zilele și în daraverile științii. Despiciând și clasând orice problemă, pentru el orice corp, ca și orice adevăr științific,

eră un tot a unor părțicele de vieață și de valori. Vrăjmaș al paradoxelor, în el se încarnase metoda d'a izbi mai întâi în forma din afară sub care se înfățișă o controversă; odată cântărite cuvintele dintr'o cugetare și problema redusă la subiect și predicat, începea a dumatică ideea în sine. Ceilalți, pe vrute pe nevrute, erau târâți pe această cale „pozitivistă“, cum îi ziceau unii, „sigură și omenească“, cum îi zicea el. Școlile, în știință? Niște gogorițe. Sistemele? Basme. Iar arta, mângâere pentru săraci, și modă pentru bogați. Vecinic nemulțumit cu formulele sale, ar fi dorit să aibă vreme ca să studieze „societatea noastră egoistă, săracă, leneșe, fudulă, sceptică, incultă și nemiloasă“. Pentru cei mici și umiliți, un adevărat amic, — neîmpăcat contra „utopiștilor nebuni“ cari vroind să le dea prea mult, s'au ridicat pe umerii lor și nu le-au dat nimic.

Dintre noi, cel pe care îl iubea mai mult era tocmai vrăjmașul metodului său. Pentru acesta analiza era un mijloc, adesea fără nici-o importanță. Vederile generale, dragostea sintezei și a sistemului, erau puterea și mulțumirea lui. Puternic și violent, o discuție de mai multe ore o încheiea într'o frază largă și vârtos așternută.

Cât pentre neînțelegerile sociale,—deosebiri de stare, de naștere, de inteligență și de trepte,—erau o greutate închipuită, căci toate pe lume sunt bine și armonic; tot ce poartă pe umeri un popor e drept să poarte; formele sociale și legile dacă nu le dă rămă, le merită.

Al treilea era blând și îndurător, în toate neînțelegerile sgomotoase, din cauza limpezii sale convingeri că nimic nu e sigur. Tot e „probabil“. Chiar dovezile matematice țin adesea de niște valori virtuale ce par va-

lori reale căci satisfac anume serii de probleme.

De câteori nu ne zicea surâzând:

— Dacă argumentele voastre ar avea vr'o greutate reală și hotărîtoare, ar trebui ca ele, turnate în ori-care creier, și pe deplin înțelese, să nască aceeași convingere ca și în voi. Eu înțeleg, rînd pe rînd, tot ce-mi spuneți despre Auguste Comte; am citit cu voi aceleași comentarii, nu schimb nimic din toate argumentele, — aș putea să le repet chiar cu aceleași cuvinte — ce dovezi pot să vă dau că le înțeleg? — și cu toate acestea mi se pare falsă calea pozitivismului. Se vede că un mare adevăr, la trecerea sa din natură în noi, nu se supune la aceeași lege generală. Și nu e adevăr care să fie perfect identic în toate capetele; dovadă despre aceasta e că în vreme ce acest adevăr rămâne în stare de abstracție, oamenii se înțeleg, iar

când e vorba să-l aplice, același adevăr, se preface în fapte deosebite în parte, ba chiar pe d'antregul deosebite.

La asemenea cuvinte, ironia celorlalți, sfârșiă prin a-l întrebă:

— Duminica trecută, ai fost la Biserică? Ce evanghelie se citea? Ce cazanie? Tu ai fi în stare să zici „poate“ când ar veni vorba despre sf. Ștefan care a înverzit nucul uscat al văduvei.

El, fără a se sinchisi, râzând voios de glumele noastre, ne răspundeă:

— Și de ce nu m'aș duce? Fiecare om poartă într'însul copilăria sa, micșorată, ce e drept, înghesuită de atâtea impresii și idei noi. Pentru ce când nici mie, nici altora, nu fac niciuu rău să nu-i fac ei plăcere ascultând o parabolă? Care din noi înțelege ce simte când ascultă o elegie de Chopin sau de Heine? Și ascultați; și vă face plăcere.

Afară numai dacă n'ați amestecă ce simțiți cu ce înțelegeți, și socotiți că în om tot e conștient, că tot se poate pune în formule algebrice. Sunt sigur că, voi, dacă ați descompus un acord în *do, mi, sol*, credeți că ați înțeles ce ați simțit când ați auzit acordul. Discutați dacă o linie dreaptă la infinit este o curbă închisă, și nu vă dați seama cum omul a ajuns la ideia de unul și de mai mulți.

Cu asemenea început de discuție, într'o zi, ajunseserăm în șoseaua care duce la Băneasa. „Scepticul“ ducea la braț pe „Trubadur“.

— Să cânte Trubadurul! Altfel burduful cu paradoxe o să ne amețească.

— Ba nu, mai bine să ne spue câte ape de colori vede el în pielița albăstrie a cerului.

— Să mai zică o-dată legenda de alaltăeri cu *fata gândului* „de care când te-ai fi apropiat ai fi înghețat sloiu.“

— Nu, nu, răspunse Trubadurul, cătați în ochii mei și veți vedeà dacă-mi arde de basme.

De supt pielea lustruită a obrazilor lui se resfirau, ca o rețea vânătă, firele vinelor. Gura mică, cu niște buze subțiate, ca un arc tras cu creionul pe hârtie albă. Ochii verzi dormitau supt pleoapele moleșite, și părul negru i-atârnă în talaji cu lumini argintii pe spețele înguste.

— Iar ai visat.

— Iar n'ai dormit ast'noapte.

— Așà e. Erà o lună, către miezul nopții, că ai fi citit la lumina ei. Și cu firea lui p'ășà lună...

— Ei, nu știți nimic. Răspunse Trubadurul. De trei zile mi-a rămas în nas mirosul morții: rece, ranced, ceva de mele fiert, și n'am izbutit să-l gonesc nici cu cel mai delicat miros, nici cu cel mai tare. Mă încearcă frigurile. Cânt cu vioara și ea răsună

în coșul pieptului. Mi s'a rupt o coardă. . . am crezut că a plesnit ceva de lângă inimă. De trei zile dorm câte zece ore. Mă deștept și mi se pare că odaia cu cărțile e în vis. Mi-e frică să mă mișc. Numai când mă spăl cu apă rece, încet, încet, se trezește în mine știrea de viață, de mișcare, de lumină. Sunt oboșit. Aș vrea să ne odihnim.

Sărirăm un șanț plin cu buruieni înflorite, tăearăm o pădurice de stejar, plecându-ne pe supt rămurile cu frunze late și crețe. La umbra unui carpen voi Trubadurul să poposim.

Ne îngrijiă soarta Trubadurului. Totdeauna fusese plăpând, și chinuit de vise, dar nu așa de slab și de desnădăjduit. Il cocoloșeam cât puteam. Nici de bani, nici de casă, nici de cărți, el nu trebuia să se îngrijească. Ne eră drag peste măsură. Durerea ca și veselia lui erau desfrânate. Nici tragedian, nici comedian,

n'ar fi putut să-l întrecă în mișcarea feței, în privire, în mlădierea vocii și în răgușeala în care își înecă glasul când vroia să-și arate desgustul.

Fiecare din noi îl întrebăram, cu un fel de ceartă în glas:

— Ce e, ce ți s'a întâmplat?

— Ești copil. N'ar trebui să te lăsăm în voia d-tale.

— Ți-am zis să te muți cu mine. Se vede că nu ții la nimeni pe pământ.

— Ba da, ba da, răspunse Trubadurul, ba ții prea mult, dar mă iubește mai mult pământul decât voi toți. Uh! și rece și greu trebuie să fie! Voi nu știți nimic. Nu puteți înțelege pe deplin, bombăni el, plecându-și capul pe genuchiul meu. Ar trebui să uitați tot ce ați învățat din cărți, să nu mai fi văzător nimic pe pământ, și acum, primul glas, pentru voi să vă fie al meu, prima față să

vă fie a mea, cea d'întâi idee de viață să v'o pot da eu. Numai astfel m'ați putea înțelege. Altfel, orice v'ași spune se va izbi de cine știe ce credință a voastră dobândită cu multă străduință. E greu să mă înțelegeți fără să vă sfârâmați metoda voastră d'a judecă, d'a înțelege și d'a simți. Nu știți nimic... Nu știți că de trei zile...

— Ei, ce e, ce ți s'a întâmplat, ți s'a înecat corăbiile pe Marea Neagră? Ți-ai tăiat capul și nu-l mai poți lipi la loc? Ce e? Ce primejdie? se răsti unul dintre noi cu un fel de necaz prefăcut.

— Mai rău, răspunse Trubadurul strângându-și obrazii în mâini. Să nu râdeți. De trei zile mi-a rămas în nas mirosul morții; rece, ranced, ceva de melc fiert. Și-mi scorborește nările și se duce adânc, adânc, până în fundul creierului. Eu care vă spuneam cu ochii închiși toate ierburile, eu care

vă spuneam tot ce șopteați din depărtări de necrezut, eu care vă ghiceam la doi kilometri, ori strâns legat la ochi vă deosebeam numai printr'o atingere de deget, acum, acest miros îmi omoară simțurile. Auz un sunet uscat, văz un trup alb și întins p' o masă de marmoră, și par'că buricele degetelor mi se se lipese d'o mână uscată și țeapănă.

Inchise repede ochii, sgârsei mâinile, strânse pumnii, se îndesă în mine, și un fior îl cutremură din tălpi până la creștet.

— Dar unde ai fost, omule? In veci n'o să-ți vie în fire. Iar ai visat.

— La disecție! răspunse Trubadurul, tresărind. Am văzut pe masa de marmoră o fată tânără, mai frumoasă ca toate poveștile mele... I-am deschis pleoapele... Ochii verzi... Semănă cu ele...

— Cu cine?

Ne privirăm lung, îndoindu-ne de mintea

amicului nostru. De mult se furișase în noi o temere.

— Semănă cu ele... șopti apăsător Trubadurul. De astă-dată, numărul *două* m'a înșelat! Să vă spui. Nu mai pot ascunde. Să nu râdeți.

Vocea i se stinse. Incepù să povestească.

— „Eră un timp când viața pentru mine n'avea nici formă, nici culoare, nici înțeles. Mi-aduc foarte bine aminte că sugream încă și deschideam ochii mari fără a primi vr'o impresie statornică. Auziam vorbe pe cari le prindeam numai ca sunete. Pasările cari se certau în desișul grădinii, străchinile cari odorogeau pe masa rotundă, papucii cari se târșiau prin casa lipită cu pământ galben, ca și cuvintele omenesti, mi-eră deopotrivă.

„Câteodată, speriat fără să știu de ce, scăpam țâța din gură, cu un fel de țocnet gras și dulce.

„Numai atunci am fost gras, nesimțitor și fericit. Mâncarea o găsim la nas, leagănul în brațele mamei, și o căldură de blană la sânul ei.

„Eram cel din urmă copil. Adormiam totdeauna, ca pe puf, într'o troacă așternută cu scutice vechi și arse de atâția copii cari se odihniseră pe ele.

Voi, cari ați supt lapte strein și v'ați legănat pe brațe plătite, aveți dreptate să nu înțelegeți.

„Când m'am săltat, și alergam prin grădină și prin viile din apropiere, odihna și somnul periseră cu cele dintâi cuvinte, cu cele dintâi dorinți conștiente, cu prima vrere înțeleasă și voită.

„Imi plăceau basmele, zisele din bătrâni, și mai ales întâmplările apucate de neamul meu. Nu m'ai fi luat p'o împărăție din poala bunichii; și în serile când fetele mari, cosând

la ghierghef, spuneau câte istorii toate, de m'ai fi bătut nu m'aş fi vârât în plapomă.

„Incetul, pe nesimţite, creerul meu se turburâ, se aprindeâ, în fite-ce noaptea tresăriam din somn, speriat, cu pumnii încheşti şi cu răsuflarea năbuşită. Muma Pădurii, Zmeoaica cea bătrână, Strigoii şi Elele cari ferbeau într'un cazan, roşiu ca para focului, mintea fetei de Împărat, mi-apăreau în vis. Le vedeam mai limpede de cum vedeam troscotul şi nalba din bătătură; mai real mi-apăreau ca dudul din fundul grădinii în vârful căruia mă suiam. Glasul lor de dihanii, ascuţimea ghiarelor şi văpăile de pe beregată, îmi spărgeau urechile, mi-ameţiau vederea şi 'mi dogoriau obrajii. Biată mamă, lângă care dormiam, să treziâ din somn, şi în zadar aprindeâ văpăiţa şi mă mângâia, dându-mi să beau o cană cu apă. Eu, cu ochii deschişi, nu vedeam nimic, n'auziam nimic, şi obrajii

mi-erau aprinși încât mă usturau, par'c'ar fi fost pârpaliti pe spuză.

„Rar deșteptam pe mama cu râsul meu, la miez de noapte, căci rar mi-apăreau, fata din dafin, fericitul Cheleş, fata cea mai mică de împărat, și Zâna cea bună care trecea pe Făt-Frumos prin valea lacrimelor.

„Și ciudat, din toate aceste basme și vise — de grijă și de frică — mă deprinsei să ascult cuvintele până în fundul lor, să răspund la vorbă cu înțeles nevinovat dar mai adânc decât s'ar fi căzut la un copil. Vorba la mine era icoană: o vedeam cu ochii.

„Atât de mult basmele și visele îmi sorbiau viața, că chiar lăcomia copilărească dispăruse. Trebuiă cu d'asila să mă pue la masă.

„Galben și uscat ca niște moaște, de capul meu nu rămăsese decât părul vulvoi și îmbăcsit de praf.

„Că mă iubiau toți ceilalți... Dar la ce-mi

slujia dragostea lor? Ei mă credeau bolnav și-mi dădeau foi de liandru și țintaură, pe când eu zăceam, aprins, nemulțumit cu ale vieții. Zadarnic îmi descântau, și-mi puneau în mână câte un ou proaspăt și rece; și degeaba tata îmi răsturnă punga lui cu sfați, căci eu mă stingeam de dorul basmelor cari jucau și se prefăceau neconținut pe geamurile ferestrelor. Numai cântecile tărăgănate și haideuțești mă odihniau o clipă, — apoi vroiam să fiu singur și să-mi închipuesc țările, cu munți, cu ape, cu soare, pe unde toate juvinele vorbesc și cocorii să înșirue și cântă același cântec jalnic.

„Când sor'imea mă luă în cărcă și fugia spre nucii dela gropile cu nisip, eu închi-deam ochii, tremuram, și mi se părea că zbor spre tărâmul de care nu pomenisem nimăru.

„Nu știu dacă înțelegeți că la mine nervii

și visele îmi mistuiau viața. Și totuși nimic nu-mi șapau din câte se petreceau în juru-mi. Vorbele, șoptele, micile răutăți, mișcărilor, dorințele, temerile, plăcerile, nevoile, și adesea chiar gândurile, le înțelegeam, pe toate, de minune. Dar cu cât le înțelegeam mai bine cu atât mă scârbiam de toate câte se petreceau în creerul meu.

„Intr’o zi eram bolnav, după cum auzisem, de „cuțit“, și mama veni voioasă, la umbra corcodușului, unde zăceam întins, și-mi zise vesel:

— Știi c’o să te faci bine, sănătoșel, ș’o s’ajungi om mare? Așa mi-a dat în bobi. . .

— Om mare? Și unde s’ajung om mare?

— În lume, cu Aga și cu boerii țării. . .

— Și aga și boerii țării sunt oameni ca toți oamenii?

— Păi ce să fie. mamă, vezi bine, ce vrei să fie?

— Atunci mai bine cu voi; nu vreau s'ajung om mare cu oamenii; mai bine singur; mai bine cum știu eu și nu știe nimeni!“

Trubadurul se ridică în genuchi. Inchise ochii. Pleoapele, când i s'atingeau una de alta, tremurau. Eră un semn la el că inima îi bătea prea repede.

— Destul, îi zise vecinul meu, iar o să începi cu acea părere de rău de copilăria ta smintită, cu acel dor de nesimțire și de neștiință desăvârșită. Iar o să-ți plângi zilele pentru că ai învățat să citești. Par'că te văz căzând de oboseală, muncindu-te să dovedești că tipografia este nefericirea omenirii.

— Să mâncăm, că iar o să începă cu izbândirea viselor. El care visează în toate serile de câte zece ori, să sperie că i se izbândește un vis. Pe el, copii!

Unul îl apucă de mâni, altul de picioare. Și pe când îl legănam, din buzunarele hai-

nelor fi căzură pe iarbă câteva cărți și un vraf de hârtii.

— Lăsați-mă, strigă Trubadurul, lăsați-mă simț în nas acea duhoare de moarte! Lăsați-mă să isprăvesc. . .

Il întinsăram pe iarbă. Dacă el vroia ceva eră cu neputință să-l întoarcem. Se odihni puțin cu fața în sus, se ridică în genuchi, și începù:

— „Viața eră prea lungă. Trăiam deștept și'n somn. Suferiam la lumină și pe întuneric. Imbătrâniam în loc să cresc. Visele se înmulțiau și mai toate se sfârșiau cu o babă bătrână, spaimă de urâtă, numai cu doi dinți, în gingia de sus. Astă babă mă luà la goană, și eu fugiam de-mi răpăiau tălpile: sfărâmam bolovanii, săriam șanțurile, treceam prin mărăcini; oasele călcâelor mă înjunghieau și mi se oprià răsufierea. Și baba după mine, în spatele meu, cu mâna aproape de umerii

mei; îi simțiam suflarea ei de ghiată, și îi vedeam, fără să mă uit înapoi, văpăile ochilor.

„Așa mă goniă poștii întregi și, când simțiam cum și-a înfipt ghiarele în spinarea mea, deodată sângele îmi înghieță în vine, pământul se despica în două și mă cufundam într'o prăpastie. Mă deșteptam cu țipătul sugrumat și spuzit peste tot trupul. De multe ori ai mei au crezut că am pojar. Numai eu știam ce am. Nimeni n'ar fi putut crede.

„Incepui să am vedenii.

„Intr'o noapte vroiam să es afară. Sora cea mai mare, care mă iubea ca pe luminile ochilor, sări din pat, mă luă în brațe și mă duse în fundul grădinii.

„Eră o lună nepomenit de frumoasă. Lumina ei poleia în argint vișinii înfloriți. În capătul cărării soră-mea, subțire și dreaptă, părea o stană de marmură albă. Lumina lunii se schimbă în rumeniu, în violet și

înnecă lumea într'un aer albastru. Incremenii. Vroiam să mă mișc și nu puteam. Înaintea mea, d'a curmezișul cărării înguste, văzui, cum vă văz pe voi acum, două ghemuri de tort învârtindu-se pe loc, și ce să deșiră depe unul se înșiră pe celălalt. Cercaiu să fug și nu izbutii de frică ca nu cumva firul să m'apuce de picioare. Vroii să strig. Fălcile mi se 'ncleștaseră. Numai când mi-apărură niște broaște, buboase și moi, și începură a sări spre mine, căzând pe pământ cu un plesnet umed, făcui câțiva pași și căzui la pământ cu mâinile întinse. Firul ghiemelor mi se încolăcise de picioare.

„Când sor'mea mă luă în brațe, și mă sărută apăsător, îmi venii în fire. Suspinam. Luna, ca o sinie de argint, răvărsă lumina ei obișnuită. M'am uitat îndărăt. Ghiemele și broaștele dispăruseră.

„Intr'o zi cădea o ploaie caldă. Fulgerile

să frângeau aprinse în norii rostogoliți de vânt. Streșinile giuruiau în căldări par'că s'ar fi jucat cineva pe o coardă de chitară.

„Eu, aveam ceva; nu puteam stă în casă; fulgerile mă ațâțau; cântecul streșinilor deșteptau în mine dor de povești.

„Vârâi cățelul Corbii în sân, și, de pe uluci pe creasta casei. Nici nu știu cum m'am trezit în pod. Acolo, lanțuri, bleauri și leoci vechi vârtelnite rupte, țevi de pușcă, dărace, pieptini de lână, melițe și sculuri de in și de borangie agățate de șitele învelitorii. Le cercetai pe rând. Lanțurile mai ales îmi făceau o deosebită plăcere cum le zăngăniam în rotul ploii.

„Apoi pusei mâinile căpătâi și mă lungii eu fața în sus. Cățelul mi se încolăci pe piept, își vârî botul supt picioarele de dândărăt, și adormi tremurând. Eu spuneam „fata nebună de împărat“:

— „Fata, una singură la părinți, boliă într'un giamlâc de cleștar. Și eră așa lumină, par'că s'ar fi aprins cerul. Și fata ceru să se ducă la fântâna cu colac de peatră ca să bea apă. I se făcù pe plac și se duse. La fântână, o babă, zbârcită și uscată, turnà apă într'un ulcior.

— „Mamă fă bine și pleacă-mi țâțâna urciorului să sug și eu puțintică apă rece că mult mă arde un foc nestins.

„Cum îi luă Dumnezeu mâinele, nu știu, că fata scăpă urciorul de pe ghizduri și îl făcù numai cioburi.

„Atunci batrâna oftând o blestemă :

— Măiculiță, lua-ți-ar strigoii mințile cum mi-ai luat tu potolirea setii.

„Și par'că văzui. . . da, îl văzui. . . pe strigoi șontăcând dela cap până la picioarele fetii ce zăciă întinsă, și îi picură, dintr'o chitară veche, un cântec amețitor ca o apă liniștită

și adâncă. Coardele groase zbârniau izbite de lemnul uscat al chitării, iar cele subțiri se răsfățau într'o piueală mărunță și întoarsă pe loc.

„Strigoiiul rânji și puse mâna pe fata de împărat. Ea se lăsă moleșită s'o pu în căreă. Inghetau de spaimă și răcnii, făcându-mi cruce:

— Piei proclele!... Oh! cât e de frumoasă!...
Unde vrei s'o duci?

„Privii împrejur. Se făcuse întuneric. Mă aruncaii pe gura podului. De pe acoperiș mă rostogolii în putina cu apă.

— Fleacuri, nervi, zise unul dintre noi, tăind șirul Trubadurului galben ca ceara. fleacuri, cântau șiroaele de apă ce cădeau în fundul căldărilor goale. Eacă chitara strigoiiului.

— Ai dreptate și ești prost, răspunse Trubadurul necăjit. știu și eu că fundul căldă-

rilor bombăniau acel farmec de sunete, dar dacă închipuirea creează o viață de chinuri, crezi tu că suferi mai puțin decât dacă aceeași viață ar avea și brutalitatea realității? Și dacă o veste mincinoasă ți-ar veni la urechi, că iubita te înșală, crezi că n’ai suferi ca și cum te-ar înșelă în realitate? Și chiar de te-ai încredința de eroare, îți va rămânea îndoeala, un început de nefericire. Un om poate muri dacă asemenea temeri îl vor covârși. Cauza e ușor de înțeles. Poți să râzi tu de ea, poți s’c numești iluzie, vedenie, nervi. Eu o numesc: „jumătatea cealaltă a vieții pipăite”. La unii prididește sângele, la alții nervii. D’aci cele două vieți: viața reală și viața închipuită.

— Dacă înțelegi aceste lucruri, amice, fi zise cel mai voinic dintre noi, pentru ce nu păstrezi o cumpănă mai potrivită între cele două vieți?

Trubadurul își șterse sudoarea de pe frunte
și răspunse:

— Oh! dar nici voi . . . Nimeni pe lume nu va înțelege că o idee adânc înfiptă în mintea ta împreună cu un sentiment al ei, este forța fatală care te poate duce la peire sau te poate face om mare. Și o idee în așa condițiuni este o realitate pentru om mai brutală decât un bolovan pe care l-ar pipăi cu d'amăruntul. Eu poate să pier prada unor iluzii triste, după voi, a unei realități nedrepte după mine. Deosebirea între noi e că eu vă înțeleg toate cuvintele vieții voastre, iar vouă vi se pare că le înțelegeți pe ale mele.

Vă făliți cu pozitivismul vostru. . . Știința care studiază un creier mort este știința morții. Și nu tăgăduesc, știința a înțeles pe deplin de ce moare un om și toate prefacerile prin care trece un cadavru, dar n'a înțeles nici pe sfert viața și schimbările ei. „Cauza

unică și inițială“ este o taină pe care nu cu algebra voastră o veți înțelege.

— Să mâncăm că te-ai oboșit.

Credeam că l-om întoarce din povestirea sa.

— Nu, răspunse Trubadurul, vreau să isprăvesc. Nu înțeleg . . . Și dacă nu înțelegi de ce să trăești? . . . Dați-mi un pahar cu vin . . . Mi-e frig . . . Dați-mi să beau . . .

Luă un pahar; îl aduse la gură. Mâna îi tremură așa de tare încât îl scăpă și îl vărsă pe iarbă. Luminele ochilor i se măriră fără pic de scântee, ca niște ținte bătute în doi nasturi de sîdef.

— „Dar, visele începură a mi se izbândi; vorbesc de cele urâte . . .

Și începui să povestească c'o voce așa de puțin omenească, că pe noi, prietenii lui d'atâția ani, ne cuprinse o frică mai ciudată ca frica unui copil care ar trece noaptea prin curtea bisericii.

— „Eram de zece ani. . . Deschisesem ochii pe o copilă, cam de vârstă mea, cu care colindam viile. Bălaea îi ziceam eu, căci eră albă, slăbuță, cu părul ca uu caer de lână moale și învoaltă. Ochi verzi. . . verzi și blânzi. . . nu mă înșelau niciodată. . . Un glas dulce, ca după somn. Semănă cu ochii așa de mult că de vorbiă mi se părea că-i văz ochii și de mă privia, lung și blajin, mi se părea că în fundul urechilor auziam glasul ei mângâetor. Semănă cu sor'mea. Pe amândouă le iubiam deopotrivă. Și le iubeam din cale afară, căci numai ele se apropiau de lumea basmelor mele, după care aș fi alergat până să nu mai rămâe piele pe tăpile picioarelor.

„Intr'o seară, înainte de a ne despărți, o gătii cu flori de păpădie și cu mlădițe de mazărichiă, și îi zisei, trist, fără să pricep de ce:

— Bălaeo, de cine ți-e dor ție când ești singură?

— De tine, de lună și de flori . . . Cu ele mi-e dor de tine. . . Cu tine nu mi-e dor de ele. . .

— Dar, tu, o să mergi cu mine dacă m'oi duce departe, departe?

— Departe. . . nu e ca aici. . . departe e pustiu. . . Mai bine cu ai noștri. . .

— Dar dacă oi săpă o gropă adâncă, adâncă, o să te cobori cu mine, să vedem ce-ar fi pe alt tărâm?

— Adânc. . . e frig! . . . Adânc. . . e întuneric! . . . Mai bine la soare. . .

„Adormii, în noaptea aceea, încet, încetisor; mi-auziam răsuflarea. Vroiam să nu adorm, dar, închizând ochii, de frica întunericului, mă fură un somn în care numai trupul și ochii adormiseră. Dam să mișc mâinele și să deschiz ochii. Mâinele grele, ca niște drugi de

fer, cu neputință de mutat din loc. Pleoapele ca turnate în plumb și topite una într'alta.

„După un vânt, pe care-l auzii o clipă ca și cum ar fi suflat peste lumea toată, mi se părû că deschiz ochii, că mă scol în picioare, deși îmi ziceam: „Cum deschisei ochii și sunt cu ochii închiși? Cum mă sculai în picioare și stau lungit în pat, supt plapâmă lângă mama?“

„Se făcea o câmpie întinsă. Eram cu tata, cu soră-mea și cu Bălaea. Trei cai, înhămați la o căruță, pășteau, sforăind.

„Din senin auzii: „destul ați odihnit pe drum!... să nu vă mai opriți...“ Ne suirăm în căruță. Căii sorbiau depărtarea gonind; iarba se uscăse; un nor de praf ne învăluia... Căii plesniră. Căruța se sfărâmă. Pe noi ne azvârlî unul peste altul. Eram deasupra lor, amețit de zguduire. Pământul se deschise. Întăiu înghiți pe sor'mea, apoi pe Bălaea

și la urmă pe tata care mă înhățase de cămașe și mă târă după dânsul. Pământul îi acoperi și se închise între ei și mine. Și din fundul lui auzii o jale năbușită: „Ah! e pustiu . . . e frig. . . e greu. . . în-tuneric!“

„Adouazi sor'mea se bolnăvi. Visul meu mi se deșteptă în minte. De spaimă nu mai vorbii nimărui. Toată viața mea se mărginiă la micile servicii ce făceam bieteii bolnave. I-aduceam apă, îi țineam c'e urît, îi mân-găiam mânele slabe și reci. Eram sigur c'o pierd. Visul meu o răpuneă. Durerea mea eră un fel de nesimțire. Câteodată mă muș-cam de mână ca să mă încredințez dacă trăesc, și nu simțeam nimic. Insfârșit ea muri fără să se plângă, închise ochii uitân-du-se în ochii mei, cu părerea de rău că m'a întristat.“

„Ce noapte posomorită. La capul ei ar-

deă o lumânare de ceară. Măinile încrucișate pe piept. Tata eră pe drumuri, pentru pâinea de toate zilele, fără nici-o știre. Ceilalți adormiseră plângând.

„Eu mă sculai încetișor, ca o pisică, și îngenuchiai la patul ei. Incremenisem gândindu-mă că dacă cineva mi-a trimis acea veste în vis, acel cineva trebuie să fie undeva, și de mă voiu grăbi voiu întâlni pe sor'mea... Gândurile mele se rupseră d'un ululuit care eșia de supt cearceaful moartei. Sării în picioare. Mă plecai spre dânsa. Un zgomot de scânduri. Tresării. Iubita mea se îndoi puțin de mijloc și mâna dreaptă, a ei, rupse panglica care o legă de cea stângă, și-i alunecă pe coaste. Vrusei să strig: „mamă, scoală-te, e vie!“—Imposibil.

„In spatele meu auzii niște hârjiituri pe geamuri. Mă întorsei spre ferestre. Cevănegru alunecă d'alungul geamurilor, cădeă și iarăși

se ridică. Casa mi se învârti supt picioare. O ameteală îmi luă vederea și căzui mototol la pământ...

„Nu știu peste câte zile m'am deșteptat. Sor'mea care mă purtă în căreă, care îmi dădea cele d'întâi vișini pârguite, care nu mă lăsă să plâng niciodată, pierise dintre noi. Zadarnic îmi spuneau ceilalți că în noaptea aceea, cățelul intrase sub pat,—că o scândură rău așezată, căzuse,—că pisica, cu pisoii mici, dase să intre în casă cu un șoarice. Acel alai jalnic, de hârjițuri, de zgomote și ululueli, în jurul moartei care mișcase mâna dreaptă, nu-mi eșia din minte.

„Căzû și tata bolnav de junghiu. Zăcăa în patul de lângă sobă și eu tremuram de friguri în patul cel mare. Ceilalți stropoliau p'afară triști, și vai de mâncarea și de odihna lor.

„Tata începû să sufle greu. Imi făcû semn

să m'apropii de el. Eu eșii de supt cojoacă și mă lungii lângă dânsul. Mă îmbrățișă, și când eu îi zisei, —Tată, mă doare— el mă sărută pe frunte, și târziu își deslipi buzele de pe fruntea mea. Mă încinse căldura. Ochii mă usturau. Picioarele nu mi se astâmpărau căutând răcoarea. Degetele m'ar fi fript dacă s'ar fi alăturat. Și tocmai când ațipii simții o mână rece care mi se înfinge în spinare. Auzii bine un „ah“ năbusit. Cerceai să fug diu pat și rămăsei spânzurat în mâna tatii, teapănă și încheștată în spatele cămășii mele.

„In acea zvârcolire un fulger îmi trecu prin minte: „Desigur și tata a murit, și Bălaea va muri. Mi s'a izbândit visul... în-tocmai!“

„Cu sor'mea se dusesse mângâerea, cu tata cântecele, cu Bălaea dragostea.

„Mă întremasem.

„Luna lui Iulie eră caldă și veselă. Singura

soră ce-mi mai rămăsese, ai cărei ochi nu erau verzi, mi-aduse căpșune și duche albe. Mă treziam ca dintr'un somn lung. Nu-mi rămăsese din toate nefericirile decât un fel de amintire pierdută în mintea mea ca într'o negură adâncă.

— De ce nu mai cântă tata?

— A murit, răspunse ea, ridicându-mi părul de pe ochi și netezindu-mă pe obraji.

— Dar Colia? Mi-e dor de dânsa.

— S'a dus Colia, biată Colie!

— Dar Bălaea? N'am văzut-o de-atâta vreme!

— Bălaea?... Nu se știe nimic de dânsa. Trăia din ușe în ușe... Unii spun că a murit și-a îngropat-o popa pe seama Bisericii.

„Atunci mi se părù că mă aflam în pustie locuri: nemărginire, muțenie, cer albastru. Și mi-eră dor, și n'aveam cui să spui dorul. Incepui să plâng. Vieța mi se stinsese cu

izbândirea visului de care mi-adusei aminte.”

Trubadurul stătù neclintit în picioare. Buza de jos îi tremurà. Clipià des ca și cam ar fi voit să alunge niște vedenii.

— Destul, îi zise unul din noi. Ne-ai oboșit. Culcă-te jos. Odihnește-te. Ce te uți așa? Nu e nimic. Nu vezi nimic decât cerul limpede.

— Ba văz! răspunse Trubadurul.

Ochii i se dăsfăcură mari și turburi, gura i se deschise larg. Pieptul i se umflă.

— Ba văz! Văz bine, ceea ce voi nu puteți vedeà! Fata dela disecție erà Bălaea... albă și rece... pe masa de marmură...

— Nu puteà fi ea. Ți s'a spus de mult că a murit.

— Nu, nu, se făcuse nevăzută... O fi înșelat-o cineva... a furat-o... erà sârmană de părinți... Numărul *două* nu m'a înșelat. Visasem că murise trei... au murit numai

doi. E un număr fatal. Când întâlnește un chip ciudat, pentru întâiași dată, or pe ce uliță mi-aș duce, până seara, trebuie să-l întâlnească a doua-oară. Când oi râde într-o zi, e cu neputință, în aceeași zi, să nu râd a doua oară, deși foarte rar mi s-a întâmplă să râz.

Odată mi s'a spus de un domn, cu dinți frumoși, că are dinți falși; de altul că înșeală la cărți; de nu știu cine că se însoară a treea-oară; de un ministru că se îmbată, și de un avocat că face testamentele muribunzilor așa ca să le moștenească întreaga avere. Până seara, în aceeași zi, mi s'a vorbit despre alții întocmai ca de cei d'întâi.

— Credeam, adaogă Trubadurul, că la disecție am întâlnit o a treea ființă care să semene cu sor'mea și cu Bălaea. M'am înșelat. Și de astădată două a bătut pe trei. Bălaea era pe masa de marmură. Am cercetat în catastivele Bisericii, am citit pe toate

crucile. Numele ei lipsiã. A rãpit-o cineva, și nimeni nu s'a îngrijit de dânsa: o belea mai puțin la ușe, o îmbucăturã de pâne câștigatã!... Oamenii sunt fără inimã.. Câini!.. Hoți!... Stârvuri... Nu mai sunt oameni!... Cultura i-a ucis!...

— Nu ai destule dovezi... De unde știi?

— Erã ea... erã ea! rãspunse Trubadurul, amestecându-și vorbele cu rãsul... Erã ea!... I-am deschis ochii... erau verzi ca ai ei... în cel drept aveã o patã galbenã pe iris... ca și dânsa... În stânga sãnului, desfãcut la vederea tuturor elevilor, aveã o murã neagrã... ca și ea... Nu puteau fi trei în lume ca ele!... Sor'mea aveã aceleași semne...

— Trebuiã sã afli de unde fusese adus cadavrul?...

— Oh! am aflat! rãcni Trubadurul par'cã l-ar fi înjunghiat cineva... Ah, tăceți! Am aflat!... Nu mai existã oameni!... : Lumea s'a

prefăcut într'o mocirlă în care numai porcii se resfață!... Mă îneacă acel miros al morții ranced, greu... Și odinioară mirosia a flori de câmp...

Ochii i se subseră. Picicarele i se tăiară de la genuchi. Il luarăm de subțiori. Mâinile îi căzură moi, legănându-i-se din umeri. Capul i se dete pe spate, cletănându-se ca și cum ar fi fost un ghiem legat c'o sfoară cu care te-ai jucă.

Il întinserăm pe iarbă. Il desbrăcarăm și începurăm a-l frecă pe mâini și pe picioare cu rom amestecat cu vin.

Când se deșteptă, fața-i eră albă-vineție, ochii stinși și degetele mâinilor îi tremurau. Sughită. Iși trecu mâna pe frunte. Ceru un pahar cu apă. Privi împrejur. Și ca și cum și-ar fi adus aminte, din fundul unui veac, ne zise liniștit:

— Nu e nimic dragii mei, nu face nimic.

Știința voastră va deslegă toate. Aș vrea să mă culc. Crez că acum voi dormi bine.

Cum își pleacă capul, adormi.

Înainte noastră stau merindele risipite. Ne ajunsese foamea, dar nimeni nu îndrăzni să ia vr'o îmbucătură.

— Priviam, tăceam, ne gândiam. Analistul clipiă des; scepticul ridică din umeri; al treilea se uitase c'o mână pe frunte; eu închisesem ochii și pifăiam dintr'o țigaretă stinsă.

Se deșteptă tocmai când soarele alunecă pe după frunzișul pădurii.

Cerù să mănânce. Li părù rău că din cauza lui noi răbdaserăm de foame. O privighe-toare își păruiă povestea ei neisprăvită. Prin pădurea deasă străbăteau săgeți de lumină.

— Să ne întoarcem, zise Trubadurul liniștit. Voi credeți în viața viitoare?

— Ași... fleacuri...

— Va veni o viață eternă și perfectă peste câteva miliarde de ani.

— Altă prostie! Când se va stinge soarele, așteaptă tu mult și bine o viață eternă și perfectă.

— Soarele nu arde ca să se mistue vreodată. E o nerozie științifică că soarele ar fi un colos înflăcărat. Căldura și lumina e rezultatul sferii de ether care îl înconjoară. Etherul condensat a produs tot ce există, materie, plante, animale, și tot din el, vibrând veșnic, va izvorî o viață veșnică și perfectă.

— Eu, zise Trubadurul, n'aș dori o altă viață, chiar dacă ar fi eternă și perfectă, decât numai o clipă. . . Ce mult dorește să le mai văz o dată!

— De unde știi că n'ai să le vezi? Lumea este un șir nesfârșit de fenomene, și oamenii descoperind legile la care ele se supun ime-

J. ader
Tu de
stii?
verif
Savant

diat și vremelnic, cred că au isprăvit cu misterele naturii. Cine știe dacă n'o să vă întâlniți!

— Se poate; dar aș dori să am cunoștință că ne-am întâlnit. Să știu cine au fost ele și cine am fost eu. Altfel la ce mi-ar folosi reînvierea cu o cunoștință străină de cea de azi?

Așa, lăsându-se în voia vorbei, ajunserăm la capul podului.

După părerea tuturor eu trebuia să dorm cu trubadurul, acasă la el, căci cu nici un preț n'ar fi vroit să se culce aiurea. Toți îmi șoptiră că n'ar fi bine să-l las singur.

Se înserase când ajunserăm acasă. Luna se ridică la orizont cât o baniță, și așa de roșie că par'că eșia dintr'un ocean de sânge. O cărăruie îngustă tăea grădina până'n fund.

Cum ne simți câinele începui să hămăe, apoi se plecă la picioarele Trubadurului, și, dând din coadă, chefui de bucurie. Câteva găini, culcate în corcodușul din fața casei,

trezite din somn, se mutară pe picioare, ploconind capetele în sus și în jos.

Intrarăm în casă.

Aprinse două lumânări. Cărțile erau răvășite pe scaune, pe masă și pe patul de lângă sobă. Păeajeni își întinseseră pânzele, ca niște dantele străvezii și prăfuite, în unghiurile tavanului de scânduri. De grinda groasă din mijlocul tavanului atârna un crâmpei de ață, pătat de muște, de care odinioară atârneau halvița la lăsatul-secului.

— Am rămas singur, îngână încet Trubadurul, aruncându-și pălăria în firida sobei. Am rămas singur, și am fost mulți. Toate lucrurile din casă îmi fac rău, și totuși nu m'ași mută nici într'un palat. Dacă n'ași fi mâhnit și torturat ce ași putea fi eu pe lume?

Deschisei gura ca să'l întore din aceste gânduri, dar, mai nainte d'a slozni vr'un cuvânt, el îmi zise repede:

— Ai dreptate!... Ai dreptate!... Ce-a fost s'a dus, ce va mai fi o să se ducă. Fii pe pace. N'ai venit de geaba. Am să'ți cânt o romanță pe care am scris-o eri noapte.

Iși desprinse vioara din cui. Incercă coardele și începü să cânte.

Atacând repede coarda subțire cu o migală de sunete ascuțite trecü printr'o gamă pripită pe cea din urmă coardă. Arcușul lui scotea niște vaete cari se asemănau cu jalea ome-nească. Incepü un *duo*, pe coarda a treia ș'a patra, prelung, naiv, sfârșind cu o vijelie pătimașe, ca să 'și reiă iarăș ideea sa pe prima coardă într'un șir de note tremurătoare, calde, aci vesele, aci triste, necontentit puternice și sigure.

De după sobă scoaseră capetele trei pisoi mici cari se cletănau pe picioare. Cu ochii țintă, albaștri și sticloși, priviră fermecați și se retraseră în fund și iarăși apărură

ca și cum capetele lor rotunde erau legate împreună. Unul din ei pâhăi și începî să miște capul după arcușul care alunecă pe coardele viorii.

Deodată s'auzi un plesnet sec. Căzuse călușul, prididit de brațul nervos al Trubadurului. PISOII SE ASCUNSERĂ ÎN CULCUȘUL LOR.

— Nu mai cânt, zise trist Trubadurul, mie-frică să nu cază călușul a doua oară. Ah! numărul *două!*

. . . . .

Dormiserăm un somn. Pe la miezul nopții, mă trezi o târșiitură de pași.

Deschisei ochii și înghiețai văzând pe Trubadur. Se furișase de lângă mine și se încercă a-și potrivi călușul la vioară. Luna luminează odaia așa de bine par'că s'ar fi revărsat de ziuă. Trubadurul era în cămașa de noapte. Cu ochii închiși, își potrivi călușul. Luă arcușul din cui; deschise o cutioară mică;

își frecă arcușul cu sacâz; trase zăvorul ușii, și eși liniștit cu picioarele goale.

— E somnambul, bietul Trubadur!

Imi auzii tâcâitul inimii.

Sării din pat și-l urmării, neîndrăznind să-l deștept, de teamă să nu moară de spaimă.

El, după ce trecu pragul tinzii, se îndreptă spre fundul grădinii, încercând coardele cu degetul. Ocoli tăetorul din bătătură; pași peste niște ostrețe, ușurel, ca să nu se tae, și apucă pe cărăruia îngustă. Când ajunse la dudul bătrân își acordă vioara. M'apropeai de dânsul. . . Eră cu ochii închiși..

Fața albă ca varul.

Tremuram de frică. Nu știam ce să fac. El își atârnă vioara și arcușul de degetul cel mic și, cu o ușurință ne mai pomenită, se agăță de primele ramuri, se îndoi de mijloc, rezemându-se în picioare, și începă să se sue printre crăcile groase ale dudului. Voi

să strig: „destul! o să cazi! dă-te jos!“ Frica îmi luase limba.

Când se apropiè de vârful încercă cu mâinele cele din urmă ramuri, ceva mai groase ca degetul, și, punând piciorul pe ele, se înălță deasupra dudului ca o statuă alburie cletănată de mlădierea ramurilor. Ridică capul spre luna care strălucia deasupra lumii. Eră tot cu ochii închiși. Inmărmuriseam cu gura căscată și cu brațele întinse spre el.

Trubadurul aduse vioara supt bărbie și începù o furie de sunete în tăcerea adâncă a nopții. Eram hotărît să-i strig! „destul! destul!“ Două coarde îi plesniră una după alta și călușul trosni sinistru. Trubadurul trăsări și ridică vioara în sus. O fantomă se încercă a pluti în văzduh. Deschise ochii; se trezi, se clătenă pe picioare, își perdù cumpătul, și, țipând desperat, se prăvăli din vârful dudului.

Răbufni de pământ, la picioarele mele
scăldat în sânge, cu capul zdrobit.

Mă plecai. . . Mi se păruse că dându-și su-
fletul șoptise. . . „Ah! numărul *două*. . .“

*

În învălmășeala de cărți și de note, i am
găsit testamentul olograf, scris și subscris cât
se poate de deslușit. Ne rugă:

„Să se vândă toate lucrurile din casă, între
altele o pereche de paftale turnate în argint
și un chilim vechin și frumos ales. Să se dă-
râme casa.

„Să se răsădească pomi, peste tot locul, pă-
strându-se poteca care duce la dudul bătrân
din fundul grădinii.

„Pe mine să mă îngroape în stufăria de vi-
șini la rădăcina unui persic rătăcit printre ei;
florile de persic sunt cele mai frumoase, iar
fructele au cel mai răcoritor gust. Acòlo se

află un mormânt adânc săpat. E mormântul Bălaei.

„Veți săpă până veți da de un cosciug larg, căptușit cu plumb; să mă lungiți binișor lângă dânsa, ochi în ochi, gură în gură, să pară că suntem vii ca odinioară.

„Veți țintui în piroane groase pleoapa cosciugului, ca nu cumva broaștele să ne turbure liniștea și să ne păteze trupurile.

„Viermii cari se vor naște din noi se vor iubi.

„Pe mormânt veți răsădi merișor,

„Prima fată cu ochii verzi a oricărui dintre amicii mei E . . . A . . . A . . . și B . . . va moșteni grădina mea.

„Amicii mei, de mai sus, pe care totdeauna i-am iubit, vor fi executorii acestui testament, și vor publica, când vor voi ei, memoriile mele, scrise de mâna mea. Aceste

memorii se găsesc în chichița lăzii de supt icoane.

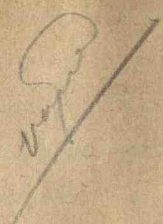
„P. S. Vioara să mi se pue supt căpătâiu“.

Executorii testamentari au împlinit o parte din dorințele bietului Trubadur. Grădina în care se odihnește el este cea mai frumoasă din Olteni. Pe mormânt i-am ridicat un bloc de marmură în formă de piramidă.

Până acum n'a avut nici-o moștenitoare. Positivistul are un copil mic cu ochii verzi, căruia îi zicem „micul inginer“, dar e băeat nu e fată.

Ne-a făgăduit însă că în curând ne va răpi scumpa noastră grădină.

DIN MEMORIILE TRUBADURULUI

.....

S'a dus greutatea întunericului care învăluia toată încăperea lumii. Par'că vântul a dăsfundat ș'a risipit negura din rețeaua copacilor.

Soarele și-a deschis la răsărit apărătoarea sa năpraznică, roșie ca para focului, aurie, violetă, albastră și, pe la mijlocul cerului, ca o jumătate de roată verzurie.

Desfășurați pe cer, cu închipuirea, o coadă de păun, înfiptă cu rădăcina în pământ, și prelungiți-i penele cu lumini metalice până la înălțimea amiezului, și totuși n'o să simțiți acea frumusețe fără de perechie a unui răsărit

de soare. Nu vă rămâne decât să vă scuturați trupul de trândăvia încropită a patului, să crăpați ochii voștri cârpiți de somn, și, deșteptându-vă simțurile greoaie cu apă proaspătă și rece, să priviți fără a vă sătura aceeași omul nu poate nici descri, nici zugrăvi cu fețe mincinoase pe o pânză moartă.

Arta înpuținează natura. Arta e născocită pentru cei ce aud și văd pe sfert din câte natura le desfășură înaintea lor. Tot ce creiază omul e o sărăcie vicleană a realității. Câteva însușiri mari ale unei pajiști, ale unui suflet, ale unui trup scos din marmură, — câteva însușiri cari domnesc pe deasupra celorlalte, și pe cari artiștii le schilodesc mărindu-le și le morfolesc potrivindu-le cu puterea simțurilor oricărui nesimțitor. Iacă arta. Marile genii au simțit în toată viața lor o durere fără repaus în fața naturii. Ei, cari pătrund adânc tainele colorilor, ale sunetelor, ale for-

melor și ale simțirilor, și rămân departe de ceea ce vor să se apropie, de câteori n'au reînceput iarăși și iarăși același subiect, aceeași inimă muncită, aceeași ochi vii, feluriți în clipire, în lumină, în umbră și în expresie, același trup perfect ale cărui linii, moi și pătimase, să împletesc cu atâta noroc și cumpănire, că marmura nu le poate fură decât pe sfert de sfert din adevărata lor căldură. De câteori n'au rupt volume întregi, n'au spart pânze enorme și n'au aruncat cu dalta în fața Venerii lor, albă, netedă și moartă!

Cine-ar putea să pue pe pânză toată gama verdelui care începe cu nota sură a spicului când bate în galben, apoi se schimbă în curatul verde de zmarald al crețului proaspăt de stejar și sfârșește cu verdele sever și sănătos al nucului? Cine poate să păteze, norocos ca natura, o priveliște, cu umbrile norilor, cu apele închise pe cari le aruncă foaie pe foaie? Cine

poate da toată adâncimea unei perspective?
Cine poate să 'și scalde un copaciu măcar
în atâta aer în care îl crește, îl înverzește,
îl înflorește și-l încarcă cu rod nevăzutele
puteri ale naturii? Cine poate să pue supt
pielița străvezie a unui trup tânăr acel rumen
al sângelui care tremură, licărește, aleargă
și se schimbă după cum vei ridică perdeaua
dela geamurile camerei tale? Cine poate săpă
în peatră un muschiu încât să vezi într'însul
o forță care se odihnește? Ferice de acela
care se înbată de mărimea și frumusețea a-
celor ce vecinic trăesc, și se răsfață în aplau-
sele mulțimii, fără a simți depărtarea dela
ceeace a făcut până la ceeace vroiă și trebuia
să facă.

Ah! dar ce nenorocire blândă pentru mine
care, înfierat de soartă d'a nu fi înțeles de
lume, mai găsesc prieteni buni și drepti ca
să mă smulgă din lumina îngustă, zgomo-

toasă și spălăcită a orașelor! Acele case mari, greoaie, încărcate și schiloade cari împeticează albastrul cerului, — acele uliți strâmte, glorioase și murdare cari îți împue urechile cu uruiala și 'ți îngrețosează nasul cu duhoarea, — acele cărduri de oameni ce 'ți amețesc capul și 'ți scârbesc sufletul cu acelaș spirit trezit, cu aceeași goliciune de minte, — au perit în afundișul poștilor. Capitala mi-are ca un tablou proust pe care-l pot întoarce, după plac, cu fața la perete.

Aici cerul e limpede, străveziu, cald: o jumătate de sferă, fără pic de nori, pe a cărei rază poți să-ți plimbi gândul o eternitate. Soarele, din creștetul cerului, își revarsă pulberea strălucitoare; inundă văzduhul cu o lumină care își rotește fășiile în jurul unei tîpsii de foc, și se albește, și se înbunează când se înprăștie pe netezișul câmpiilor.

Cât de bine e să mergi în neștirea pa-

sului! Intr'o fâneată ca aceasta, moale înaltă și cernută pe deasupra cu flori de nenumărate fețe, aș colindă o viață întreagă fără a mai odihni. Ce miros plăcut care îți umple pieptul. Ai voi să-l sorbi, și te înbată, te farmecă, te pătrunde, te atrage, și deslușit nu știu cu ce se aseamănă aceste miresme care îți fericesc creierul până în fundul lui. Un miros sănătos, un amestec de faguri de miere, de oțet de trandafiri, de smirună, de chihlițar, de azimă caldă: un vârtej de aburi, aromatici și nevăzuți, plutește, se leagănă, se amestecă și se înprăstie pe deasupra acestui covor înflorit. Culeg buchete și le arunc. Din ce în ce, mai colo, mai colo, mai departe, florile îmi par și mai frumoase.

Floarea-păștelui strălucește ca o pajeră de alamă lustruită. Bursuceii fumurii și înpufați, Graminelele orbotate pe firisoare ca acele, Lăpușul, ochiu rotund cu genele gal-

bene, Sângele voinicului roșu-foe, se amestecă cu Sulfină naltă, fragedă și mirositoare, cu Pupezelele mărunte și conabii, cu Ochialșarpelui ca o pâlnie civită, cu Măselarii năutii cu Jaleșul asupra și stânjiniu și cu Drăgaica stufoasă, fără foae, parcar fi un pământuf mueat în gălbenuș de ou.

Nesfârșita simfonie a vietăților pe cine n'ar descântă a bine, cu glasurile ei aci glumete, aci triste, când repezi, când prelungi, și piuitoare, și grave, și migălite, și otova? Acum, o clipă, au tăcut cu toatele. Un maestru nevăzut ține deasupra lor vergeaua neclintită. O Pitpalacă ș'a repezit glasul de două-ori. Un vuet a mii de instrumente desleagă somnul tăcerii. Deasupra bâzâitului întins o ceartă veselă, o ciripială ascuțită, de desubtul lui o bombăneală melancolică, și în acest „trio”, plin și statornic, Privighetorile, ca niște piculine, își

pirue, la timp, melodia lor întreită de fluieratul gros al Filomelelor și de chirâitul uscat al grăerilor de câmp.

Ce felurimi de glasuri și de frase, ce deosebiri de simțire și de expresie, ce veselie și ce jale, ce instrumente vii și bizare, și totuși, în acest haos simfonic, ce frumoasă și ce profundă legendă nu-și cântă veșnica natură!

Această simfonie, blândă și măreață, s'a speriat de un țipăt dureros, ascuțit, desperat: țipătul vieții care se stinge. Desigur șearpele lacom și nemilos, sugă din vr'o nefericită de broască moale și motoloagă. Păsările sboară încotro apucă. Doar surdele lăcuste mai bâzâe.

În adevăr visele mele ș'aici sunt chinuite,

Nicăeri nu pot să'mi adorm desgustul.

Pretutindeni e aceeași luptă vicleană, neîn-
durată, sângheroasă, în care numai forța oarbă
a fălcilor izbuteste.

În pletele acestui fân mătășos, se muncesc aceleași patime, mici și crude ca și în omennire, aceleași viții, aceeaș dobitocie nesimțitoare, aceleași virtuți înfrânte, aceeaș dragoste și ură, aceeaș necinste triumfătoare, aceeaș sărăcie artistică, aceeaș burghezie grasă, voinică și bogată. Mari și mici, cinstiți și necinstiți, răi și buni, pasionați și indiferenți, voinici și plăpânzi, darnici și sgârceți, tîrători și mândrii, înșelători și sinceri, de tot felul, de toată mâna, se găsesc în acest paradis amăgitor.

Turturica și Privighetoarea, patimă caldă și artă rece, curată, pompoasă și divină; furnicele strâng, economisesc ca băcanii, bob cu bob, firimitură cu firimitură; greerii, lăutari fără' de talent, înghiață de frig și de sărăcie; brotăceii se sparg la cântec ca niște poeți zgomotoși și fără minte; lăcustele, cobzari de cărciumă; pitpalacul, hoinar cosmopolit;

broasca se reazămă pe picioarele-i strâmbе și-și resfrânge gușa și burta cleioasă, și privind dobitocește, cu ochii pe jumătate închiși, seamănă cu un moșier gros, cu ceafa și cu pântecele revărsate; șoaricii sunt niște hoți fricoși; boii popii, popor tihnit, peste care toată lumea calcă; sobolul, dobitoc liniștit, nu vrea să știe de ce se petrece dincolo de moșoroiul lui; șerpii se târăsc, farmecă cu privirea, și sug cu o sete nepotolită sângele altoră; fluturii, niște secături cochete cari, fără a iubi pe nimenea, zboară cotiș din floare în floare; găinușile și licuricii, craidoni de noapte, își colindă felinarele și serenadele lor vechi și nevinovate.

Și în aceste popoare — atât de fericite după aparență — câte lupte, câte nedreptăți, câtă durere și câte pungășii, ziua, la lumina soarelui, supt ochii tuturoră, nu se întâmplă, fără ca vre-o ființă vecinică și sfântă să pue

capăt răului care izbuteste! Se fură îmbrăcătura din gura celui slab, se strică cuiburile, se mănâncă oule și puii, se bat până la sânge, se robesc, și nelegiuirile și crimele se petrec fără frică de lege și de Dumnezeu. Un gușter face douăzeci de omoruri pe zi; o furnică fură și robește pe bietii purici de iarbă; o vulpe strivește la fiecare pas trei-patru gănganii. Și câte soții nu sunt părăsite într'un chip rușinos! Câți nevinoși înșelați! Câte zavistii! Câtă ură! Câte talente neise! Și câți neghiobi în fruntea bucatelor!

Aceste partide, ori aceste noroade, se mișcă, se atâță, se înșeală, seucid, și-si duc viața într'o luptă egoistă și înțestată. Și când șarpele, aprins de focul soarelui, se repede fășiind și culcând la pământ palele de fân, vietățile se împrăștie ca puii de potârnichie și multe din ele își dau sufletul de spaimă.

Trece cel mare, cel brutal, cel prost, dar cel mai tare... Cum n'o să înspăimânte p'atâtea lași, slăbănogi și fără-de-caracter?

Câtă asemănare între oameni și micile dobitoace !

Și cât de ipocrit nu'și ascunde natura, supt velințe de flori, nemerniciile și crimele ei!

Aceste gânduri mă obolesc. Colorile vii și fermecătoare, mirosurile fără de seamăn de plăcute sunt niște nerușinate momeli cu care natura atrage și asvârlă în luptă turmele de vietăți pătimase și proaste.

Să caut liniștea supt pluta bătrână. La umbra acestei namile, asurzit de orăcăitul broaștelor din mlaștină, să-mi auz numai gândul, să uit această poftă nestăpânită de bine și de armonie universală. Nebunii pe cari cel săiul le găsește fără a le căuta, iar cel flămând le caută fără a le găsi.

Așa e. E atât de bine și de aromitor

pe iarbă verde, la umbra deasă. Vântul care fâșie, basm vechiu și lung, prin frunzișul tremurător al plutii, te pune pe gânduri și te desmiardă, par'că ar fi o bătrână care te leagănă și 'ți cântă, și 'ți șterge broboanele de pe frunte, și te apără de zăduf și de singurătate.

Lungit cu fața la cer, cuprins de liniștea senină de sus, gândurile încep să'mi tresară în creier, și să înmulțesc, se înșirue ca un cârd înalt de cocori, și se duc, pe alte țărîmuri, peste nouă mări și nouă țări.

— De unde-or fi venind toate câte au venit? Și unde or fi curgând ca să se întoarcă iarăși cu alte chipuri dar cu aceeași materie? Puterea nevăzută care seamănă dragoste și ură printre firimiturile ce se unesc și se prigonesc pentru a face și a desface vieața, o fi știind ea de ea, cine e, și cât poate?

Ideile sunt copilărești, zadarnice și urite.

De câteori nu rid de mine cei doi frați, bunii mei prieteni, și mai ales surora lor, când mă prind cu asemenea gânduri! Și-apoi, de ce atâta mânie? Câte jucării frumoase nu face natura; câte lupte nobile nu atâță; ba uneori pregătește izbândă și triumf chiar și binelui. Pentru ce i-ași cere mai mult? Urît și murdar e pământul când plouă; și natura e atât de meșteră, încât cerne, frământă, dospește și plămădește și toarnă ce eră urît și murdar într-un calâp frumos și curat. Din noroiu, floare.

Cine, văzând, o adevărată femeie, frumoasă, blândă, caldă în mângâeri, și care să nu crează că un obraz frumos și un creier tâmpit fac mai mult decât o minte înaltă și o față urită... cine a văzut o astfel de minune și n'a ertat tot oarbeii naturii?

Ah! dacă eu ași fi întâlnit în calea mea pustie pe aceea care să nu rîză când eu

oftez, care să nu se strâmbe când eu visez, care să mă întrebe ce am când lacrimile mi se rostogolesc pe obraji. . . cine știe, poate că și eu aș fi izbutit să am o vieață mai ome-nească, să fiu un om mai cu dorință și în-teles de vieață.

Dacă ea al cărei păr ar cădea în inele de fum pe umerii săi plăpânzi și albi, — ai cărei ochi ar fi ca cicoarea de albaștri și de mirați, — a cărei mână mică și moale mi-ar mângâia mâna mea aspră, — al cărui glas mi-ar răsună în fundul creierului ca o muzică cântată numai mie, — dacă ea, a cărei ființă n'o cunosc și al cărei nume nu-l știu, ar fi aci, lângă mine, aș uita poate toată durerea, aș înfrânge toată revolta și as-cuțimea nervilor mei, și aș adormi fără alt vis decât chipul ei, fără alt dor decât, cu-rând, curând, curând, să mă deștept ca iarăși s'o văz, și iarăși s'o mângâi și iarăși s'o îm-

brățișez. . . Ar sta aci pe iarbă. . . m'ar privi, și, fără să mă uit la dânsa, aș simți pe mine două mărgele albastre și calde cari mi-ar furnică tot trupul. . . Și când aș plecà capul pe genuchiul ei cu miros de mușetel, ce bine i-aș vorbi și ce ciudat și dulce mi-ar răspunde. . .

Vântul șueră și ea parcă'mi vorbește.

— Iubita mea, tu ești lângă mine.

— Te leagăn ca s'adormi.

— Iubita mea, a ta e mâna pe care o sărut și nu mă satur?

— Te mângâi ca să nu visezi de rău.

— Iubita mea, fânul și-a plecat florile cu mirosurile lor pe fața mea ori vântul ți-a adiat inelele ușurele ale părului tău?

— Mă plecai spre tine; credeam eă dormi; voiam să te sărut.

— Iubita mea, tu când vorbești îmi cânti; când mă atingi tresar și când tresar simț o

căldură fericită care se revarsă în mine; tu, când mă privești îmi luminezi mintea și 'mi aprinzi inima; tu, când mă cerți mă mângâi; tu, când mă săruți mă faci să crez în vise. Iubita mea, vorbește-mi, dă-mi mâna, privește-mă, ceartă-mă și sărută-mă totdeauna.

— Adormi, adormi, căci până ce voi avea sânge cald în buzele mele și lumini vii în ochii mei, ochii și buzele sunt ale tale.

Așa de puternică fu această închipuire și eu așa de lacom și de prost! Pentru ce dorii să-i strâng mâna moale și să-i sorb buzele ei atât de bune? De ce mi se stinse închipuirea de o clipă?

Și m'am trezit cu iarbă 'n mâini și cu pământ pe buze.

O clipă de fericire mincinoasă, stinsă într'o clipă, e o nefericire cu mult mai mare și mai adâncă ca toate durerile văicărute în gura mare pe la răspântii.

Vai! cât pierde omul într'o iluzie! Pentru ce atâtea intrigi, atâtea scrisori pierdute, atâtea taine desvelite, atâta gimnastică de fălci, când adevărata tragedie, sufletul cel mare, o poartă în el, deștept și dormind, și pe care cu cât o poartă mai liniștit în pustiul lumii cu atât se ucide mai încet, mai dureros și mai sigur.

M'am deșteptat.

Auz iarăși marele concert al naturii. Câmpul ei, cu pânze urzite în verde și plouate cu flori albe, galbene, roșii și albastre, iarăși mi se desfășură în valuri mișcătoare. Dar mi-e silă de această natură care nu se primenește decât prin lupte și prin crime. Dacă aş adormi m'aș întremă.

Ziua, închizând ochii, te afunzi într'o noapte roșie, care joacă împrejurul tău, și își scânteiază buchetele de artificii violete și albastre. Câteodată te înspăimânți văzându-ți

ochii afară din tine ca două cercuri vinete în două inele galbene.

Dacă învârtești ochii pe supt pleoape către rădăcina nasului simți un fel de apăsare supt frunte, o greutate între sprincene și un curent amețitor în tot capul. Obrajii ți se liniștesc a somn. Mâinile amorțesc; trupul cade în piroteală. Gândurile se înpuținează; se reduc la câteva noțiuni; dau să se limpezească iarăși și mai rău se turbură. Negura care a îmbrobodit vederea se varsă în creier. Cel din urmă gând e ca flacăra unei feștile fără untdelemn : svâcnește, se ridică, se înecaă și se stinge. . .

Unde-oi fi? Mi se pare că dorm la umbra plutei. Mi-e frică să mă deștept. Mi-e frică să crăp ochii. Mi se pare că cineva mă ține de mână. Inima mi se bate. Cine e lângă mine? Mâna aceasta care m'atinge e caldă, moale și parfumată. Nu pot să mai rabd această

nouă glumă pe care n'o văz dar o simț
cu mult mai bine decât pe cea dintâi.

— Cine ești?

Mă deșteptaiu; săriseu în genuchi; și
obrajii mi-ardeau de rușine. Surora ami-
cilor mei erà lângă mine. Mi-erà ciudă ca să
mă vază speriat, așa, în neștire, mie căruia
de nimic nu-mi este frică cu adevărat.

— Imi pare rău că n'am putut să te deș-
tept mai binișor. Te-ai speriat? Mi-erà milă
de tine. Desigur că visai ceva trist căci
plângeai în somn și buzele îți tremurau.

— Nu visam nimic.

— Nu se poate. De ce plângeai?

— Mă mir și eu.

— Nu se poate...

Erà o fată bună, dintr'o familie mare.
Erà brună, cu părul lustruit și creț ca o
piele de astrahan, cu ochii mici și pătrun-
zători, par'că înfigeà în tine două vergele

aprinse când te priviã. Ne certam necon-
tenit și totuși necontenit rămâneam buni și
adevărați prieteni.

— Nu se poate, repetă ea, te-ai gândit la
ceva înainte d'a adormi.

— La nimic, îngânai eu, aruncându-mi
privirea obosită pe deasupra căldării de flori.

— Nu se poate. Te-am căutat cu toții în
toate părțile. Te-ai făcut nevăzut din revăr-
satul zorilor. Nici apă, nici mâncare până
acum, la patru ceasuri. Și dormiai asvârlit
pe iarbă. Ești un „trubadur“ nesuferit. Spu-
ne-mi, ce ai? Mi-ai făgăduit...

— Când n'oi mai fi ți-oi spune.

— Eu vreau acum.

— Și eu nu vreau.

— Uf!

— Uf!

Când o văzui că pleacă mâniată, o strigai,

căindu-mă de răutatea mea, căci eră violentă, generoasă și buna mea prietenă.

— Stai c'am să-ți spui tot, deși bine nu știu ce... Și e mult, mult, nesfârșit de mult.

— Spune-mi, răspuse ea, întorcându-se mulțumită.

Nu acum; mi-e foame și mi-e sete.

Mă luă de braț, și, fără a'mi spune vre-o vorbă mă duse acasă. Ea îmi puse masa. Ea îmi turnă vin și apă într'un pahar mare și subțire. Ea îmi dete cafeaua. Ea mi-aduse o țigare. Imi veniă să râz. Cu câtă bunătate mă serviă ea, căreia i s'ar fi cuvenit zece servitori ca mine. Imi veniă să râz, cu hohote, gândindu-mă că cine știe la ce destăinuiri se așteptă pe când eu nu aveam să-i spui aproape nimic.

Ne-am așezat pe treptele pridvorului din curte. Soarele scăpătă, întinzând pe cer brăul roșu al apusului. Câinii se goniau. Puii de

curcă piuiau a culcare. Și în depărtare s'auziau clopotele vitelor cari porniseră spre vatra satului.

— Acum trebuie să-mi spui ce ai. Ți s'a urît cu noi? Ți-e dor de București?

— Nu mi-e dor de nimeni. Nu pot suferi orașele. N'am nimic. Sunt trist.

— Dacă n'ai nimic, cum de ești trist?

— Când ți-ar tăiea cineva un deget, când ți-ar frânge un picior, te-ar durea și-ai ști unde te doare; când ai pierde punga cu bani, ți-ar fi necaz; când nici nu te doare, nici ți-e necaz, dar te părăsește vre-un gând plăcut, ori te înșală vre-o credință ascunsă de până mai eri, atunci ești trist; când o durere se învechește, și își perde tăișul material, rămânând din ea nu mai un sentiment de amintire, atunci ești trist; când părăsești vatra unde ai crescut, și din ea nu-ți mai rămâne decât imaginea ei, atunci ești trist; când ai iubit

pe cineva, de mult, de mult, și ți se reîn-
toarce în minte numai un chip șters, cu
obraji și gură și ochi și păr în aceiași co-
loare fumurie, atunci ești trist; când, după
ce ți-ai îngropat iluziile, rând pe rând, una
după alta și vremea ți-a îngroșat inima,
ți-amintești cum eră de frumos înainte de
primul doliu, iarăși ești trist; când, fără să ai
nimic deodată o mișcare melancolică din natură
îți deșteaptă umbrele trecutului, întocmai cum
un copil care plânge face să zbârnăie coardele
unui clavier, atunci ești trist. Nu trebuie să
ți se întâmple nimic în prezent ca să fii trist,
e de ajuns să-ți reamintești cele din trecut.
Numai dobitoacele suferă, le doare, se în-
tristează acum, acum, când văd carne ori
fân și vor să mănânce, fără a se mai gândi
la bătea și nedreptățile de eri. Și unii oameni
sunt tocmai ca dobitoacele; sunt astăzi triști,

nu pentru că le-au murit muma lor eri, ci pentru că n'au ce bea astăzi.

— Nu pricep. Ești un copil răsfățat.

— Da, sunt. M'a răsfățat durerea; m'au răsfățat lacrămile. Intristarea se duce și rămâne îndoiala.

— Trebuie să mai găsești ceva.

— Îndoiala e o luptă neîmpăcată și nesfârșită a omului cu el însuși. Lumea minte. Să minți și tu? Lumea înșală. Să înșeli ori nu? Dacă înșeli ești o bestie necinstită, dacă nu înșeli mori sărac și nebăgat în seamă. Ce-o fi mai bine: să fii necinstit, încărcat de onoruri, ori să mori sărac și curat? Lumea fură, lumea e rea, lumea e intrigantă, lumea e indiferentă. Ce-o fi mai bine: cum s'ar cădea omului să fie, ori cum sunt ceilalți? Când la fiecă pas te-ai mâhnit, te-ai scârbit, te-ai înșelat, — când în toate părțile vezi un obraz ș'o inimă prefăcută,

un prost ridicat la ceruri, un hoț vânturând banii publici, o secătură înșelând mulțimea, un dascăl care nu știe să citească, și măgarii schimbați în lei, și cărbunele în luceafăr, și tonții în cugetători, și copiii în bătrâni și bătrânii în nebuni, și cartoforii în miniștri, și când de toate îți dai seama bine, bine, până în fundul lor, îndoiala te coprinde în brațele ei cu solzi reci și sfârșești prin a nu ști ce-ar fi mai bine: măgar cu samarul în spinare, ori om cu creerul în stomach?

Dacă ții prea mult la viață nu poți dori să simți și să înțelege lumea pe deplin.

— Ce-ți pasă de lume?

— Ii pasă ei de tine. Nu e om cât de mic, cât de necunoscut, care, dacă ar cercă să-și trăiască zilele mai altfel decât ea, să nu fie arătat cu degetul și clevetit de toți nerozii.

— De oraș ești departe, nici fumul lui

nu te atinge; în mijlocul naturii, pe care o admiri așa de mult când n'o vezi, pentru ce te gândești la atâtea prostii?

— Și natura e rea. M'a desgustat cu fățarnicia ei. Aceleași viții și crime în sânul ei ca și printre oameni. La rădăcina unei Sulfine un furt, supt o Cicoare un omor, și pretutindeni, supt velințele ei înflorite, ură neîmpăcată pe veci. După îndoială, desgustul vine fără să-l cauți. Și e veninul cel mai amar din câte-ți rod inima. Să vezi pe alții lăcomind să ajungă mari și tu să rămâi rece la toate boldurile vanității, rece la toate plăcerile și slăbiciunile vieții, și să nu sfâșii giulgiul desgustului decât numai pentru plăceri sălbatice: pentru o călărie în goană întinsă, pentru călătorii nesfârșite și primejdioase, pentru nopți de vegheri... Oh! desgustul te înmormântează de viu! Nimic nu vezi înaintea ochilor decât întunericul care te înghite.

Stelele și-aprindeau clipirile lor strălucitoare. Calea robilor alburiă pecerul liniștit. Vântul adia ușurel. Inmărmurisem, fără a mă gândi la nimic. Mi se părea că plutesc pe deasupra unei prăpăstii. Răsuflarea mi-osimțiam caldă și în spate îmi șerpuiau firicele reci cari mă făceau să mă scutur din când în când.

— Ție nu ți-e bine, îmi zise blând, prietena mea. Imi pare rău că nu părăsești acele închipuiri torturate cari ți-au răpit sângele din obraji și vieața din ochi.

— Nu sunt închipuiri. Văz, simț, înțeleg micimile lumii, mai bine decât aș vedea, simți și înțelege un fir de iarbă.

— Păcat...

— Omul nu mai e decât un instrument orb al urâtului și al răului.

— Păcat, păcat de tine!

Și așa de adânc simții aceste cuvinte din

urmă, încât, pe neașteptate vederea mi se întunecă și boabe mari de lacrimi mi se rostogoliră dealungul obrazilor.

Toate nemulțumirile și impresiunile desgustătoare ale unui om trist, descurajat și sceptic colcăiră în creierul meu necumpănit. Buna mea prietenă mă priviă, și în privirea și tăcerea ei ascundeă bunătatea limpede și genială a străbunilor săi.

Mi-eră frig și picam de oboseală și de somn. Ce n'aș fi dat să fiu lungit în pat. Ochii mi se închiseră. Simțurile mi se topiră, învălmășindu-se într'o piroteală aiurită. Mănele îmi căzură pe treptele de piatră ale scării. Capul mi se plecă pe genuchi. Realitatea mi se stinse ca un ochiu de mort care se închide.

A douazi, moleșit, ca și cum atunci mă născusem, eram întins în pat.

Lângă pat, pe trei scaune, ei, ședeau de vorbă și se uitau la mine îngrijați.

— Boala e un bine căci micșorează desgustul, le zisei eu, și mă cutremurai când apropiai mâinele de trup. Multe zile am să fiu vesel până mi s'o întremă creerul meu slăbit de friguri.

— Ai putea să sfârșești cu chinurile tale dacă nu te hotărăști să fii om ca toți oamenii. Imi răspunse unul din ei cu un glas supărat dar mângâetor.

— Ce bine ar fii ca omul să fie liber, cel puțin să aibă libertatea d'a trăi ori nu. Credeți voi că în mine nu e robia speții?

pe vremea
Acea lașitate, acel dor de trai de care natura are trebuință în jocurile ei și pe care le-a semănat în toate spețiile de vietăți, le-a împlântat în fite ce individ. Dacă oricine ar putea să își pue capăt zilelor, lumea cu toate dobitociile ei s'ar duc pe copecă. Dar nu, în fața morții simțim sumă lașității semenilor noștri. Voința ta nu mai e

nimic pe lângă o voință inconștientă și stupidă și care, desigur, e în noi și nu e a noastră, este a tuturilor, a lumii întregi, a naturii care te leagă de viață cât timp are nevoie de tine în planurile ei. Eu nu mint când vă spui că mi s'a urât cu viața, dar nu i s'a urât ei cu mine, mării canalii, naturii!

— Incepi o nouă viață... Uită toate mâhnirele...

— Natura uită, eu nu pot să uit. În țară la noi cartea pentru un om sărac este o nefericire, afară numai dacă nu ești prost, șiret și lingușitor, o bestie care a înșelat pe tată-său furându-i chipul de om. V'am spus... voi, crescuți într'o familie mare, cinstită și glorioasă, aveți la ce ține și de ce trăi; un țăran necunoscut, nebăgat în seamă, aruncat într'o lume proastă și vicleană, sosind la banchetul vieții cu inima deschisă și fără

nici-o apărare, trebuie să fie de oțel ca să nu cază. Și apoi chiar lumea voastră, mare și frumoasă, s'a îpuținat, s'a stricat, v'a trădat, ș'a uitat limba și legea pământului. Și voi, cei rari, cei generoși, cei drepți, cei nobili, o să fiți sugrumați, ca mâine, chiar de ai voștri. Viitorul este al faliților.

— Și datoria ta este să cazi în luptă, iar nu afară din luptă.

— In adevăr, sunt unii răniți ușor care mai pot pune mâna pe armă, dar alții sunt așa de adânc răniți încât nu se mai pot ridică dela pământ. Nu-mi rămâne decât o singură nădejde: ceeace nu poate lașitatea mea va putea gluma și veselia naturii. Ea își bate joc de durerea noastră. Toate dramele, pentru ea, sunt niște comedii, niște farse. Nu simțiți cu câtă plăcere își zice ea:

— Acest copil e frumos de pică și deștept cât zece: va muri la zece ani.

— Acest om e de geniu: va muri la trei-
zeci de ani.

— Acest om e prost și grosolan: va ajunge
ministru.

— Acest om care 'mi aude toate tainele
sunetelor mele: va muri de surzenie și de
desgust.

— Acesta, va muri de bucurie.

— Acestuia, rumen și voinic, i se va rupe
o vână.

Și Eschyle, marele tragedian al antichi-
tății, retras la casa sa din Sicilia, într'o zi
se culcă într'o câmpie ca să se odihnească.
Eră chiel. Pe deasupra lui trecu un vultur
c'o broască țestoasă în ghiare, — și socotindu-i
teasta capului drept o piatră, dădu drumul
broaștei să 'și spargă țesturile, ca apoi s'o
poată mânca. Broasca căzu drept pe fruntea
poetului. Și Eschyle care dormia adormi de
veci. Astfel glumele naturii fac ceea ce lași-

tatea noastră ne împiedică d'a face. Dar sunt obosit. Aș vrea să dorm.

Am rămas singur. Am adormit. A treiazi am plecat la vânătoare. . . . .

.....

Atât de răvășite sunt cărțile, scaunele, caetele de note și hainele vechi, în odaea mea, încât ai crede că toate s'au îmbătat și au dănuțuit până au căzut leșinate, unele pe masă, altele pe pat, altele spânzurate în piroanele cuerului și câteva în mijlocul casei. Numai praful galben și gros, înfășurând odaea e'o pojghiță, dovedește în ce liniște de cimitir se odihnesc toate lucrurile, între tavanul cu grinzi negre și cărămizile reci depe jos.

E moină. Streșinile picură sfredelind încet și adânc zăpada albă și lucioasă. În depărtare abia s'aud cocoșii vestind miezul nopții. Sgomot trecător și trist. Povestea streșinilor se mai aud îndrugând atâta melancolie, în

acelaş cântec monoton, în acelaş „pic, pic, pic“, lipicios, moale şi metalic. În gura sobei câteva lemne au pâlپâit, şi n'au mai rămas decât o grămăjue de jeratic pe de-asupra căreia tresare câte-o văpae albăstrie. Cărbunii se închid şi se deschid, ca nişte ochi de aur, supt cămaşa lor de scrum gălbiniu.

Noaptea, soarbe sgomotul nesuferit al trăsurilor, ocările dobitoceşti ale oamenilor, convorbirile lor copilăreşti şi veninoase, şi adoarme sufletele chinuite ale ambiţioşilor, amuţeşte gura flecarilor şi-atâtor oratori cari se aseamănă unii cu coţofenele ce 'ţi împue urechile, — alţii, mai serioşi la glas, cu morile odorogite, — alţii, mai artişti, cu un studiu fără căpătâiu cântat pe un clarinet vechiu.

Noaptea, nu mai vezi salutările înţepate ale oamenilor mari, nici moţăitul prefăcut al cocoanelor; nu mai simţi nici acele strân-

geri de mână cari te-ar vinde pe doi lei:
nu mai auzi nici acele banale;

— Ce mai faci?

— Un'te duci?

— De când nu te-am văzut!

— Da, ai slăbit.

— Cu ce te mai ocupi?

Ș'apoi încep nesfârșitele povețe că „omul
trebuie să fie mai altfel“.—„Să nu pue tot
la inimă“.—„Fiecare trăește pentru sine“.—
„Așa e lumea, cine poate s'o întoarcă din
cale? Tu or eu?“

Și să ai răbdare s'ascuți: cei coptoroșiți
de viții îți vorbesc de cinste; cei cu șira spi-
nării din belciuge îți declamă despre meritul
caracterelor. Și teorii, citite pe coperta căr-
ților expuse pe la librării, îți fac tocmai cei
cari de n'ar citi varietățile și știrile zilii de
prin gazete, ar uită, desigur, să citească.

Stomahul a râșnit o zi întreagă, gura a

clevetit, picioarele au purtat greutatea trupului, mâinele au bănănit, luându-se după gură, creerul a ars pentru niște idei vagi, ușurele, neguroase, ca o lampă cu gaz prost care face fum mult și puțină lumină. Vezi bine dar, că după lupta zadarnică a zilei, noaptea e o binefacere, o odihnă pentru furnicarul lumii. Noaptea, în dreptatea ei neîndurată, adoarme vieața și, coborînd-o mai jos de bestie, o reduce în starea liniștită a pietrelor.

Intreaga lume e colțorată, aspră, mărginită în contururile ei limpezi, ca în niște linii de oțel, de care adeseaori ți-e frică să te apropii de teamă de-a nu te răni. Când soarele se scoboară și cade la apus, oamenii și dobitoacele par că sunt nehotărîte în pielea și 'n vestmintele lor. Turla bisericii se apropie de cer, se face una cu cenușul colviltirului nemărginit și adânc. În jurul lucrurilor se

întinde o apă închisă. Când birue întunericul, colțurile și liniile bătoase ale formelor se topesc. Intreaga fire ți se deșteaptă în minte în stare de închipuire, și ideile sunt armonioase, și plutesc, limpezi, fără sgomot, într'un haos neturburat al minții. Da, pentru că închipuirea a smuls naturii, în aceste idei, numai masca lucrurilor, numai conturul și culoarea, iar nu și ceea ce este turnat în acest contur și supt această culoare.

Acum, la gura sobii, în mijlocul nopții, la slabele clipiri ale cărbunilor somnoroși, îmi trăesc adevărata mea viață. La lumina soarelui, lașitatea, cruzimea și prostia oamenilor, mă fac să crez că mi mistui viața într'un vis nefericit. Acum, în întuneric, mi-apare o realitate vie a închipuirii cu mult mai frumoasă și mai blândă. Grădinele înflorite, aleele verzi și stufoase, apele cari se mlădie și curg în albiile lor, pasările cari se ceartă voios și

în felurite glasuri, oamenii cari se mișcă fără sgomot, plutesc într'o muzică nepomenit de dulce, — și se rotesc într'o mișcare atâta de moale în cât străzile par'că sunt așternute cu catifea.

Am lungit pe masa mea două păpuși cu rochițele învoalte. Mâine e anul nou. Ce bine o să le pară fetițelor pentru cari sunt pregătite. Ce ușorși ce eftin poți să împrăștii bucuria în capetele acestor păpuși vii și nebunatice. . .

Mâine par'că le văz, când le-oi strigă, arătându-le păpușile, cum o să sară de bucurie în jurul meu, cum o să bată din miclele lor palme. Cu ce ochi vii și nesățioși n'or să privească aceste păpuși cu ochii rotunzi și sticloși ca de mort. S'apropie de mine, cu părul lor creț, blond, ușurel, ca un fum revărsat pe spetele lor fragede. Intind mâinele cu degetele resfirate; înghit încetinel.

Ochii nu le sunt de ajuns, ar vroi să înghiță porțelanul stielos care a furat forma omului. Și eu le sărut pe fiecare. Iși pleacă așa de drăguț obrajii rumeni, și 'mi spun atâtea mângâeri, și se răsfață în atâta veselie, încât doresc ca acest sărutat să rămâie vecinic pe fruntea nevinovății și-a frumuseții. Mai presus de un copil frumos, care privește cu ochi veseli, care se mlădie la mângâerile noastre, care te simte fără a te înțelege, nici un geniu, n'a putut creia nimic, fie pe pânză, fie 'n piatră, fie 'n cuvinte.

E așa de cald în casă, așa de liniștit în adâncul nopții, și așa de bine sunt turnat pe scăunelul de la gura sobei. Mi-e cald. Mă simț prea mult. Ochii, când mi se învârtesc în orbita lor, îi văz: nemulțumiți și turburi.

Tresar dacă mă ating, și nu e nimeni în casă. Dacă ar cădea vre-o carte de pe masă mi-ar face rău. Răsufierea, deasă și neli-

niștită, prea o auz: e tare, e sgomotoasă, par'că vuește apa la scocul morii. Prea m'am gândit. Mi se pare că văz păpușile mișcând. E o părere. Am închis ochii. Mi-e silă să mă scol de pe scaun. Atâtea închipuiri, ca niște ape ce-ar îngheța pe loc, s'au oprit din mers. Sulul care se învârtia și îmi desfășură nenumăratele aparențe a adormit în osiea sa. Ce delicat și fără de veste liniștea dinprejur mi se strecoară în creier, par'c'ar fi un fum care-mi înfașe ideile. S'a dus culoarea aspectelor... Toate mi-apar în minte: cenușii, alburii... Nu sunt decât forme de aer cu linii geometrice împrejur, dar niște linii subțiri, ideale, cari se clatină, se amestecă, se duc și se sting într'un nimic fără hotar...

— Oh! lăsați-mă! nu vă mișcați! Sunteți atât de frumoase! atât de blânde! atât de asemenea vouă înși-vă! Două raze n'ar se-

retha

mână mai mult între ele! Nu vă mișcați!
Mi-e frică ca voi să nu dispăreți și eu să
nu mă deștept! Tu, care ești atât de albă la
chip și la vestminte, ai cărei ochi sunt atât
de senini și de albaștri, și pe care te văz, te
simț și nu te pot apropia de-atâtea-ori în
visele mele. spune-mi cine sunteți și câtă
vreme a trecut d'adineauri până acum?

— O veșnicie într'o clișă. Tot atâta vreme
cât trebuie să treacă dela un nimic fără formă
până la un nimic cu formă.

Și, îngenunchind înaintea mea, mă cuprinse
în brațele ei calde.

— Ochii tăi mă sorb, îmi fac rău și
bine; gura ta subțire, ca un arc de mărgean,
mi-aprinde atâta poftă d'a te sărută; părul
tău, ca un fum de aur, mi-atrage capul; aș
voi să plâng de plăcere în bucele tale cu-
rate și strălucitoare. Acum n'aș mai voi ea
lumea să fie o idee. Unde ți-e trupul pe

care îl văz și nu-l pot simți? El e alb ca marmura, și moale, ca puful, dar numai pentru ochi. Cine ești? Și de ce nu te simț? Ești în brațele mele și totuși ești departe...

Oh! și se scoală de lângă mine! Eu am sărutat aerul și tot aerul am strâns în brațele mele. Și ce trup rotund, mlădios și perfect, nu s'ascunde supt cutele vestmântului ei alb!

— Tu pari o iluzie care mă ametește cu farmecele ei și mă seacă la inimă cu depărtarea ei! Și surâzi așa de cinstit, așa de puțin omenesc la cuvintele mele! Iți pare bine că ți-am zis pe numele care ți se cuvine. Iar tu, ceailaltă, aproape tot atât de frumoasă, pari cu mult mai bună decât surorata. Mângâe-mă tu, căci iluzia e rece și se depărtează. Tu simți poate mai bine cât gol mi-a deschis în inima mea. Toate comorile lumii nu l-ar putea umplea...

Și cea de-a doua se mișcă ușurel în vest-mântul ei mai albastru și mai străveziu ca cerul. Căldura acesteia e mai omenească și mai pătrunzătoare. Ce nobil și-a rezemat coatele de genuchii mei! Ti simț inima; sunt fericit că-i bate...

— Ochii tăi au o față pe care am mai văzut-o în lumea în care trăesc; gura ta dulce, e de carne și vecinic o pot sărută fără să mă satur; brațele tale mă strâng mai apăsător; te simț în mine; mă pătrunzi; mă farmeci fără a mă obosi; tu, desigur că ești a mea! Și simț că dela începutul lumii m'am închinat ție...

— Da, da, pe umerii mei te poți rezemă; mâna mea o poți strânge; glasul meu îl vei înțelege; și, dacă lumea nu ți-o turbură visul, vei trăi și te vei stinge legănat pe brațele mele. Lacrămile tale vor fi șterse cu buzele mele cari usucă; grijile tale vor fi risipite cu privirile mele cari înseninează...

Cine, Doamne, s'ar fi putut opri d'a nu o sărută o veșnicie întreagă? Și buzele mele au tresărit la căldura vie a obrazilor ei rumeni, și toată ființa mea s'a îmbătat de o fericire neînchipuită când mi-am trecut mâinile pe după gâtul ei rotund, alb și rumen ca o floare de măr, dulce și mirositor ca un fagure de miere albă.

— N'o să mă părăsești, tu, niciodată?

— Niciodată!

— N'o să mă uiți?

— Niciodată.

— N'o să mă înșeli?

— Niciodată.

— N'o să mă urăști!

— Când m'oi părăsi.

— Cine va peri întâiu?

— Amândouă odată, . . .

— Și morți cum vom dormi?

— În același coșciug.

— Și cine ne va plânge?

— Nimeni, afară de greeri.

— Și ce monument ne vor ridica potrivit cu frumusețea și bunătatea ta?

— O cruce fără nume, înjurată de pietrarul care își va zdreli degetele între dalta și ciocanul cu care va ciopli-o.

— Și nimic n'o să mai auzim din lumea în care am trăit o vieță atât de sfântă?

— Nimic.

Mă sculaiu în picioare. Eram încins de mijlocul ei. Și ea era mai mare și mai voinică ca mine. M'am lăsat pe pieptul ei. Bătea încă. Imi era spaimă să nu înceteze. Ah! ce căldură blajină! Ce mlădiere dumnezească! Ce mângâeri copilărești și norocite! Ce glas pașnic și armonios!

— Aș vrea să mor, iubita mea, fără să știu, în brațele tale.

Și ea îmi netezi delicat părul. Câteva

lacrămi fierbinți îmi picurară pe obraji și mă arseră ca niște cărbuni. Iși deschise puținel gura, și își topi toată căldura și dulceața buzelor ei în ale mele.

Când își ridică capul, ochii ei erau poldidiți de lacrămi. Fața ei eră galbenă ca ceara. Trupul îi tremurà, și uitându-se lung și adânc la mine, se depărtă... Când se apropie de ușă luă pe sora ei de mână înmărmurită cu ochii în sus...

— Și tu te duci, strigai eu, și tu mă înșeli, și tu vrei să mă lași singur, exilat printre oameni? Și tu mi-ai descoperit fericirea o singură clipă numai ca s'o plâng întreaga viață?

— Vino cu mine, îmi răspunse ea, eu sunt nădejdea ta.

Cu câtă lăcomie m'am repezit, tot cu atâta durere m'am trezit întins pe cărămidile reci și tari. Zăpada albă se vedeă prin gea-

muri pierzându-se în depărtare. Streșinile picurau într'una. Visasem.

M'am sculat de jos. Eram cu cele două păpuși în mână. Una cu rochie albă, cealaltă cu rochie albastră.

Pășii peste pragul tinzii, îngânând cu o amărăciune liniștită:

— Atunci nădejdea și iluziile mele s'or izbândi când vor învia aceste două păpuși!

.....

. . . . .

Intr'o zi, bine nu știu în ce zi, cerul era albastru închis, soarele intrase într'un nor argintiu, și mie făcându-mi-se dor de câmp, cum deseori mi se întâmplă, plecaiu singur spre șosea. Eram bolnav. Capul greu, ochii mă usturau — dormisem puțin — și gleznela îmi tremurau par'că aș fi gonit poștii întregi.

Pe la 10 ore dimineața nu se pomenia pui de om prin aleea teilor. Eram singur. Atât mai bine. Fără a urî pe oameni, or-decâteori îi auz spunând câte-o prostie, îmi fac rău: or mi-e scârbă, or mi-e milă; și când îi simț că vor să înșele, îmi fac rău, căci îi văz cât de grosolani sunt în neghioabele lor uneltiri. Insfârșit eram singur.

Scoseiu un album și un creion. Cercaiu să desenez un salcâm la rădăcina căruia înfloriă un liliac alb. Mâna îmi tremurà; ochiul nu erà sigur; impresiile formelor când își trimeteau din creier pornirile lor în vârful degetelor, pe drum, se schimbau, se învâl-mășau; liniile n'aveau limpezimea cuvenită naturii. Nu izbutiam să aștern pe hârtie valorile umbrelor cu singuranță. Nu eram în stare să desenez.

În adevăr, nu mă simțiam tocmai bine, deși lumina și căldura soarelui, singurele cauze cari 'mi lungesc viața, mă întreau par'că cineva îmi turnà c'o pâlnie pe gât o înviorare materială.

Scurt: orcum mă sucii îmi fu peste puțință să întinz pe carton măcar o linie de omenie.

Cercaiu să scriu.

Versurile îmi sunt nesuferite când le fac

eu, deși amicii mei m'au poreclit „Trubadurul“. Mai ales cu rima nu mă învoesc.

O idee. Să cerc o novelă. Am subiect pe care îl tot plimb cu mine pe la băi, pe la țară, pe podul Mogoșoaii; și uneori îl transform într'o melancolie care mi-acopere fața' alteori într'o melodie care se deșiră, fără a se mai isprăvi, notă după notă, măsură după măsură, iar când mă culc, și luna prea e vie și prea bate în geamuri ca să mai adorm, se preface într'un basm care mă ține deștept până la alba ziii.

Să scriu. Inceputul ar fi cam așa:

„Imi place o femeie când, după ce s'a su-părat, din nou se întoarce spre mine împăcată; atunci în ochii ei se vede atâta bună-tate, copilărie, dulceață și farmec, că mă pune pe gânduri să născocesc o nouă glumă care s'o supere, ș'o nouă rugăciune care s'o împace“.

„Imi place să întreb p'o fată tânără, ce oră e? Cine n'a văzut cu câtă delicatete și pripeală nu caută să 'și închee nasturile de la pept supt care se încălzise ceasornicul? In așa moment nu 'mi pare rău că ceasornicul meu, moștenit din familie, mi s'a vândut la ovrei d'un prieten — și caut un nou prilej ca s'o întreb a doua-oră: „câte ceasuri sunt?“

„Unii susțin că întâia-oară este adevărata iubire, alții cred că a doua-oară. Cei d'întâi n'au iubit a doua-oară, cei de-ai douilea n'au iubit întâia-oară. Musset a iubit dela una până la a zecea-oară inclusiv, și, murind de desgust, nu se îndoia că ar fi iubit și a unsprezecea-oară“.

„Câți dincolo de poftă nu mai zăriți nimic, nu vă înșelați să credeți că puteți iubi“ i

Dar, subiectul novelei mele se risipi când mă apropieaiu de dânsul. Persoanele ce caut

să descriu n'au vieață cu adevărat, n'au trăit, n'au pătimi, și n'au nici de bune nici de rele. Și mie în totdeauna mi-a trebuit să știu de ce iubește cineva, de ce moare, de ce trăește, de ce înșală, de ce e rău și de ce e bun, căci nimeni nu poate fi ni nic și nimic nu face fără anume cauze. Apoi, țesătura subiectului mi se pare deslânată și fără noimă. Să las novela. Sunt bolnav. Trebuie să fac ceva. Dacă în mine nu văz nimic, desigur că voi vedeă mai ușor în ceilalți.

Meseria cea mai ușoară din lume este d'a minți or d'a filosofă. Să minț mi-e silă. Ca să nu'mi pierz vremea, nu'mi ră mâne decât să filosofez. S'aleg forma aforistică; e și la modă și cea mai ușoară. Adesea supt o figură măestrită izbutești a spune un lucru vechiu de când lumea, o observație făcută de toți, un gând de nimic, și totuși oamenii se impresionează căci d'aea sunt ei oameni. Meș-

teșugul unei aforisme e simplu: o figură retorică, de obicei o comparație, și aforisma e gata. Prostia e, nu că ai făcut un lucru ușor, ci adevărata prostie e când sbârcești fruntea, ridici nasul în sus, socotind că ai înnemerit o idee extraordinară.

Voiu filosofă, fiindcă nimic alt nu pot să fac pe ziua de azi.

Bunioră:

Sunt oameni deștepți. Deșteptăciunea nu e decât o frământare mai vie, mai continuă, a creerului; o ardere mai puternică a lui; o consumare și-o primenire mai repede a materii nervoase. Un om deștept, e tot atât de deștept chiar când ar fi incult. Dar, fiind incult, multe din gusturile frumoase, cum e citirea, dragostea picturii, patima muzicii, nu-i ocupă acea ardere continuă a creerului; și creerul lui frământat are nevoie de acțiune, de luptă. Iacă de ce un asemenea creer, ne-

știind ce să facă, alunecă ușor la rele. De aci creerul lui născocoște intriga, ura, pofta de a înșelă și de a râde subțire de vecinul lui, și multe altele tot de soiul acesta. In natură, pe toată scara ei, acest adevăr se observă. Intr'un pământ gras, gunoios, unde plugul n'a trecut și sapa nu s'a înfipt, năpădesc plantele rele, grase, cu miros greu, și cu greu e pe un asemenea pământ să-l mai îndrești, căci baruienile și-au înfipt rădăcinele adânc și și-au scuturat sămânța cea rea.

Aforisma este gata.

— Pământul bogat și păraginit nu-l vezi coliliu de flori, ci mai întotdeauna odrăslește rugi, ciulini și bălării cari înțeapă și orbesc pe călători; astfel, adeseaori în oamenii cu o fire distinsă dar necultivată încolțesc partimele brutale și 'i fac primejdioși societății. Mai folositori sunt cei cu o fire sârmană și

cu năzuinți modeste: pământul uscat și nisipos nu dă nici flori, nici rugi, și tot e bun de-o potecă, răbdând pe ori și cine fără a-i sângeră gleznele.

Una din utopiile secolului a fost și va rămâne ideea „egalității“. A da oricărui om aceleași puteri publice, este a-i face pe toți una, de aceeași valoare, de acelaș creer; adică de a reduce oamenii dintr'o societate la o valoare numerică, ca o chilă de fasole, or de linte. Bob și bob; valoare și valoare. Om și om. Or societatea este ca o mașină cu mult mai complicată decât ș'ar putea închipui cineva.

Ce am zice noi de o mașină cu toate roatele de aceeași mărime, de aceeași greutate?

Desigur, întâi, nu ne-am putea-o închipui. Al doilea, n'am crede că ar merge, ș'am sfârși prin a socoti că o așa închipuire este o nebunie. Aforisma e gata.

— Libertate? da; egalitatea însă nu este decât o utopie ce înșeală și slujește d'a înșelă. Omul vine cu inegalitatea întrupată în el pentru a alcătui armonia lumii. Grumajiii vânjoși cu cei firavi, — vielencia, modestia și geniul, cu sinceritatea, deșertăciunea și gușumănia, -- se înbucă așa de minunat, ca niște dinți de roată, perfect calculați, în mecanica umană. Dacă e cu puțință un ceasornic cu toate roatele egale, cu puțință e și egalitatea în omenire.

Pe acest drum, și cu acest metod, pornii în aforisme. Unele spun ceva, altele nu spun nimic. Și totuși înșir înainte, căci, după cum am spus, omul când nu poate face ceva mai bun, filosofează.

— A izbi pe oameni, în genere, și în deosebi pe vrăjmașii noștri, în ce-au mai de respectat, este o patimă pornită din egoism și dobitocie. Este o iluzie sufletească netrebnică

a socoti că noi cântăm, vorbim ori scrim mai frumos decât ne este dat, morfolind, fără cuvânt și convingere, roadele unui muzicant, orator sau scriitor. Vorbiți de rău cât vă iea gura sborul vulturului și al rândunelii, stârpiți chiar dacă puteți aceste pasări, și nu veți isbuti a face pe cocoș să sboare mai sus de streășină și de gard. Dar mărimea slăbiciunilor este atât de nemărginită încât dacă pietrele ar avea simț și grai: grăuntele de nisip ar critica înălțimea murților.

— N'aș vo isă mă înțelegeți rău când zic că toți oamenii sunt răi; aș dori o bună înțelegere când zic că arare om e bun.

— De multe ori un om, dus pe gânduri, își face impresia unui ocean, liniștit și întins, al cărui fund e pururea ascuns de cerul vioriu oglindindu-se în apele lui. Dar ce de stânci, ce de nomol, ce de animale cari furnică pentru existență, nu se ascund cu pri-

VERIFICAT
2007

sosință supt acea velință nemărginită. Sfâșiați aparența, și veți vedeà dacă liniștea omului nu se aseamănă cu liniștea oceanului.

— Animalele nu invidiază; invidia este o deșărtăciune omenească ce pedepsește instanțaneu pe cel care o simte: ea este cea mai neîndoioasă conștiință a inferiorității.

— Cei cari într'o societate desmățată sunt pentru paliative, fac tocmai ca acei grădinari nepricepuți cari voinđ a vindecà răul de la rădăcina unui arbore îi tae câteva crăci uscate.

VERIFICAT
2017

— Voiți să știți cât de fățarnici sunt oamenii de azi? Dacă ați izbuti a pune în talerul unei balanțe toate jurămintele lor, iar în celălalt o minciună, pe loc ați vedea balanța intrând în echilibru.

— Limba celui viclean e mai fină ca pânza păeajenului: și adesea oamenii sunt mai proști ca muștele.

— Voiți glorie? Munciți, dar munciți mult: nu umblați s'o prindeți în cursă. Gloria e ceva mai mult ca un șoarice.

— Politeția este primul element al hipocrisii; hipocrisia este cea mai cochetă expresie a corupției.

— Libertatea pentru demagogi este un soi de balon: îi ridică după cum îl și umflă. Dar balonul lor e captiv; demagogii nu sunt nici cavaleri, nici pricepuți: niciodată nu-i vor găsi cârma.

— Pe adversar cu cât îl dai mai zdravăn de pământ cu atâta ești mai sigur că nu se mai scoală. Patina însă de multe ori e ca o minge: cu cât o trănțești mai tare cu atât sare mai sus.

.....

